

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ:

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

У НОМЕРІ:

- **АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС**

∨ *Конституційні зміни
в пропозиціях кандидатів у президенти*

- **СУСПІЛЬНА ДУМКА**

∨ *Що означає рішення Конституційного суду
про незаконне збагачення*

- **ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР**

∨ *Про фатальні помилки судової реформи*

№ 3 березень 2019

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС
В УКРАЇНІ:**

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

№ 3 (59) 2019

(25 лютого - 25 березня)

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Редакційна колегія:

Л. Дубровіна, член-кореспондент НАН України, в.о. генерального директора НБУВ
(головний редактор);

В. Горовий, д-р іст. наук, професор, заступник генерального директора НБУВ
(заступник головного редактора);

Н. Іванова, зав. аналітично-прогностичного відділу НЮБ;

Ю. Половинчак, заввідділу обслуговування інформаційними ресурсами НЮБ;

В. Бондаренко, ст. наук. співроб. НЮБ

Заснований у 2014 році

Видається один раз на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання
можна ознайомитись на сайті

Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Бондаренко В.

Конституційні зміни в пропозиціях кандидатів у президенти України.....3

НОВИНИ КОНСТИТУЦІЙНОГО

ПРОЦЕСУ.....12

КОНСТИТУЦІЙНІ

АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ

ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ УКРАЇНИ.....13

СУСПІЛЬНА ДУМКА

А. Москвичова, Радіо Свобода: Що означає рішення Конституційного суду

про незаконне збагачення.....15

Т. Чорновіл, From-UA: Конституційні колізії збагачення чиновників.....17

Н. Мамченко, Судебно-юридическая газета: Отмену статьи о незаконном обогащении можно было предотвратить.....18

В. Матола, Lb.ua: "Мертва стаття" чи витівки еліти: які наслідки скасування відповідальності за незаконне збагачення.....21

А. Пешкова, NEWSONE.UA: Амнистія для корупціонерів: чому отменили статтю о незаконном обогащении и лишится ли Украина безвиза.....24

Н. Лебідь, 112 Україна: Завжди готовий: Що не так з Конституційним Судом та до чого тут незаконне збагачення 27

І. Чайка, Україна молода: Трое суддів Конституційного Суду України вимагають відставки свого керівника.....30

В. Рябошапка, Сьогодні: Подвійне громадянство: чи готові Україна і українці обговорювати питання.....37

Р. Чимний, Закон і Бізнес: Збагачення вже не злочин.....39

А. Овдієнко, Телеканал новини «24»: Чому судова реформа в Україні з тріском провалилася.....40

ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ,

ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ,

ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ.....41

ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

Пошва Б.

Весь процес заснування та діяльності новоутвореного ВС супроводжується пересмикуванням норм Конституції.....46

Жернаков М.

Як Порошенко провалив судову реформу, і що має зробити майбутній президент.....50

Юрчишин Я.

Під загрозою не тільки безвіз: що депутати “вкрали” в Україні заради незаконного збагачення.....55

Пошва Б.

Про фатальні помилки судової реформи.....56

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРОЦЕСИ

ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Куба.....61

Білорусь.....61

Японія.....61

Єгипет.....62

Туніс.....62

Литва.....62

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

В. Бондаренко, канд. наук із соц. комунікацій, старш. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Конституційні зміни в пропозиціях кандидатів у президенти України

Напередодні президентських виборів та ймовірної зміни влади питання конституційної реформи підняте на максимально високий рівень дискусії. Про необхідність змін до Конституції говорять більшість із кандидатів у президенти. Так, наміри внести зміни в Основний закон України висловили 17 кандидатів.

Незважаючи на те, що в передвиборній програмі діючого Президента та кандидата у президенти П. Порошенка не йдеться про перерозподіл повноважень чи зміни до Конституції, своїм виборцям він обіцяє подальшу децентралізацію, запроваджену за час його президентства, з метою розвитку регіонів, та має намір продовжувати намічені плани й надалі в разі своєї перемоги.

Так, під завісу передвиборної кампанії Президент України П. Порошенко підписав зміни в Конституцію, щодо стратегічного курсу держави на набуття рівноправного членства в ЄС та НАТО. А вже у 2023 р. він, у разі свого повторного обрання, обіцяє «розпочати переговори» щодо процедури вступу України до ЄС та НАТО.

Також П. Порошенко має намір внести до Верховної Ради України проект змін до Конституції в частині кримськотатарської автономії.

«Я готовий внести питання змін до Конституції стосовно кримськотатарської автономії. Я звернувся з проханням скликати Конституційну комісію, дати той компромісний варіант, який буде мати шанси на проходження. Це робиться не для піару. Ми повинні мати 300 голосів», – заявив П. Порошенко.

Схвально підтримує ідею Президента голова Меджлісу кримськотатарського народу Р. Чубаров. Він переконаний, що закріплення в Конституції України кримськотатарської національної автономії у складі Української

держави надасть нові правові інструменти та важелі у відновленні суверенітету України над Кримом.

Кардинальні конституційні зміни пропонує кандидат у президенти, голова партії ВО «Батьківщина» Ю. Тимошенко. Так, за словами політика, у разі її перемоги нова Конституція України, проект якої розроблений провідними фахівцями, буде ухвалений на Всеукраїнському референдумі. Вона переконана, що пропонований нею проект Конституції руйнує стару й неефективну систему управління Україною, виправляючи п'ять головних недоліків чинної Конституції.

Ю. Тимошенко наголосила, що «Батьківщина» згуртувала команду фахівців, експертів, конституціоналістів і правників, яка вивчила світовий досвід щодо того, яким чином створити найкращу систему управління країною, і було вироблено концепцію нової Конституції як пропозицію для громадянського суспільства і політичних еліт.

Кандидат переконана, що «слід змінити стару систему управління країною і ухвалити нову Конституцію, де повноваження Президента будуть збалансовані такою мірою, щоб ми отримали повноцінну, правильно сплановану і сформовану парламентську форму управління, яка не допускати хаосу, політичної корупції і реально може країну змінити».

Ю. Тимошенко окреслила п'ять фундаментальних проблем, що закладено в діючому Основному законі, які, на її переконання, негативно впливають на управління країною. Серед них монопольне управління державою Президентом, у той час як «професійні і інтелектуальні люди перебувають на узбіччі процесу управління країною», також проблемою є те, що сьогодні жодна гілка влади не є підконтрольною, що унеможливорює притягнення до

відповідальності високопосадовців навіть попри створені в країні низки нових антикорупційних органів. Ще однією проблемою кандидат вважає неналежне функціонування системи правосуддя. Суттєвою вадою чинної Конституції політик визначає дуалізм в управлінні країною, коли Президент і Прем'єр-міністр фактично протистоять одне одному. І останнім пунктом Ю. Тимошенко визначає некоректно та неефективно організоване, відповідно до чинної Конституції, місцеве самоврядування.

Згідно з передвиборною програмою Ю. Тимошенко обіцяє, що у разі її перемоги «кланово-олігархічну систему буде ліквідовано. Недоторканність усіх високопосадовців – президента, суддів, депутатів – буде повністю ліквідовано. Буде зменшено кількість народних депутатів – з 450 до 350. Громадяни отримають беззаперечне право змінювати центральну та місцеву владу в будь-який момент через справжній референдум за народною ініціативою замість жертвних революцій. Всі контролюючі органи будуть призначатися незалежно від політиків, депутатів, виконавчих та судових органів влади. Мирових суддів та суддів місцевих судів буде обирати народ без політичної реклами. Громадянам буде надано право на законодавчу ініціативу у формі петицій. Парламентську опозицію буде наділено всіма правами парламентського контролю. Буде надано сильні права та можливості місцевим громадам. Вони будуть мати право формувати свої виконавчі комітети, мати гарантовано закріплені за їхнім бюджетом податки. Громади зможуть повністю розпоряджатися своєю землею. Земля за межами населених пунктів буде належати громадам».

Важливу роль у новій Конституції Ю. Тимошенко відіграє й судова реформа. За її концепцією, судді першої інстанції та мирові судді обиратимуться громадами; буде впроваджено суди присяжних, а в самій судовій системі створено суд над суддями – Палату честі, де працюватимуть обрані за жеребкуванням юристи, які ніколи не працювали в судовій чи правоохоронній системі. Головною функцією членів Палати

честі буде розгляд скарг на суддів, винесення їм попередження та звільнення їх з посад.

Пропонуючи перехід до парламентської республіки, кандидат у президенти, розуміючи небезпеку можливого протистояння між парламентом та урядом, виходом із ситуації вважає запровадження пропорційної виборчої системи у два тури. За такої системи, переможець другого туру парламентських виборів отримуватиме просту більшість у парламенті, а лідер партії – буде автоматичним претендентом на посаду голови уряду. Таким чином, переконана лідер партії ВО «Батьківщина», забезпечиться всенародне обрання голови уряду.

За її словами, ефективні моделі обрання коаліції існують в Італії та Франції, де парламент обирається у два тури. Так, низький прохідний бар'єр у 1,5–2% у першому турі допоможе створити в парламенті «інкубатор молодих партій», які вчитимуться управляти країною і водночас стануть політичним кадровим резервом країни, розповіла політик.

«У другий тур виходять дві партії, які набрали найбільшу кількість голосів в країні. Хтось отримує більшість в парламенті і тоді опозиція та інші партії разом ділять умовно 224 голоси між собою. Це шлях до інституціоналізації більшості та меншості», – пояснила лідер «Батьківщини».

Крім того, після формування платформ більшості та опозиції «кожна партія може обрати, куди їй приєднатися – до більшості чи меншості без коаліційних угод».

Водночас, наголосила Ю. Тимошенко, парламентській опозиції надається чіткий, зрозумілий статус: вона створює ТСК, формує Рахункову палату, має усі права, щоб перевіряти владу, а після розслідування щодо зловживань влади може напряду звертатися до суду. «Це означає, що немає жодних перешкод в боротьбі з корупцією», – заявила політик.

Негативно оцінює таку ідею Ю. Тимошенко політичний експерт, професор політології Києво-Могилянської академії О. Гарань. Він переконаний, що нинішня система, яка змушує партії в парламенті формувати коаліцію, значно краще підходить країні, ніж запропонована

лідером партії ВО «Батьківщина». «Для України однопартійне правління дуже небезпечне, адже тут політичні партії часто працюють на взаємне знищення», – вважає експерт.

На переконання О. Гараня, домінування однієї партії в парламенті, обмеженість прав опозиції, регулярні референдуми в обхід парламенту – вигідно авторитарним лідерам.

Низку запитань у експертів викликають плани Ю. Тимошенко щодо створення надструктури – верхньої палати парламенту, яка кандидатом іменується як Національна асамблея самоуправління та матиме досить широкі повноваження, серед яких: право накладати вето на рішення Верховної Ради і Кабінету Міністрів, скликати референдуми, призначати Генпрокурора, голів Антимонопольного комітету, Державного бюро розслідувань та інших важливих державних органів.

Дискусії викликає у експертів і склад пропонуваної Національної асамблеї самоуправління. Так, за задумом політика, дві третини верхньої палати складатиметься з «моральних і духовних лідерів нації» – 42 мандати, 21 місце відійде представникам профільних асоціацій – від бізнесових до антикорупційних.

Політолог В. Фесенко вважає, що, у разі перемоги на виборах Президента Ю. Тимошенко, прийняти пропонувану нею Конституцію до парламентських виборів практично неможливо, оскільки зміни до Основного закону повинні схвалити не менше як дві третини народних депутатів після висновку Конституційного Суду.

Він додає, що, розуміючи складність такого підходу, політик очевидно вважає, що нову Конституцію можна узаконити за допомогою всеукраїнського референдуму. Проте експерт вказує на те, що на сьогодні в Україні відсутній закон про референдум і навіть якщо він пройде у парламенті, «сама кампанія референдуму триває мінімум два місяці». Таким чином, якщо не перенести дату парламентських виборів, то схвалення парламентом пропонуваної Конституції є нереальним розвитком подій. Крім того, новий текст Основного закону, згідно з передвиборною програмою Ю. Тимошенко,

має написати Конституанта – спеціально зібрана для цих цілей рада.

Вкрай негативно оцінює ідею лідера партії ВО «Батьківщина» приймати Конституцію за допомогою всеукраїнського референдуму політолог О. Палій. На його переконання, «це слід сприймати дуже серйозно це, фактично, замах на державний лад, злочин по-суті, замах на державний устрій України. Тому що, українська Конституція не передбачає можливості зміни на референдумі. Тому що, референдум це дуже маніпулятивна технологія і на ньому не можна питати складних питань. На референдумі, є таке правило в світі, не питати складних питань, тому що це все одно, що питати в малої дитини теорему Піфагора...».

Поділяє ідею Ю. Тимошенко щодо ухвалення нової Конституції на всенародному референдумі й кандидат у президенти від опозиції О. Вілкул. На його переконання, «влада робить усе, щоб зміни до Конституції ухвалювали тільки в парламенті, причому іноді не дуже адекватні народні депутати».

Запропонований ним проект Основного закону передбачає перехід до парламентської форми правління «із сильними регіонами». У передвиборній програмі кандидата пропонується закріплення в Конституції визначення України як децентралізованої парламентської республіки.

На центральному рівні, за задумом О. Вілкула, будуть вирішуватися питання оборони, зовнішньої політики, безпеки і великих інфраструктурних проєктів, інші повноваження та фінансові ресурси передаватимуться на місця.

Проєктом пропонуваної Конституції також передбачено перехід до двопалатного парламенту. Нижня палата – 150 депутатів від політичних партій, а верхня – 29 депутатів, по одному від мільйона виборців. Верхня палата має контролювати роботу нижньої, затверджувати закони, ухвалені в нижній палаті.

Партія, яка перемогла на виборах до нижньої палати, отримує 50%+1 голос і формує коаліцію. На переконання кандидата в президенти, така виборча система унеможливить торгівлю посадами та політичну корупцію.

Повноваження щодо формування уряду О. Вілкул пропонує передати парламенту, а також ввести прямі вибори губернаторів. Представник Опозиційного блоку пропонує закріпити в Конституції «гуманітарну децентралізацію», яка серед іншого передбачає надання обласній владі права вирішувати, зокрема, питання культурної політики.

На думку О. Вілкула, у той час, коли ухвалювали нинішню Конституцію, Україна ще не стояла перед тими викликами, які є сьогодні. Як підкреслює сам кандидат у президенти, одним з головних пунктів його передвиборної програми є закріплення в Конституції позаблокового статусу України. Політик переконаний, що рішення про зовнішньополітичний курс країни потрібно ухвалювати на всеукраїнському референдумі.

Народний депутат від Опозиційного блоку заявив, що внесення до Конституції України змін щодо курсу країни на вступ у НАТО і Євросоюз потрібне чинному Президенту П. Порошенку, щоб залишитися при владі на другий строк. Політик же переконаний, що Україна має бути позаблоковою, як Австрія, Фінляндія чи Швейцарія. Він пообіцяв провести з цього приводу референдум у разі своєї перемоги на виборах Президента. «А той шлях, який нам пропонує чинна влада, – це шлях війни до останнього українця. Це шлях вічного хаосу. Це не шлях України. Шлях нашої країни – це шлях мирної України з успішною економікою, високими зарплатами і пенсіями, гідним рівнем життя», – підкреслив О. Вілкул.

Директор аналітичного центру «Політика» М. Давидюк не погоджується з кандидатом щодо позаблоковості України, а порівняння нашої країни із Швейцарією вважає відвертою маніпулятивною передвиборною технологією. «Позаблоковість для України – повернення в колоніальну залежність від Росії. Маніпулювання міфом про позаблокову Швейцарію непридатне порівняння для України... Інституції, політичну культуру, самих політиків в Україні не можна порівняти зі Швейцарією. Це гра на почуттях тих українців, у яких демонізовано образ НАТО. В Україні ще є ті, хто живе в міфах російської пропаганди», – переконаний М. Давидюк.

Власне бачення змін до Конституції в керівника «Громадянської позиції», кандидата в президенти А. Гриценка. Він пропонує ліквідувати районні та суттєво скоротити обласні держадміністрації.

Зокрема в його передвиборній програмі йдеться: «Не буде конфліктів у владі – буде Конституція, що ліквідує дуалізм виконавчої влади, скасує районні та радикально скоротить обласні державні адміністрації, насамперед їхній вплив на економіку регіонів. Децентралізація буде посилена – місцеві громади отримають право розпоряджатися землями за межами забудови населених пунктів. Функції держави будуть скорочені й переведені на інтернет-технології – щоб мінімізувати контакти громадян з чиновником».

Підтримує політик й зафіксований у Конституції України зовнішній курс держави – НАТО і ЄС, хоча у передвиборній програмі не акцентує на цьому питанні увагу. При цьому він додав, що рух у цьому напрямі має йти, насамперед, шляхом реформ і боротьби з корупцією.

Слід зазначити, що погляд на зовнішню політику в А. Гриценка змінюється відповідно до політичної ситуації і його не можна визначити як стабільний. Так, під час президентської виборчої кампанії 2010 р. він обіцяв утриматися від вступу до будь-яких військово-політичних союзів, аргументуючи необхідністю об'єднання народу. Щодо відносин України з Євросоюзом у А. Гриценка також була цілком різка позиція. Він обіцяв ввести візовий режим з європейськими країнами, якщо ті не відкриють кордони українцям.

Проте вже у 2014 р. А. Гриценко і його партія закликали забезпечити вихід на стандарти, необхідні для вступу України до НАТО та Євросоюзу. Політик вважав за необхідне встановити союзницькі відносини із Сполученими Штатами та Великою Британією.

Щодо розподілу повноважень між гілками влади, то тут теж простежується зміна вектора. Так, у 2010 р. А. Гриценко, у разі своєї перемоги, планував злити воєдино посади Президента і Прем'єр-міністра, мотивував це тим, що Президент має самостійно виконувати власні

обіцянки. Цього року, навпаки, підтримує послаблення позицій Президента і пропонує ухвалити закон про імпічмент.

У разі свого обрання на посаду Президента, А. Гриценко заявив про намір зайнятися й питанням подвійного громадянства. На його переконання, в Україні потрібно провести загальнонаціональну дискусію про можливість подвійного громадянства і вийти на конституційне рішення цього питання. «Є Конституція, в якій записана норма про одне громадянство. З огляду на масштаби проблеми, коли українці паралельно мають паспорти інших країн, треба провести загальнонаціональну дискусію. Ця дискусія буде непростюю, але треба зафіксувати в Конституції, отримавши підтримку людей, право бути громадянином іншої держави», – заявив А. Гриценко.

Треба зауважити, що позбавляти українського громадянства за добровільне отримання паспорта іншої держави пропонує інший кандидат у президенти України, чинний глава держави П. Порошенко. Відповідний законопроект № 6175 знаходиться на розгляді у Верховній Раді.

З ініціативою ввести подвійне громадянство, з обов'язковим закріпленням у законі заборони як другого громадянства – громадянства Російської Федерації, вкотре виступив міністр закордонних справ П. Клімкін. На його думку, це допоможе залучити кваліфікованих експертів з усього світу, а також частково вирішити питання з масовою видачею паспортів Угорщиною і Румунією.

Експерти наголошують, що проблема подвійного громадянства закладена у вітчизняній Конституції. Адже попри те, що в Україні визнається лише одне громадянство, Основний закон не містить прямої заборони мати декілька. Не вносить особливої ясності й діючий Закон України «Про громадянство». Так, у ст. 2 Закону зазначено, що «якщо громадянин України набув громадянство (підданство) іншої держави або держав, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України». При цьому жоден з актів не зобов'язує громадянина повідомляти міграційну службу про отримання громадянства іншої країни.

Зміни до Основного закону пропонує й кандидат у президенти, лідер Радикальної партії О. Ляшко. Він, на відміну від Ю. Тимошенко та О. Вілкула, пропонує перехід до президентської республіки, коли Президент очолює уряд й несе повну відповідальність за стан справ. «Я скорочу кількість депутатів до 250, міністерств – до 10, ліквітую посаду прем'єра і зроблю відповідальним за стан справ у державі одну людину – Президента. Щоб людям було, з кого спитати. А щоб унеможливити узурпацію влади – доб'юся ухвалення законів про імпічмент та Тимчасові слідчі комісії... Президент має бути жорстким, але справедливим... Проведу справжню судову реформу – звільню всіх старих прокурорів і суддів, а нових – люди оберуть на виборах, як у США. Кожен українець повинен знати, що знайде правду в суді без грошей», – наголошує О. Ляшко у своїй передвиборній програмі.

Політичний експерт Т. Чорновіл негативно оцінює ідею кандидата щодо переходу до президентської республіки. Він вважає, що для України найкращим є один із проміжних варіантів – парламентсько-президентська і президентсько-парламентська республіка.

«У цьому варіанті є місце президента. Я не хочу, щоб у президента були диктаторські повноваження. Я не хочу, щоб у нього були досить сильні повноваження – як в США чи у Франції. Може бути дискусія, яка проміжна форма для України краще – парламентсько-президентська або президентсько-парламентська. Я вважаю, що при особливих умовах краще президентсько-парламентська, але на довгострокову перспективу парламентсько-президентська таки краще», – сказав політолог.

Проаналізувавши сильні та слабкі сторони президентської республіки, експерти вказують на ряд головних аргументів на користь посилення повноважень Президента в Україні.

По-перше, враховуючи, що Президент обирається на загальнонаціональних виборах, він має відчутно більшу легітимність в очах виборців, а, відповідно, і більший мандат довіри, ніж Прем'єр-міністр, якого обирає парламентська більшість.

По-друге, експерти вказують, що модель із сильним Президентом більш відповідає українській політичній культурі та ментальності українського народу, який традиційно покладає відповідальність на одну людину, яка уособлює собою державну владу.

Фахівці констатують, що модель з підпорядкованим Президенту Прем'єром, незважаючи на всі її недоліки, забезпечувала за часів Л. Кучми тривалу політичну стабільність. Сильна президентська влада є найбільш ефективною моделлю і для країн, що перебувають у стані війни, оскільки дає змогу більш швидко й ефективно реагувати на зовнішні виклики.

Разом з тим головною небезпекою реалізації в Україні президентської моделі є загроза встановлення президентської диктатури.

Претендент на головне крісло держави С. Тарута у разі своєї перемоги гарантує «прийняття нового суспільного договору і нової Народної Конституції, пріоритетом якої будуть національні інтереси України».

За словами кандидата, команда партії «Основа» розробила програму «Принципи поваги та справедливості», реалізація якої дасть змогу повернути повагу держави до громадян, а громадян – до держави.

У своїй передвиборній програмі член партії «Основа» обіцяє у разі своєї перемоги перетворити Україну «на справжню парламентсько-президентську республіку, у якій Президент буде найвищим моральним авторитетом, арбітром нації, відповідальним за здійснення зовнішньої політики та забезпечення безпеки країни. Управління економікою здійснюватиме уряд на чолі з Прем'єр-міністром».

С. Тарута наголошує, що необхідність конституційної реформи продиктована нинішньою кризою управління країною і недовірою суспільства до влади. «Україна де-юре є парламентсько-президентською республікою, а де-факто – всім керує президент, і всі гілки влади збудовані так, що вони обслуговують його інтереси. Це і викликало управлінську кризу нинішньої влади, коли не зрозуміло, хто і за що відповідає, а також кризу недовіри до

влади в цілому. Я впевнений, що змінити країну можна тільки повернувши довіру до влади, а це можна зробити тільки шляхом конституційної реформи», – підкреслив політик.

С. Тарута пропонує написання нової Конституції колегіальним органом – Конституційними Зборами, який буде обрано з інтелектуалів у кожній області, їх напрацювання буде винесено на референдум та затвердження парламенту. «Наш законопроект № 3781 визначає процедуру підготовки проекту нової Конституції України, розробляти яку мають Конституційні Збори з представниками від усіх територіальних громад. Розроблений проект повинен пройти всенародне обговорення, після чого має бути прийнятий на всеукраїнському референдумі. Народна Конституція мусить розмежовувати функції гілок влади та чітко прописувати права й обов'язки президента», – наголошує кандидат у президенти.

Рішення з усіх ключових питань життя країни С. Тарута пропонує приймати на всенародних референдумах. Кандидат також обіцяє забезпечити скорочення кількості депутатів Верховної Ради України з 450 до 250; створити верхню палату парламенту з 54 осіб з рівним представництвом кожного регіону України; прийняти закон про імпичмент Президента та зняти недоторканність із депутатів ВР України за кримінальні злочини та корупцію.

У разі його перемоги зміни відбудуться і у виборчій системі. Вибори проходитимуть за відкритими списками, а мажоритарні округи будуть скасовані.

За президентства О. Тарути отримає своє продовження й розпочата П. Порошенком реформа децентралізації. Так, громади отримають більше ресурсів і повноважень, а посади очільників місцевих адміністрацій, місцевих суддів, керівників місцевої поліції та інших правоохоронних органів будуть виборними, з можливістю їх відкликання за ініціативи громади. «Інститут губернаторства в його нинішньому вигляді треба скасувати, щоб всі повноваження з управління регіоном залишалися в ОТГ. Аналогічно пропонуємо скоротити до 70% чиновників завдяки широкомасштабному впровадженню

електронних сервісів», – наголошує член партії «Основа». Кандидат також виступає за ухвалення державою позаблокового статусу.

Ідею перезаснування держави та прийняття нової Конституції пропонує у своїй передвиборній програмі Р. Безсмертний. Як і інші кандидати він підтримує зміну моделі парламентаризму шляхом переходу до двопалатної системи.

Політик пропонує:

- перехід до мажоритарної виборчої системи абсолютної більшості у два тури за умови, що висунення кандидатів у народні депутати можливе лише від відповідних місцевих осередків партій;

- запровадження перехідного періоду на три роки для розробки, прийняття та запровадження відповідної конституційної моделі держави та підготовки кадрів для її реалізації;

- зосередження всієї повноти виконавчої влади в уряді України;

- проведення територіальної реформи та посилення ролі місцевого самоврядування. Формування податково спроможних і бюджетно забезпечених громад – перехід до держави громад.

Ідеї зміни Основного закону закріплені в передвиборних програмах й у інших кандидатів на посаду президента, серед яких: О. Ващенко, М. Габер, О. Мороз, В. Петров, Р. Ригованов, С. Каплін, Ю. Кармазін, С. Кривоніс, В. Скоцик, В. Купрій.

Так, О. Ващенко у разі перемоги першим своїм кроком у державному будівництві визначає – прийняття Декларації верховенства прав Українського народу. Ця Декларація, переконаний кандидат, буде слугувати правовою основою для розробки нової Конституції України.

М. Габер зобов'язується змінити систему влади. Зокрема знищити систему виконавчого двовладдя. У разі своєї перемоги обіцяє обмежити строк перебування однієї особи на президентській або депутатській посаді: для Президента – один термін, народних депутатів – не більше двох каденцій підряд; ухвалити закон про імпічмент Президента; обмежити недоторканність Президента, депутатів, суддів та прокурорів.

О. Мороз на посаді Президента обіцяє в 3-місячний термін оголосити Всеукраїнський референдум для ухвалення уточненої редакції чинної Конституції України, де буде передбачено: скасування держадміністрацій; виборність керівників районів і областей; забезпечення економічної, фінансової і кадрової спроможності рад депутатів; позаблоковий статус України (на зразок Австрії та Фінляндії); підписання законів про імпічмент Президента та про спеціальні слідчі комісії.

Кандидат у президенти С. Каплін у разі перемоги на виборах гарантує зміни до Конституції, які, на його переконання, вимагає народ, а саме:

- скорочення кількості чиновників і депутатів, зокрема депутатів Верховної Ради – до 100 осіб, депутатів місцевих рад – вдвічі;

- скасування всіх форм імунітету та недоторканності;

- створення нового Конституційного органу – Національних зборів (віче) громадян, перед якими кожні півроку звітуватимуть Президент України і Кабінет Міністрів за всіма пунктами своїх програм;

- закріплення в Конституції права народу України на дострокове відкликання (імпічмент) Президента України, депутатів усіх рівнів, Прем'єр-міністра і членів Кабінету Міністрів, керівників правоохоронних та антикорупційних органів.

Ю. Кармазін планує в разі перемоги змінити систему влади через референдум. Обіцяє забезпечити баланс між законодавчою і виконавчою владами, формування уряду парламентом; скасувати прохідний бар'єр під час виборів до Верховної Ради України та ліквідувати державне фінансування парламентських партій; обмежити кількість народних депутатів України до 225; забезпечити виборність голів обласних та районних державних адміністрацій, суддів першої інстанції та їх відкликання. Обіцяє ліквідувати Конституційний Суд України, з перетворенням його в Конституційну Палату при Верховному Суді, та посаду Президента України.

Ініціювання розробки та ухвалення нової Конституції України, як Нового суспільного

договору, спеціальним органом установчої влади громадян, обраним самими громадянами, делегати якого не зможуть обіймати будь-які посади в органах державної влади, з наступним затвердженням цього тексту на всенародному референдумі пропонує кандидат у президенти С. Кривоніс.

На його переконання, нова Конституція має забезпечити:

– чітку суспільну послідовність: людина – родина – громада – нація – держава;

– виключно захисну та сервісну функції влади, її абсолютну прозорість та підзвітність громадянам та впровадженні ефективних мотиваційних чинників, а також персональну відповідальність чиновників за збитки внаслідок їх діяльності чи бездіяльності;

– зафіксувати неподільне право громадян на приватну власність, на зброю та самозахист, на власний опір окупантам та опір спробам узурпації влади, а також майнові права громадян на частку загальнонародного (спільного) майна та права на отримання дивідендів від її використання, які мають оформлюватися з моменту набуття громадянства та бути дійсними до смерті громадянина.

Кандидат у президенти В. Скоцик у своїй передвиборній програмі наголошує, що українська політична система потребує якісного оновлення. Для цього, він переконаний, необхідно здійснити осучаснення та оновлення Конституції України для реалізації гарантованих прав людини і громадянина. Зокрема, узгодити взаємовідносини в трикутнику «Президент – Верховна Рада – Кабінет Міністрів» шляхом ухвалення Закону «Про Президента України», який чітко визначить межі компетентності глави держави та позбавить його функцій, що дублюють повноваження уряду.

Змінити виборчу систему, адже на переконання кандидата, та «змішана виборча система, яка діє сьогодні в Україні, – найгірший варіант з усіх можливих, оскільки передусім бере негативні фактори з кожної системи. Реальна деолігархізація політичної системи країни можлива виключно за умови проведення реформи виборчого законодавства, в основі якої повинен бути

перехід до пропорційної виборчої системи з відкритими списками».

Обіцяє В. Скоцик у разі перемоги скасувати недоторканність народних депутатів, суддів та Президента України. Розробити і запровадити механізм відкликання депутата Верховної Ради України за невиконання передвиборної програми в конкретному окрузі, за яким він балотувався.

В. Купрій пропонує зміну державної моделі управління, за якої у Президента не буде функцій виконавчої, законодавчої або судової гілки влади. Проте залишаться і посиляться функції як гаранта Конституції, прав людини, суверенітету, територіальної цілісності і незалежності України. За задумом кандидата, для цього буде впроваджено нову Конституцію і визначено нову контролюючу гілку влади, яку очолить Президент. Строки повноважень Президента і парламенту зменшаться до чотирьох років. Президент отримає низку прав і повноваження, які, за суттю, є обов'язками. Їхнє невиконання для захисту прав людей будуть підставою для імпічменту, процедура якого буде дієвою.

Президент призначатиме префектів з метою контролю за діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування з такими правами: зупинення їхніх актів з одночасним зверненням до суду, внесення питання про невідповідність займаній посаді будь-якої посадової особи, а також вступу у будь-яку судову справу для захисту прав та інтересів людини, громади або держави з правом оскарження. Для зупинення корупції вступ у кримінальне провадження на стороні держави або громади з правами потерпілого.

Відверто провокаційною та безглуздою видається обіцянка В. Петрова у разі перемоги ініціювати внесення змін до Конституції України щодо об'єднання церкви та держави. Оголошення України православною державою та передача Православній церкві України функцій Міністерства соціальної політики.

Р. Ригованов пріоритетними напрямами діяльності на посаді президента в разі перемоги визначає «підписання реального Суспільного договору, у якому будуть установлені правила – Співіснування, Співкерування, Співрозвитку.

Очікуваний результат: еволюційний розвиток суспільства; залучення громадян до безпосереднього керування власним майбутнім».

Яким чином буде досягнуто такий результат кандидат не уточнює.

Політолог М. Басараб вважає, що суспільний договір – це предмет дискусії для політичних естетів. «Головне запитання: хто і в який спосіб повинен його розробити й ухвалити? У випадках Великої Британії чи США суспільний договір був розтягнутим на століття процесом. Було багато подій і перетворень, філософських пошуків і революцій, що нарешті сформували загально визнані цінності й правила, за якими ці суспільства живуть сьогодні. Досягти такого ефекту підписанням одного документа неможливо. Суспільний договір є досвідом постійного співіснування соціуму. Те, що в Україні зазвичай іменують суспільним договором, фактично є розмовою про нову Конституцію. Але й на цій темі багато спекуляцій і не виправдано високих очікувань», – переконаний експерт тижневика «Країна».

Кожна зміна влади в Україні супроводжується внесенням змін до Конституції. Ще жоден Президент не зміг втриматися від спокуси підправити щось в Основному законі держави, не стали винятком і кандидати, які претендують на президентське крісло.

Експерти зазначають, що хоч Основний закон і є правовим фундаментом держави, його текст можна змінювати. Але фахівці наголошують, що основою демократії є процедура внесення змін, яка чітко виписана в самому Основному законі. Це зроблено, щоб Конституцію не переписували на угоду політичній кон'юнктурі (новообраному Президенту чи впливовій більшості у Верховній Раді). Для цього розділ XIII Основного закону передбачає низку запобіжників.

По-перше, законопроект про зміни до Конституції може вносити лише Президент або не менше 150 народних депутатів.

По-друге, такий проект не може зазіхати на права людини, незалежність чи цілісність держави, а також змінювати протягом певного часу норми, зміни до яких уже розглядалися.

Тому проект має здобути спочатку 226 голосів депутатів і бути спрямований до Конституційного Суду. Лише після позитивного висновку Конституційного Суду парламент може продовжити розгляд.

По-третє, на наступній черговій сесії проект має отримати підтримку 2/3 депутатів. Така процедура передбачає тривалий час і широкий консенсус, без якого ухвалення навіть найменших змін неможливе.

По-четверте, процедура змін у I, III та XIII розділи Конституції («Загальні засади», «Вибори. Референдум», «Внесення змін до Конституції України») ще складніша – проект таких змін можуть подати або Президент, або 2/3 депутатів. Потім, після його голосування тими самими 2/3 депутатів у парламенті, Президент має призначити референдум, який і затверджує остаточно ці зміни. Тобто потрібна спільна воля 2/3 парламенту, більшості виборців, Президента і Конституційного Суду (КС).

Варто пам'ятати, що світова громадськість визнала Конституцію України однією з найбільш досконалих і демократичних. Сьогодні ми, як і світова громадськість, визнаємо, що маємо Конституцію, яка відповідає європейським вимогам Основного закону. А як зробити так, щоб конституційні постулати не були просто записами на папері, знає кожен: почати із себе і неухильно їх виконувати (*Матеріал підготовлено з використанням інформації таких джерел: <http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/90958/>; <https://gordonua.com/ukr/news/politics/vilkulja-proponuju-prijnati-novu-konstitutsiju-navsensarodnomu-referendumi-701001.html>; <https://bykvu.com/mysli/94292-konstitutsiya-ukrainy-kak-rozhdalsya-osnovnoj-zakon>; <https://www.unn.com.ua/uk/blog/224-konstitutsiyini-ideyi-kandidativu-prezidenti>; https://24tv.ua/ukrayina_tag1119; <http://www.icps.com.ua/zmina-konstytutsiyi-chymtse-mozhe-zakinchytysya/> <https://site.ua/vladislav.dzividzinskiy/14123/>; <https://hromadske.ua/posts/shcho-proponuie-vybortsiu-yuliia-tymoshenko>; <https://blog.liga.net/user/iovchar/article/yuridichniy-mehanizm-zminiti-konstitutsiyu-bude-obmejeniy-politichnoyu-dotsilnistyu>; [11](https://24tv.ua/yaki_povnovazhennya_maye_prezident_</i></p>
</div>
<div data-bbox=)*

ukrayini_abo_chomu_obitsyanki_kandidativ_tse_populizm_n1099268; https://espreso.tv/article/2018/06/28/ye_u_konstytuciyi_pochatok; <https://uk.etcetera.media/perepisuvannya-konstitutsiyi-shho-hochut-zminiti-kandidati-v-prezidenti.html>; <https://www.radiosvoboda.org/a/29601010.html>; <http://pik.cn.ua/print/38612/>;

<https://www.tymoshenko.ua/news/nova-konstytutsiya-usune-p-yat-vad-systemy-upravlinnya-krayinoyu/>; <https://prm.ua/tse-zamah-na-derzhavniy-ustriy-ukrayini-paliy-pro-novu-konstitutsiyu-timoshenko/>; <https://www.depo.ua/ukr/politics/ukraini-potribna-promizhna-faza-chornovil-20190227923402>).

НОВИНИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

Президент П. Порошенко підписав Закон “Про внесення змін до деяких законів України щодо спостереження за виборчим процесом в Україні”, ухвалений Верховною Радою 7 лютого 2019 р.

Цим документом вносяться зміни до законів “Про вибори Президента України”, “Про вибори народних депутатів України”, “Про місцеві вибори”. Відповідно до цих змін офіційним спостерігачем від іноземної країни чи міжнародної організації не може бути особа, котра є громадянином (підданим) держави, яку Верховна Рада України визнала державою-агресором або державою-окупантом.

Заборона також стосується осіб, пропозиції стосовно яких ініційовано або внесено державою, визнаною Верховною Радою агресором або окупантом. (*Укрінформ (<https://www.ukrinform.ua/rubric-elections/2648374-porosenko-pidpisav-zakon-pro-zaboronu-rosijskih-sposterigaciv-na-viborah.html>). – 2019. –26.02).*

Президент П. Порошенко закликав депутатів Верховної Ради невідкладно прийняти нову редакцію статті Кримінального кодексу.

"Ми повинні якнайшвидше озброїти правоохоронні органи, включаючи антикорупційні органи, і корупціонер повинен сидіти у в'язниці. Крапка. Рішення Конституційного суду аж ніяк не захистить корупціонерів, якщо Верховна Рада підтримає пропозицію президента", – сказав він.

Як повідомляє прес-служба президента, Порошенко вніс проект закону "через години" після оприлюднення рішення КС, яке враховує коментарі суду щодо презумпції невинуватості – ключового і базового конституційного принципу.

"Але відповідальність за корупцію, в тому числі відповідальність за незаконне збагачення, буде. В тому числі кримінальна відповідальність. Ніхто не уникне відповідальності", – підкреслив П. Порошенко (*Сьогодні (<https://ukr.segodayna.ua/politics/nezakonnoe-obogashchenie-poroshenko-obratilsya-k-rade-s-bezotlagatelnoy-prosboy-1232514.html>). – 2019. –07.03).*

Одна з найуспішніших реформ Уряду України – децентралізація виходить на новий етап, етап закріплення досягнень та незворотності у Конституції України, аби ніхто не зміг розвернути систему місцевого самоврядування. Про це сказав Прем'єр-міністр України В. Гройсман під час виступу на засіданні Ради регіонального розвитку у Харкові.

Глава уряду наголосив, що на місця передані ресурси і механізми їх ефективного використання та примноження. «І зараз потрібно захистити реформу, закріпити її цілі в Конституції, аби нікому в голову не прийшло забрати те, що належить громадам та громадянам», – сказав В. Гройсман (*Децентралізація (<https://decentralization.gov.ua/news/10755>). – 2019. –14.03).*

КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ УКРАЇНИ

Конституційний Суд України ухвалив Рішення у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 3682 Кримінального кодексу України (далі – Кодекс).

Цим Рішенням Суд визнав такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною), статтю 3682 Кодексу.

У своєму Рішенні Конституційний Суд підкреслив, що протидія корупції має здійснюватися виключно правовими засобами з дотриманням конституційних принципів та приписів законодавства, ухваленого відповідно до Конституції України. *(Конституційний Суд України (<http://www.ccu.gov.ua/novyna/protydiya-korupciyi-maye-zdiysnyuvatysya-vyklyuchno-pravovymy-zasobamy-z-dotrymannyam>). – 2019. – 27.02).*

Голова Конституційного суду України на своїй сторінці в Facebook розповів про те, чому було прийнято рішення скасувати кримінальну відповідальність за незаконне збагачення.

Усвідомлюючи важливість боротьби із корупцією в Україні, я впевнений у тому, що зброя для цієї боротьби має бути якісною, дієвою та такою, що відповідає поставленим цілям. Завдання Конституційного Суду полягає саме у тому, щоб з'ясувати справжній істинний зміст проблеми, виявляти допущені законодавцем свідомо чи несвідомо помилки при прийнятті будь-яких законів. Проведена серйозна та ретельна робота, майже усі наукові установи надали свої висновки з цього питання. Нажаль, довелося констатувати, що в цієї редакції норма неконституційна та непридатна для застосування і досягнення своєї мети.

У мотивувальній частині рішення, що опубліковано, Суд детально надав аргументи, за яких він дійшов відповідного висновку. Зокрема, застосована юридична конструкція “законність набуття яких (доходів) не підтверджено доказами”, суперечить ст. 8, 62 та 63 Конституції України та фактично

покладає на обвинуваченого обов'язок збирати докази для доведення своєї невинуватості. Це непросте рішення, проте абсолютно виправдане з огляду на те, що боротьба з корупцією має бути реальною, а не удаваною. Якість антикорупційних законів має особливе значення у цій боротьбі, але у першу чергу вони повинні відповідати Конституції України та, зокрема, закріпленому у ній принципу верховенству права та презумпції невинуватості. В іншому випадку боротьба з корупцією не буде ефективною.

Хочу принагідно зауважити, що Сполучені Штати Америки, які зробили дуже багато у сфері протидії корупції, відмовилися криміналізувати незаконне збагачення та ратифікувати статтю 20 Конвенції ООН щодо незаконного збагачення саме через суперечність вказаної норми презумпції невинуватості, закріпленої у Конституції США. Американське правосуддя переслідує корупціонерів за кримінальними статтями, в яких відсутні неконституційні конструкції. Отже і український законодавець має врахувати наведені доводи та приділити особливу увагу якості законів та відповідності їх Конституції України. Маю вкотре наголосити, кожне звернення, яке розглядає КС має суттєвий вплив на політичне життя країни, адже ми судимо не людей, а закони. Коли б Суд не виніс це рішення, воно б мало однаково вибуховий ефект, оскільки в цьому зверненні йдеться про боротьбу із корупцією.

Конституційний Суд не підлаштовується під політичну кон'юнктуру, не виконує замовлень, а здійснює свою надважливу конституційну функцію збереження та захисту конституційного порядку в країні.

Суд не піддаватиметься жодному тиску ні в цьому питанні, ні в будь-яких інших, демонструватиме незалежність і компетентність. Над нами лише Конституція *(Українські Новини (<https://ukranews.com/ua/news/617112-teplo-v-smili-ne-vidklyuchat-komunalne-pidpryyemstvo-splatylo-zaborgovanist-za-grafikom>). – 2019. – 01.03).*

Судді Конституційного Суду України М. Мельник, С. Сас та І. Сліденко розіслали колегам лист, у якому звинуватили голову КСУ С. Шевчука в маніпуляції справами, порушенні процедур, бездіяльності та втручанні в діяльність суддів.

Перебування надалі на посаді голови Конституційного Суду України (КСУ) С. Шевчука призведе до повного розвалу суду та руйнування конституційного правосуддя, заявили судді КСУ М. Мельник, С. Сас та І. Сліденко в листі, який вони розіслали своїм колегам.

Троє суддів звинуватили голову КСУ:

- у систематичних маніпуляціях зі справами;
- регулярних порушеннях встановленої законом процедури їх розгляду;
- внесенні на засідання суду питань, для розгляду яких відсутні правові підстави;
- службовій бездіяльності і тривалій відсутності на роботі;
- неправомірному втручанні в діяльність суддів;
- перевищенні посадових повноважень;
- неприпустимій політизації діяльності суду.

За словами авторів листа, станом на березень 2019 р. налічують 30 не розглянутих судом справ за конституційними поданнями, 17 із яких – на розгляді із 2014-го до 2017 р. Вони зазначили, що у 2018–2019 роках суд не ухвалив жодного рішення у справах за конституційними скаргами.

Автори листа заявили, що за останній рік суд із державного органу почав активно перетворюватися "на інструмент для задоволення політичних та комерційно-ділових інтересів".

"Шевчук боїться прозорості і намагається приховати порушення закону "таємницею нарадчої кімнати", а конструктивну дискусію з проблемних питань підмінити підкилимними домовленостями", – підкреслили вони (*Гордон (<https://gordonua.com/ukr/news/politics/troje-suddiv-konstitutsijnogo-sudu-ukrajini-zajavili-shcho-golova-sudu-shevchuk-povinen-podat-i-vidstavku-812151.html>)*. – 2019. – 15.03).

Суддя Конституційного Суду України І. Сліденко вважає, що для голови КСУ Станіслава Шевчука інтереси суду менш важливі, ніж власні. Про це він сказав в інтерв'ю ZN.UA, опублікованому 23 березня.

І. Сліденко зізнався, що сам голосував за С. Шевчука.

"Я спеціально приїхав із лікарні, щоб проголосувати за нього. Пан Шевчук, який був суддею Європейського суду з прав людини *ad hoc*, позиціонував себе як демократ, людина нових прогресивних поглядів, котра здатна змінити КСУ відповідно до європейських стандартів. Але, обійнявши посаду, поставив свої інтереси вище за інтереси суду, держави, суспільства. Розчарування ним з'явилося досить скоро, але якийсь час лишалася надія, що він схаменеться", – заявив суддя.

На запитання, чому лист із вимогою відставки С. Шевчука підписало лише троє суддів, І. Сліденко відповів, що йому "важко відповідати за інших".

"Є кілька суддів, котрі "гріються" біля Шевчука. Ряд колег теж неодноразово вказували Шевчуку на неприпустимість його дій. А те, що звернулися ми, можливо, пояснюється саме нашою більшою моральною відповідальністю за дії пана Шевчука, оскільки ми разом прийшли в Конституційний Суд у надзвичайно складний для України час, одразу після Революції гідності, на самому початку російської агресії", – зазначив суддя.

Він назвав лист "криком душі".

"На мій погляд, дії пана Шевчука містять різні порушення закону, а в такій, як неправомірний вплив на суддів, вбачаються ознаки діяння, передбаченого Кримінальним кодексом", – вважає І. Сліденко (*Гордон (<https://gordonua.com/ukr/news/politics/suddja-ksu-slidenko-ja-golosuvav-za-shevchuka-ale-pislja-vstupuna-posadu-vin-postaviv-svoji-interesi-vishche-interesiv-sudu-832638.html>)*. – 2019. – 24.03).

В Окружній адміністративній суд Києва подані иски от двух нардепов фракции «Оппозиционный блок» Вадима Новинского и Дмитрия Шенцева против спикера Верховной Рады Андрея Парубия по поводу голосования за курс Украины в ЕС и НАТО. Об этом сообщается на сайте Судебной власти Украины.

Экс-регионалы считают, что были нарушены Конституция и закон «О регламенте Верховной Рады Украины».

Кроме того, нардепы считают деятельность Парубия противоправной, поскольку, по их мнению, он «не обеспечил работу Верховной Рады, как коллегиального представительного органа».

Напомним, 19 февраля президент Петр Порошенко подписал закон о закреплении в Конституции Украины стратегического курса страны на членство в ЕС и НАТО. Данные изменения 7 февраля утвердила Верховная Рада (*Inforesist* (<https://inforesist.org/oppoblockovtsy-pytayutsya-osporit-v-sude-kurs-ukrainy-v-es-i-nato/>). – 2019. – 07.03).

Конституційний суд відмовив у відкритті провадження у справі 47 народних депутатів, які попросили КС визнати незаконною постанову Верховної Ради, яка підтримала звернення П. Порошенка про надання автокефалії Українській православної церкви.

У Конституційному суді зазначають, що порушені у постанові питання "мають політичний характер і повинні вирішуватися у межах компетенції та політичної доцільності відповідних органів державної влади" (*Українська правда* (<https://www.pravda.com.ua/news/2019/03/12/7209006/>). – 2019. – 12.03).

СУСПІЛЬНА ДУМКА

А. Москвичова, Радіо Свобода: Що означає рішення Конституційного суду про незаконне збагачення

Статтю про незаконне збагачення визнали офіційно невідповідною українській Конституції. Проти цього рішення, яке опублікував на своїй сторінці Конституційний суд України (КСУ), виступила низка народних депутатів та громадських організацій. Деякі інші експерти натомість вказують на те, що наразі за цією статтею і так не засуджено жодної людини.

Неофіційна інформація про таке рішення Конституційного суду з'явилася ще днем раніше, але текст цього рішення суд опублікував лише 27 лютого ввечері. Відповідно до нього, судді дійшли висновку, що стаття про незаконне збагачення не відповідає вимогам чіткості, точності й однозначності.

«Протидія корупції має здійснюватися виключно правовими засобами з дотриманням конституційних принципів та приписів законодавства, ухваленого відповідно до Конституції України», – мовиться в документі.

Як відреагували законотворці

Тим часом, на новини про можливе визнання неконституційною статті Кримінального кодексу про незаконне збагачення одразу відреагували у Верховній Раді і пізніше – в адміністрації глави держави.

Зокрема, заступник голови фракції «Блок Петра Порошенка» І. Луценко запевнила

журналістів, що президент України планує внести на розгляд депутатів законопроект, який дозволить повернути до законодавства цю статтю у тій формі, що влаштувала би Конституційний суд.

Пізніше такий намір підтвердив і сам П. Порошенко.

«Нова редакція статті буде виписана так, що і комар носа не підточить», – заявив Президент.

Натомість інший заступник голови БПП О. Гончаренко заявив із трибуни у сесійній залі, що пропонує, аби нову норму кодексу розробили депутати, і закликав до співпраці колег.

Не оминули цю тему і на засіданні парламентського комітету з протидії корупції. За словами заступника голови комітету, позафракційного депутата В. Чумака, йдеться про саботаж антикорупційної реформи.

«Останні чотири роки ми тільки те й робимо на цьому комітеті, що відбиваємо атаки клептократів на всю антикорупційну політику, яка була надбанням 2014-2015 років. Ми не могли запустити нормально НАЗК, ми не могли запустити нормально реєстр декларацій, нам постійно підсовували «лижних інструкторів» для інспекторів НАБУ, і все це відбувалося протягом останніх трьох років», – обурився він.

В. Чумак зазначив, що якщо статтю про незаконне збагачення скасують, Національне антикорупційне бюро втратить одну зі своїх функцій.

«Тому що саме функція контролю за незаконним збагаченням і переслідування за незаконне збагачення є функцією цілої інституції. Тому це не рішення, що призвело до скасування однієї чергової статті, це рішення, що призведе до згорання повної антикорупційної політики», – каже депутат.

Член комітету від Радикальної партії І. Попов у свою чергу запропонував також почати розробку нового законопроекту змін до Кримінального кодексу, аби замінити статтю, що викликала невдоволення Конституційного суду, але консенсусу щодо цього народні депутати на засіданні не досягли.

Як працює цей механізм і що буде, якщо його скасувати

Чинну редакцію статті щодо незаконного збагачення запровадили у 2014 р. разом зі створенням НАБУ, а до двох попередніх редакцій питань ні у кого не виникало – бо вони фактично не застосовувалися, розповів Радіо Свобода юрист групи «Поліція під контролем» Є. Крапивін. За його словами, у правничих колах із того часу точилися дискусії щодо розуміння цього закону.

«Обвинувачення повинно довести, що особа не мала законної можливості набути тих чи інших активів. Частиною правників це читається навпаки – що сторона захисту має довести, що це майно набуто законним шляхом. Але є загальний принцип у кримінальному процесі, що тягар доказування лежить на стороні обвинувачення, і якщо він перекладається на сторону захисту, то це порушення презумпції невинуватості. І от дискусія відбувається навколо того, хто має це все доводити», – пояснює Є. Крапивін.

Наразі НАБУ розслідує 65 кримінальних проваджень за статтею про незаконне збагачення, стосовно чотирьох осіб справи скеровано до суду, але рішень у жодному зі згаданих проваджень суд не ухвалював. Про це у відомстві повідомили у відповідь на запит Радіо Свобода.

«Це була така послідовна позиція САП, хоча й неформальна, що поки не буде рішення КСУ щодо конституційності, вони не хочуть ризикувати: бо якщо буде рішення і буде винесений вирок – це буде велика репутаційна втрата», – коментує ситуацію Є. Крапивін.

Відповідно до Конституції, визнані неконституційними закони втрачають чинність із дня ухвалення судом відповідного рішення, якщо інше не встановлюється цим рішенням. Якщо положення про незаконне збагачення буде скасовано, це означатиме, що НАБУ доведеться закрити теперішні провадження, зауважує юрист.

За його інформацією, Конституційний Суд не виступає проти відповідальності за незаконне збагачення загалом, а тільки має питання до конкретних формулювань.

«Я думаю, що буквально через пару тижнів буде законопроект щодо повернення цієї статті, можливо, в іншому формулюванні, тому що у конвенції ООН редакція простіша, а є, наприклад, редакція литовського кримінального кодексу, що удвічі довша, ніж наша, і складніша», – говорить Є. Крапивін.

Тим часом, на сторінці українського представництва Transparency international з'явилася заява за підписом 11 антикорупційних організацій, якою вони засуджують навіть тимчасове скасування відповідальності за незаконне збагачення. На їхнє переконання, це перетворить систему електронного декларування чиновників із механізму контролю на спосіб інформування населення про їхні статки.

Окрім того, за словами авторів звернення, скасування згаданої статті може вплинути на співпрацю України з Міжнародним валютним фондом, оскільки правила цієї установи передбачають відмову у фінансуванні програми з країною, яка порушила будь-яке з важливих зобов'язань попередніх років, навіть у разі повного виконання поточних зобов'язань. (*Радіо Свобода* (<https://www.radiosvoboda.org/a/lehalne-nezakonne-zbagachennia/29794441.html>). – 2019. – 27.02).

Т. Чорновіл, From-UA: Конституційні колізії збагачення чиновників

Конституційний Суд України прийняв рішення відмінити кримінальну статтю про незаконне збагачення чиновників.

Це є стара історія, яка триває вже кілька років, з того моменту, як відповідна стаття була внесена в Кримінальний кодекс. Вже кілька років йде дискусія, причому на дуже різних рівнях, починаючи від популістів і демагогів, ідучи через дуже зацікавлене чиновництво. Перші дуже би хотіли, щоб “все має бути абсолютно відкрито, де, що і як”. Друга група, навпаки, хотіли б взагалі заблокувати доступ до інформації і скасувати електронні декларації. І третя група – це правники і конституціоналісти.

Вважаю, що коли ти йдеш на публічну службу, особливо коли ти дістаєш доступність до державних фінансів, до ухвалення рішень, до яких можуть бути корупційні ризики, ти маєш піти на більш відкрите життя, тобто ти маєш відмовитися від цілого ряду факторів, які називаються таємницею особистого життя. Ти маєш зрозуміти, що ти свідомо, що тебе вироком суду не прирікали на державну службу тощо, ти це вибрав для себе, ти боровся за це. Ти для того, щоб потрапити на цю кар'єру, здійснив цілий ряд досить серйозних дій, і тому для тебе не можуть бути задіяні ті ж самі положення і позиції, що до будь-якого громадянина України. Але, з другого боку, не приймаю ситуації, коли все роздмухується під загальним приводом, що кожний, хто багатий, що кожний, у кого щось є, що він обов'язково тільки злодій і бандит.

Тому золота середина має бути знайдена все-таки не чиновниками і не популістами, а правниками. Яка ця золота середина? Випадок, який стосується електронних декларацій та представлення свого майна, джерел його походження, відповідності його походження законним процедурам і відповідальності за незаконне збагачення – відповідно вони мають бути в рамках конституційних норм, вони не мають суперечити Конституції. Для того, щоб зробити 100%-ну відкритість, з одного боку, а з другого — відповідальність, нам треба дещо

міняти в Конституції. Треба донести, що до людей з функціями публічної влади не діють окремі норми щодо прав громадян України, які виписані в Конституції. Тоді можна б було вводити абсолютно необмежені нюанси.

Коли ми говоримо про нинішнє конституційне поле, воно закладає обмеження, тобто там не можуть бути введені норми в законодавство, які порушують презумпцію невинуватості, тому що фактично і електронне декларування чиновників, і норми відповідальності передбачають презумпцію винуватості. Тобто людина, яка представляє свої декларації, повинна виходити з того, що вона має доказувати свою невинуватість, що в неї майно є легальне. Це вже виходить десь за межі Конституції, але це ще в самому моменті декларування може бути виписане на грані. Але коли настає повна відповідальність, в тому числі відповідальність за давні нагромадження попереднього періоду, які ти не можеш пояснити, але ти не мусив їх декларувати раніше, в цьому випадку дійсно виникає певний дуалізм, протиставлення з конституційними нормами. Тобто людина згідно з цими нормами і статтями Конституції і законів, які діяли раніше, не була зобов'язана це декларувати, тобто вона не несе відповідальності за той період, але зараз певні об'єми майна можуть бути представлені для її обвинувачення.

Ось ці моменти порушення особистого життя, які сьогодні визначаються Конституцією, вони і стали питанням конституційного спору. Який має бути висновок в кінцевому рахунку? Все-таки статтю за кримінальну відповідальність і певні норми щодо декларування в даному випадку треба переписувати, тому що помінати конституційну норму буде дуже важко. Але тут єдине, що треба не допустити крайнощів. Відповідальність за незаконне збагачення, коли ти не можеш представити документально походження цього майна, все-таки має наставати для людини, яка є чиновником. Але за період, в який людина не була на чиновницькій службі, на посаді, яка передбачає розпоряджання

публічними фінансами, включати фактор відповідальності в принципі не можна. А у нас фактично людина яка тільки приступає до відповідного виконання обов'язків, вже може бути звинувачена і засуджена за незаконне збагачення. Тобто тут є ряд нюансів, які треба розбирати. Дискусія правників має потребу,

має право. Зараз позиція конституціоналістів зводиться до того, що чинна норма виходить за рамки конституційності. Якщо така позиція, то треба її коригувати, а не скасовувати (*Дивись. info* (<https://from-ua.com/mneniya/481916-taras-chornovil-konstituciini-kolizii-zbagachennya-chinovnikiv.html>) – 2019. – 27.02).

Н. Мамченко, Судебно-юридическая газета: Отмену статьи о незаконном обогащении можно было предотвратить

Наше общество в последнее время живет от лозунга к лозунгу. Но к сожалению, антикоррупционные лозунги на деле часто не подкреплены реальными механизмами.

Признание КСУ неконституционной в целом ст. 368-2 Уголовного кодекса о незаконном обогащении стало настоящей информационной бомбой. Общественность возмутились решением Конституционного Суда, как и антикоррупционные органы, ведь теперь начатые уголовные производства должны быть закрыты.

Вместе с тем, открытие уголовного производства – это только начало процедуры привлечения лица к ответственности. В этом процессе самое важное — наличие законно собранной и достаточной доказательной базы, а вот как раз тут возникли проблемы.

Отметим, что ст. 368-2 была введена в Уголовный кодекс еще в 2011 году. И до 2014 г. по ней даже было несколько приговоров. Однако позже в нее внесли изменения по инициативе общественных антикоррупционных организаций и депутатов от «антикоррупционного блока». Это были изменения в рамках законов о Национальном антикоррупционном бюро Украины №1698-VII от 14 октября 2014 г. и о внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины относительно обеспечения деятельности НАБУ и Национального агентства по вопросам предотвращения коррупции №198-VIII от 12 февраля 2015 г.

Ввиду того, что такие изменения не были согласованы с конституционными нормами, ст. 368-2 УК фактически была заблокирована

– дела открывались, тянулись годами, но до вынесения обвинительного приговора в суде (а часто и до предоставления суда обвинительного акта) дело так не доходило.

Проводился ли авторами поправок последующий анализ практики применения данной статьи? Вполне возможно, ведь основной своей задачей они называли привлечение нечистых на руку чиновников к ответственности. И если такой анализ проводился, они бы наверняка заметили, что довести расследование до конца после поправок в статью стало фактически невозможно.

В начале 2018 г. появился законопроект №7499, призванный вернуть статью о незаконном обогащении к жизни. Но он сразу натолкнулся на волну критики со стороны авторов поправок. И хотя он предусматривал лишь внесение изменений, антикоррупционные организации сочли его таким, что вовсе отменяет статью о незаконном обогащении.

В итоге после попыток провести общественную дискуссию авторы законопроекта отзывали его на доработку. Хотя будь он принят, расследование по открытым производствам о незаконном обогащении сейчас могло продолжиться. Более того, правоохранительные органы и суды получили бы в руки реальные рычаги для привлечения топ-чиновников, судей и др. к ответственности.

Почему для предотвращения нынешней ситуации можно было принять законопроект №7499, и почему его отзывали, рассказал один из его авторов – народный депутат Украины Г. Чекида.

«Основной задачей нашего законопроекта было привести ст. 368-2 Уголовного кодекса

о незаконном обогащении в соответствии с Конституцией и обеспечить эффективное расследование данной категории преступлений. Совместно с командой юристов мы тогда провели детальный анализ, в том числе на предмет наличия по ней приговоров. До ее корректировки в 2015 г. приговоры были. Также мы выясняли у правоохранительных органов, как проходит реализация данной статьи. После изменений в 2015 г. статья фактически была «мертвой». Ведь возложение на сторону обвинения обязанности доказывать законность оснований приобретения лицом активов является юридически абсурдным. В таком случае обе стороны – и сторона обвинения, и сторона защиты – должны доказывать одно и то же: законность действий обвиняемого. Хотя у каждой из этих сторон совершенно разные функции: сторона обвинения доказывает незаконность действий обвиняемого, а сторона защиты – законность таких действий.

Исходя из анализа, мы подготовили законопроект №7499, в котором предложили не отменить данную статью, а устранить ту проблему, на которую теперь уже указал Конституционный Суд. Фактически уточнить норму, предусмотрев, что незаконное обогащение – это незаконное приобретение активов.

Законопроект расставлял все на свои места, и если бы тогда его приняли, необходимости закрывать уголовные производства сейчас не возникло бы.

В ходе дискуссий мне приходилось неоднократно доказывать, что этот законопроект не освобождает чиновников от ответственности – он лишь усиливает действующий закон и позволяет данную статью реализовать на практике, что после изменений в 2015 году оказалось непростой задачей ввиду противоречий редакции статьи с Конституцией Украины», – отметил Г. Чекита.

По его словам, европейская и американская практика, на которую сейчас так активно ссылаются и которую ему также приходилось анализировать как заместителю члена постоянной делегации Верховной Рады Украины в Парламентской ассамблее Евронест,

на самом деле при внесении изменений в 2015 г. не была учтена.

Кроме того, при формулировке новой редакции ст. 368-2 УК были проигнорированы предписания Конвенции ООН против коррупции от 31 октября 2003 г., которая была ратифицирована Украиной 18 октября 2006 г. Статьей 20 Конвенции было установлено, что «при условии соблюдения своей конституции и основополагающих принципов своей правовой системы каждое государство-участник рассматривает возможность принятия таких законодательных и других мер, которые могут потребоваться для признания преступлением умышленного незаконного обогащения, то есть значительного увеличения активов публичного должностного лица, превышающего его законные доходы, которое оно не может разумным образом обосновать». То есть Украина должна рассмотреть возможность введения уголовной ответственности за незаконное обогащение «при условии соблюдения своей конституции и основополагающих принципов своей правовой системы».

В данном случае Конституция Украины соблюдена не была. Соответственно, было два варианта действий: или откорректировать Конституцию в части презумпции невиновности, или изменить формулировку ст. 368-2 УК. Очевидно, второй вариант было осуществить гораздо проще, однако в нашей стране не ищут легких путей.

Причем здесь презумпция невиновности

Проблема заключалась в том, что в 2015 г. в качестве обязательного признака незаконного обогащения по ст. 368-2 УК была установлена неподтвержденность доказательствами законности оснований приобретения в собственность соответствующих активов. Буквальное толкование положений ст. 368-2 УК указывало, что обязанность подтвердить законность приобретения в собственность активов ложится на обвиняемое лицо.

Вместе с тем, положения Конституции Украины, так и Уголовного процессуального кодекса, предусматривают, что обязанность доказывания виновности лица в совершении преступления возлагается на следователя и

прокурора, нікто не зоб'язан доказувати свою невинуватість, а все сумніття стосовно доказаності вини особи толкуються в користь цього особи.

Таким чином, для захисту від звинувачення в скоєнні злочину, передбаченого ст. 368-2 УК, особа змушена була взяти на себе зоб'язаність доказувати законність підстав набуття активів, то є свою невинуватість, що прямо суперечить ст. 62 Конституції.

Практика застосування ст. 368-2 УК показала, що органи попереднього розслідування підходять до питання формально. Так, спочатку вони встановлюють два факта: загальну суму, на яку обов'язковим особою набуто активи, і розмір сукупного доходу, отриманого цим особою за певний час. На практиці це відбувається на підставі даних Державної фінансової служби. Далі констатується, що отриманий дохід не «покриває» витрат на набуття активів. А далі на підставі такого арифметичного підрахунку робиться висновок, що законність підстав набуття активів не підтверджена доказами, і особа презюмується винним в незаконному збагаченні.

Разом з тим, є питання стосовно того, як особа може підтвердити законність набуття активів, якщо, наприклад, таке набуття відбулося до 1998 р. У податковому відношенні відсутності відповідних вимог закону така інформація може відсутнювати. Це стосується, зокрема, угод з цінними паперами або нерухомістю. Зберігати відповідні документи у себе в «папці» нікто не зоб'язан. Тим більше, якщо нинішній чиновник на той момент ще тільки закінчував школу.

Крім того, грошові засоби можуть бути передані в власність, в тому числі по угодам дарування і позики. Громадянський кодекс, наприклад, визначає, що угода дарування валютних цінностей на суму, що перевищує 50-кратний розмір необліганого мінімуму доходів громадян, може укладатися усно. А згідно ч. 1

ст. 1047 ГК України, якщо сума угоди позики не перевищує в 10 разів встановлений законом розмір НМДГ, її теж можна укласти усно. При цьому такі угоди можуть укладатися будь-яку кількість разів і в будь-який період часу. Аналогічна ситуація з дивидендами, спосіб виплати яких може визначатися рішенням загальної збори акціонерів, зокрема до наявних.

Чим в такому випадку особа повинна довести законність набуття в власність активів? Наврядки, тільки власними поясненнями. Однак тут ми зіштовбуємося ще з однією «проблемою».

Заставляючи підозрюваного доказувати свою невинуватість в скоєнні незаконного збагачення, ст. 368-2 УК вступає в супереччя з положеннями ст. 63 Конституції України, яка встановлює свободу від самообвинення. Так, особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення стосовно себе, членів родини або близьких родичів, коло яких визначається законом. В випадку ж змушеного доказування своєї невинуватості в скоєнні незаконного збагачення особа змушена давати такі показання. Таким чином, ігнорується його конституційне право.

Крім того, формулювання диспозиції ст. 368-2 УК дозволяло розповсюдити її дію на правовідносини, які існували до набуття чинності її редакції, на період, коли кримінальної відповідальності за незаконне збагачення встановлено не було. Це теж могло призвести до порушення вимог ст. 58 Конституції, згідно якої закони не мають зворотної сили, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи, і нікто не може відповідати за діяння, які на момент їх скоєння не визнавалися законом як правопорушення.

Відносно таких очевидних супереччя з Основним Законом автори законопроекта №7499 запропонували внести статтю Кримінального кодексу в відповідність з Конституцією. Однак тоді громадські антикорупційні

организации не стали даже задумываться о возможности обсудить какие-либо поправки или доработать данный проект. В итоге Конституционный Суд Украины расставил

все на свои места (*Судово-юридична газета* (<https://sud.ua/ru/news/ukraine/136538-otmenu-stati-o-nezakonnom-obogaschenii-mozhno-bylo-predotvratit>). – 2019. – 01.03).

В. Матола, Lv.ua: "Мертва стаття" чи витівки еліти: які наслідки скасування відповідальності за незаконне збагачення

Чи підтримає парламент до виборів нову норму про введення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення, нашвидкоруч запропоновану президентом? Питання поки відкрите. Правда, цілком очевидним є те, що державні службовці та депутати, на яких повинен розповсюджуватися цей механізм, уникнуть покарання з відстрочкою принаймні на рік.

«Шкода, що суспільство все ділить на зраду і перемогу. Юристи зрозуміють...», – коротко оцінює ситуацію один із суддів Конституційного Суду на правах анонімності, що, мабуть, підтримав рішення про скасування статті 368-2 Кримінального кодексу про незаконне збагачення.

За словами співрозмовника Lv.ua, ухвалення рішення довго відтягували і явно не очікували такого обурення в суспільстві.

Справи парламентські

У нинішньому формулюванні стаття про незаконне збагачення була ухвалена в 2015 р. разом з іншими змінами, котрі стосувалися діяльності НАБУ і НАЗК. Це була ключова норма антикорупційного законодавства, на якій наполягали міжнародні донори, в тому числі для надання Україні траншу Міжнародного валютного фонду і отримання безвізу.

Авторами законопроекту були Ю. Луценко (який, до слова, після скасування статті КС назвав її «мертвою»), Є. Соколов, В. Чумак, Д. Добродомов, І. Мельничук, С. Лещенко, І. Крулько, В. Парасюк та Ю. Дев'ятко.

Щоправда, саме формулювання статті запропонувала нардеп від «Народного фронту» Т. Чорновол. Профільний комітет, а потім парламент підтримав її.

Стаття передбачала кримінальну відповідальність за незаконне збагачення

у випадку, якщо особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (топ-посадовці, чиновники, судді, прокурори тощо), отримала у власність активи, що перевищували одну тисячу неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (1 млн 850 тис. грн, станом на початок цього року), і не може пояснити їх походження. Максимальне покарання – до 10 років з обмеженням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю до трьох років з конфіскацією майна.

Через два роки після ухвалення цієї статті 59 парламентарів, в більшості у складі депутатів «Народного фронту» (23 – від «Народного фронту», 11 – БПП, 11 – «Відродження», 3 – «Воля народу», 10 – Опоблоку), подали скаргу в КС. Представником групи ініціаторів був нардеп від «НФ», перший заступник голови Регламентного комітету П. Пинзеник, який до обрання в парламент тривалий час працював помічником М. Мартиненка.

П. Пинзеник, до слова, неодноразово зазначав, що більшість ініційованих НАБУ кримінальних проваджень щодо, зокрема, незаконного збагачення, недостовірного декларування – мають політичний характер.

Правда, хто першим був ініціатором такого звернення, – співрозмовник Lv.ua у «Народному фронті» не пам'ятає, хоча зазначає, що окремі нардепи після такого рішення КС починають виправдовуватися, мовляв, не знали про такі наслідки.

«Їм нібито пояснювали, що рішення КС має допомогти, щоб норма «запрацювала», – передає слова своїх колег один із нардепів «Народного фронту», посміхаючись.

За його словами, з пропозицією підписати таке звернення підходили здебільшого до

тих, хто був проти введення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення, або проти кого вже відкрили провадження, в тому числі за цією статтею (до прикладу, щодо М. Полякова і Є. Дейдея).

Сам факт звернення до КС на понад два роки зупинив усі кримінальні провадження, де значилась стаття про незаконне збагачення. Суди також не розглядали подібні справи, очікуючи відповідного рішення КС.

За даними НАБУ, за цією статтею детективи розслідували 65 проваджень на суму понад півмільярда гривень. Чотири справи перебувало в судах.

Серед підозрюваних за незаконне збагачення і недостовірне декларування 30% – народні депутати, 18% – судді, 10% – прокурори. Щоправда, усі ці справи кваліфіковані не лише за ст. 368-2. Як правило, вони йдуть в парі з іншою статтею Кримінального кодексу – недостовірне декларування, отримання неправомірної вигоди та ін.

НАБУ запевняє, що скасування статті про незаконне збагачення призведе до закриття всіх справ. І навіть у випадку ухвалення нової подібної норми відновити ці справи буде неможливо.

«Що стосується відкритих проваджень, їх можна перекваліфікувати за іншими положеннями Кримінального кодексу, якщо є явний склад злочину», – вважає керівник відділу верховенства права Координатора проектів ОБСЄ в Україні Олександр Водянніков.

Без статті

Скасування статті про незаконне збагачення було для когось очікуваним, для когось – ні. Хоча ще до ухвалення законопроекту Головне юридичне управління парламенту застерігало щодо цієї норми.

«За такої редакції особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, чи близькі особи, на нашу думку, повинні будуть доказувати факт законності набуття активів у «значному розмірі» задля того, щоб їх не звинуватили у вчиненні такого злочину, як незаконне збагачення», – йшлося у висновку, опублікованому на сайті Верховної Ради.

26 лютого 14 із 18 суддів КС зайняли таку ж позицію і підтримали рішення про визнання статті про незаконне збагачення неконституційною. Проти проголосували четверо суддів (С. Головатий, В. Колісник, В. Лемак та І. Сліденко). Троє перших були призначені в КС за квотою Президента.

За словами одного зі співрозмовників LB.ua в Адміністрації Президента, позиція глави держави була викладена в матеріалах провадження КС, де йшлося про те, що в АП вважають норму конституційною.

Під час засідання КС, де було ухвалене рішення, як пишуть ЗМІ, виникла словесна перепалка, зокрема, обурення і критика кінцевого варіанту рішення звучали зі сторони С. Головатого. Співрозмовник LB.ua в суді не заперечив цього факту, пославшись на запальний характер судді.

«Він (Головатий – LB.ua) хоче всидіти на двох стільцях: і для Банкової бути добрим, і для більшості суддів», – припускає один зі співрозмовників LB.ua.

Більшість суддів КС вирішила, що, по-перше, стаття про незаконне збагачення порушує конституційний принцип презумпції невинуватості, за яким будь-яка особа в Україні є невинуватою у кримінальних справах до тих пір, поки не буде доведено її вину. Натомість застосування статті про незаконне збагачення означало, що якщо особа не може довести, звідки, до прикладу, отримала майно, то автоматично підпадає під кримінальну відповідальність.

По-друге, у справах про незаконне збагачення особі довелося б свідчити проти себе, своїх близьких і рідних, що також суперечить її праву не робити цього. Адже доводити вину (в тому числі, збирати докази) повинна сторона обвинувачення, а не захисту.

По-третє, КС визнав, що стаття дозволяла притягувати до відповідальності особу, що придбала певне майно, активи на законних підставах, але не могла цього довести. Однак відсутність доказів законності не може свідчити про незаконність дій будь-якої людини.

Зауважимо, що КС не сказав, що саме по собі притягнення до відповідальності особи за

незаконне збагачення не відповідає Конституції, як нині тлумачать дехто з нардепів. А наголосив на недосконалої конкретної норми закону.

Механізм перевірки факту незаконного збагачення виглядав наступним чином: НАЗК перевіряло декларації посадовців, порівнюючи їхні статки за минулий і поточний період. У випадку нестижовок на велику суму (нагадаю, сьогодні це майже 2 млн грн.) передавало відповідні матеріали в НАБУ. Детективи, в свою чергу, відкривали кримінальні провадження і проводили розслідування.

Хоча О. Водянніков вважає, що жодну особу, навіть явного корупціонера, за статтею про незаконне збагачення було неможливо засудити.

«Для притягнення особи до відповідальності за цим положенням слід довести, що (1) активи (у значному розмірі) були набуті у власність (2) підстави набуття є незаконними. Тобто якщо сім'я чиновника має майно та стиль життя, що не відповідають їхнім офіційним доходам, стаття 368-2 у тому вигляді, який вона має зараз, їм не загрожує. Адже законність набуття майна, скажімо, будинку чи машини, визначається за положеннями цивільного законодавства. Уявимо собі корупціонера, який на набуті нечесним шляхом купує собі будинок і оформлює всі необхідні за законом документи на це майно. У такому випадку це майно не підпадатиме під дію статті про незаконне збагачення. Законодавець по суті встановив кримінальну відповідальність за неправильно оформлене незаконне збагачення», – каже він у коментарі LB.ua.

На думку О. Водяннікова, нова стаття про незаконне збагачення мала би стосуватися не тільки власності, а речових прав взагалі.

«Непоодинокі випадки, коли недоброчесні чиновники декларують мізерні статки, а користуються машинами, будинками, яхтами, які формально належать родичам, якимось юридичним особам. Крім того, тягар доведення складу злочину має бути чітко покладений на сторону обвинувачення. І задля забезпечення невідворотності покарання відповідальність має бути поширена на осіб, які протягом певного періоду часу у минулому мали статус

особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Тобто така відповідальність повинна застосовуватися до осіб, які звільнилися з посад, скажімо, протягом п'яти років після їх звільнення», – додає він.

Натомість із рішенням КС не погоджується М. Хавронюк, професор кафедри кримінального та кримінального процесуального права Національного університету «Києво-Могилянська академія», директор з наукового розвитку Центру політико-правових реформ.

Він, зокрема, не бачить порушення презумпції невинуватості і права особи не свідчити проти себе та членів своєї родини.

«Під час судового розгляду прокурор має довести обставини, визначені у ст. 91 КПК України, зокрема подію кримінального правопорушення та винуватість обвинуваченого. Мають бути надані такі докази, якими буде доведена наявність усіх елементів складу злочину незаконного збагачення», – зазначив М. Хавронюк.

Він також вважає, що від підозрюваного, обвинуваченого у незаконному збагаченні не вимагатимуть докази законності підстав отримання ним певного майна чи активів для спростування обвинувачення.

«Суд може зробити певні висновки із самої відмови давати будь-які свідчення особою, яка обвинувачується у незаконному збагаченні... Специфіка цього злочину полягає лише у тому, що слідчий і прокурор повинні спрогнозувати усі можливі версії щодо набуття активів, які може висунути підозрюваний у своє виправдання, і спростувати їх належними доказами», – каже він.

Кому вигідно?

Кому було вигідне скасування статті про незаконне збагачення? Усім, хто підпадав під відповідальність за незаконне збагачення.

Склад КС дійсно неідеальний, хоча поступово оновлюється. І все таки політизований, адже до його формування причетні політичні органи – Верховна Рада і президент. Разом з тим, голосування з запасом у три голоси свідчить радше про консенсус з цього питання (згадаймо принаймні 2017 р., коли КС ухвалив лише три

рішення). Більш того, юридичні підстави для такого скасування дійсно були.

І якщо навіть припускати, що окремі судді підтримували видалення з Кримінального кодексу статті про незаконне збагачення за певними політичними домовленостями, то навряд чи це були усі 14 суддів, що проголосували «за».

Хоча не варто виключати й особистих мотивів, адже судді КС також підпадають під дію цієї статті.

Депутати Верховної Ради, очевидно, повинні нести політичну відповідальність за ухвалення (і вже не вперше) норм закону, що суперечать Конституції. Як ті, хто пропонував статтю про незаконне збагачення, так і ті, хто скористався нагодою скасувати її, а не внести до неї зміни, випереджаючи КС.

Зрозуміло й те, що ухвалення такого рішення в розпал виборчої кампанії явно зіграє на руку потенційних суперників. У «битві правок», до слова, зійшлися П. Порошенко і Ю. Тимошенко. Вони подали свої варіанти статті про незаконне збагачення.

Поки нові законопроекти проходять процедуру розгляду в Верховній Раді, а суспільство шукатиме винних у ситуації, що склалась, факт залишається фактом.

Топові корупціонери, котрі після подання декларації до 31 березня могли понести відповідальність за незаконне збагачення, матимуть ще один люфт – щонайменше до наступного декларування. За умови, якщо стаття про незаконне збагачення таки повернеться в Кримінальний кодекс (*LB.ua (https://lb.ua/news/2019/03/01/420950_mertva_stattya_chi_vitivki_eliti_yaki.html). – 2019. – 1.03*).

А. Пешкова, NEWSONE.UA: Амністія для корупціонерів: чому отменили статтю о незаконном обогащении и лишится ли Украина безвиза

У нардепов праздник: теперь они могут декларировать любые суммы и не бояться угодить за решетку. Все благодаря признанию неконституционной статьи Уголовного кодекса Украины 368-2 о незаконном обогащении.

Норму об ответственности за незаконное обогащение приняли еще в 2015 г. За 4 года по ней все еще нет ни одного приговора. Юристы говорят, что исходная статья действительно не была безупречна.

Что не так со статьей

Предположим, супружеская пара работает на государственной службе. У них обоих нет ни наследства, ни кредитов. Зато есть несколько домов и машины. Такие случаи могли подпадать под незаконное обогащение, то есть “значительное увеличение активов публичного должностного лица, превышающее его законные доходы, которое оно не может разумным образом обосновать”.

Конституционный суд подверг сомнению эту формулировку. Дело в том, что, согласно норме о презумпции невиновности, человек

не должен объяснять в рамках уголовного процесса, откуда у него в собственности что-то явно не соответствующее его доходам. Он априори невиновен, пока не доказано обратное. Обвинение же может только предоставить конкретные доказательства незаконности собственности обвиняемого.

Презумпция невиновности прописана в Конституции, в Верховном законе. А любые несоответствия с ним других законов говорят о том, что они недействительны. Именно такой статью о незаконном обогащении признал Конституционный суд по просьбе нардепов. Это были 23 депутата из “Народного фронта”, 11 депутатов из “БПП”, 11 из “Видродження”, 10 из “Оппоблока”, 3 из “Воли народної” и 1 из “Радикальної партії”.

Отмена статьи – это, по сути, коррупционная амнистия. Теперь человека нельзя посадить в тюрьму за то, что у него есть огромные доходы неизвестного происхождения. Его можно только поймать на горячем, в момент получения взятки.

Общественность возмущена. Активисты требуют, чтобы теперь каждая политическая

сила, которая будет идти на парламентские выборы, официально озвучивала свою позицию по этой норме.

Что будет с делами коррупционеров

НАБУ и САП теперь должны бросить все старые дела о незаконном обогащении. А это – примерно 80% дел антикоррупционного бюро и 70 дел антикоррупционной прокуратуры. Те, что уже переданы в суд, просто закроются – по ним не будет приговоров. Для примера, дела о незаконном обогащении были открыты по исполняющему обязанности главы ГФС Мирославу Продану, по министру инфраструктуры Владимиру Омеляну, по экс-прокурору сил АТО Константину Кулику.

Директор САП Н. Холодницкий уже сказал, что отмена статьи является "ударом по реформам". Но работа ведомств продолжается. Он подчеркивает, что есть еще много других статей, по которым можно привлечь к ответственности госслужащих. Ведь кроме "незаконного обогащения" есть еще "присвоение", "недекларирование", "взятки".

Подавать электронные декларации продолжают – на будущее, когда этот вопрос будет урегулирован. За их достоверностью все равно будут следить. Таким образом, сейчас вписать в декларацию меньше доходов, чем на самом деле у него есть, чиновник не может. В Уголовном кодексе сохранилась статья 366 о недекларировании. Зато он может вписать огромные активы и не отчитываться о том, откуда они у него... По крайней мере, пока что.

Юристы сейчас спорят о том, можно ли будет перерасследовать дела предполагаемых коррупционеров. Пока делам "светит" амнистия. Н. Холодницкий говорит, что норма не имеет обратной силы, а это значит, обвиняемых уже нельзя будет привлечь по тем же статьям и обвинениям. Даже если будет прописана новая норма, фактически, они уже честные люди.

Политтехнологи предполагают, что теперь обвиняемые будут баллотироваться в парламент, чтобы защитить свое достоинство. Денег, по его мнению, у них достаточно, чтобы "купить" округа.

"Закон обратной силы не имеет. Но дела могут быть переквалифицированы по другим

статьям. Правда, не в новую статью, а в уже действующие. Так что ситуация не так плачевна – расследования по части дел продолжатся", – говорит Шахматенко.

Похоже на то, что наиболее существенные последствия произойдут даже не тогда, когда закроются дела коррупционеров. Настоящее возмущение народа будет в случае, если у Украины заберут безвиз.

Лишимся безвиза?

Статья о незаконном обогащении была одним из условий нашего сотрудничества с МВФ, который дает нам дешевые кредиты. Также она была необходима для получения безвиза.

Как же международные обязательства? Конституционный суд, отменяя норму, напомнил, что обязательства обязательствами, а Конституция – нерушимый закон. Решения КС не подлежат обжалованию.

По сути, Запад никак не может повлиять на наше законодательство, но он может ограничить сотрудничество с нашей страной. И речь не только о безвизе, но и о предоставлении финансовой помощи.

Представители стран G7 и Всемирного банка считают происходящее "значительным поражением в борьбе с коррупцией". США же пока не прокомментировали отмену статьи. Внимание Конгресса приковано к другим международным событиям. Но как только вектор внимания сдвинется с КНДР на Европу, может последовать заявление посольства США. Будет ли оно строгим, или на отмену статьи закроют глаза – пока неизвестно. Но эксперты предполагают: если будет второй расклад, он покажет, что на Западе симпатизируют действующей украинской власти.

В МВФ уже идут консультации по отмене Украиной этой статьи. А вице-президент Еврокомиссии Валдис Домбровскис отметил, что в ЕС обеспокоены происходящим и хотят понять мотивы КС, когда он принимал это решение.

Организация по борьбе с коррупцией Transparency International назвала происходящее нарушением международных обязательств страны и призвала правительство "немедленно

предпринять все необходимые шаги для исправления ситуации”.

Как до этого дошло

Почему была допущена юридическая коллизия? Формулируя эту норму, законодатели очень спешили. На кону был транш МВФ в 1,5 миллиарда долларов, а на все про все давалось 1-2 дня. Так что происходящее может быть последствием халатности Министерства юстиции.

Возникает вопрос: почему недостатки статьи не исправили в УК ранее? Зачем нужно было ждать решения КСУ?

Еще один аргумент в пользу того, что нечеткая формулировка нормы была намеренной – это затягивание расследований. Например, дело по Константину Кулику уже три года в суде, и заседания происходили примерно раз в квартал. Существование статьи, по которой можно наказывать коррупционеров, многим попросту не выгодно.

Политологи допускают, ситуация могла быть допущена благодаря сговору коррупционеров. Решение об отмене статьи интересно выглядит в свете недавнего расследования многолетней схемы в “Укроборонпроме”. Некачественные запчасти и технику из России контрабандой продавали нашей оборонной промышленности. Ко всему этому может иметь отношение 22-летний сын первого заместителя секретаря СНБО О. Гладковского – партнера Президента.

Нардеп О. Мусий убежден, что отмена статьи – это политическое решение.

Председатель Конституционного суда отрицает то, что на судей давили, когда они принимали такое решение.

Что предложил Порошенко

Суд не отменил саму идею ответственности за незаконное обогащения, а обратил внимание

на саму формулировку этой нормы. Новую формулировку предложил президент. Он подал законопроект с учтенными замечаниями суда.

В Центре противодействия коррупции считают, что норма, предложенная им, хуже, чем норма о незаконном обогащении, введенная во времена президентства Виктора Януковича. Согласно новой формулировке, прокурору придется предоставлять доказательства, подтверждающие, что человек не виновен в двух других преступлениях. Речь идет о злоупотреблении служебным положением и о взятке. А затем уже будут говорить о незаконном обогащении.

Сотник утверждает, что прописать нормальный закон так быстро было априори невозможно. КС его может вновь отменить. Поэтому нужно больше времени, чтобы создать системный законопроект.

А некоторые юристы подчеркивают, что не поможет ни один вариант нового законопроекта. Ведь вся суть коррупционного преступления подразумевает сомнение в том, каким путем человек обогатился. А презумпция невиновности означает, что любое сомнение в вине человека нужно толковать в пользу его невиновности. Исправить ситуацию может только внесение изменений в Верховный закон. Иначе все повторится.

Кто из коррупционеров теперь получит амнистию, будет зависеть от профессионализма САП и НАБУ. Останется ли в силе безвиз – узнаем позже. Но все происходящее – однозначно серьезный удар по имиджу страны на международной арене (*NEWSONE.UA* (<https://newsonе.ua/articles/politics/amnistiya-dlya-korruptionerov.html>). – 2019. – 4.03).

Н. Лебідь, 112 Україна: Завжди готовий: Що не так з Конституційним Судом та до чого тут незаконне збагачення

Парадокс: рішення про визнання неконституційною статті щодо незаконного збагачення було однією з цілком обґрунтованих ухвал, однак Конституційний суд обвинуватили у продажності та підігруванні владі. Чому? Вочевидь, тому, що спрацював ефект хлопчика, який волав про вовків: надто довго КСУ керувався в своїй роботі не так правом, як політичною кон'юнктурою. Репутацію, яка інколи створюється роками, можна легко знищити через один несхвальний вчинок, а таких вчинків у КСУ було доволі. Ми відібрали три найбільш промовисті випадки, пов'язані з Конституційним судом і з трьома українськими президентами – Кучмою, Ющенком, Януковичем. Що ж стосується Петра Порошенка, то, безперечно, його правління запам'ятається в тому числі й пригодами "незаконного збагачення". З них і почнемо.

Порошенко та КСУ: виправлення помилок

Як пояснив на брифінгу голова КСУ С. Шевчук, стаття Кримінального кодексу України 368-2 про покарання за незаконне збагачення була визнана неконституційною, оскільки вона порушує статтю 62 Конституції України та презумпцію невинуватості. Це дійсно так і є. Достатньо порівняти статтю 368-2 в редакції 2011 та 2015 рр., аби відчуті суттєву різницю.

У преамбулі статті 2011 р. говориться про "одержання службовою особою неправомірної вигоди у значному розмірі або передачу нею такої вигоди близьким родичам за відсутності ознак хабарництва (незаконне збагачення)". У редакції 2015 р. мова вже про "набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність активів у значному розмірі, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами, а також передачу нею таких активів будь-якій іншій особі".

Тим часом презумпція невинуватості говорить про те, що ніхто й нікому не мусить надавати жодних доказів. Це завдання сторони обвинувачення – набуті й представити під час слідства та на суді відповідний фактаж. Особа ж

не має пнутися зі шкіри, щоб продемонструвати свою чистоту перед законом. Вона і так є невинною – доки не доведене протилежне.

Але як так сталося, що стаття 368-2, котра спочатку була написана цілком коректно та у повній відповідності до норм права, набула раптом свого нинішнього неприйняттого вигляду? Це окрема історія, яка сягає корінням у 2014-2015 рр., коли в країні започатковували дві антикорупційні структури – НАБУ та НАЗК. Саме тоді до цитованої вище редакції статті 368-2 запропонували зміни відомі нині борці з корупцією – генпрокурор Ю. Луценко, нардеп Єгор Соболев та інші. Навіщо автори змін до закону свідомо закладали в нього бомбу, котра хоч і з запізненням на 4 роки, але все-таки вибухнула? Віднесемо це питання до розряду риторичних – воно створює чимало простору для трактувань, починаючи від елементарної безграмотності ініціаторів правок до свідомого умислу.

Що ж до наслідків рішення, ухваленого КСУ, то вони очевидні. З-під удару виведено кілька десятків фігурантів кримінальних проваджень – з числа колишніх урядовців та топових політиків. Українське представництво Transparency International вже засудило скасування відповідальності за незаконне збагачення. Неприємності чекатимуть на Україну й у соціально-економічній сфері: експерти вказують на те, що неконституційність статті 368-2 може обернутися погіршенням стосунків з МВФ, відмовою Україні у наступному транші та загрозою дефолту. Президент Порошенко тим часом обіцяє переписати статтю так, що "й комар носа не підточить". Проте справу вже зроблено, й Україна зазнала значних іміджевих втрат. Хоча провина в цьому Конституційного суду мінімальна – на відміну від інших випадків.

Президентство Януковича: прокрутити час назад

Один із найбільш скандальних сюжетів, де дієвою особою виступив КСУ, пов'язаний зі скасуванням політреформи 2004 р. Реформа

ця була результатом тривалих і непростих перемовин між тодішньою владою (в особі Леоніда Кучми) та тодішньою опозицією (котру представляв Віктор Ющенко та увесь "помаранчевий" табір його прихильників). Для того, щоб сторони дійшли консенсусу, була задіяна й важка артилерія у вигляді європейських лідерів, зокрема Александра Кваснєвського. Сторони нарешті зійшлися на тому, що опозиція отримає повторний другий тур президентських виборів, а майбутній глава держави натомість – доволі урізаний повноваження. 8 грудня 2004 р. Верховна Рада проголосувала за Конституцію у новій редакції, й у виснажливій епопеї, підсиленій вуличними протестами, було поставлено крапку.

Певна річ, що наступного після Ющенка президента України – а ним став В. Янукович – подібний статус кво задовольнити не міг. КСУ отримав відповідне подання, а відтак переглянув політреформу та визнав її неконституційною. На чолі КСУ тоді перебував А. Головін, обраний на цю посаду за три місяці до скасування реформи. Головін – виходець з Макіївки та багаторічний "спецслужбіст" (працював спочатку на КДБ, а згодом на СБУ) – зробив те, задля чого його й поставили біля керма Конституційного суду. Він проголосив відновлення чинності Конституції 1996 р., за якою президент мав доволі широкі права та можливості.

Зокрема, глава держави повернув собі повноваження висувати кандидатуру прем'єр-міністра та відповідно усі важелі впливу на формування складу Кабінету Міністрів. Також "гарант" знову набув право регулювати своїми указами коло питань, стосовно яких відсутні закони. А от парламент був звільнений від обов'язку формувати коаліцію та пропонувати від її імені очільника уряду.

Певна річ, що опозиція відреагувала на подібні пертурбації дуже жорстко. "Цей день, 1 жовтня 2010 року, увійде в історію України як день убивства демократії, як день встановлення диктатури, як день українського ДКНС. Голова Конституційного суду – український Янаєв – із тремтячими руками вчинив беззаконня, простим рішенням суду оголосив встановлення

замість чинної в країні Конституції принципово іншої", – заявляла Ю. Тимошенко.

І цього разу мала рацію. Юлії Володимирівні можна пробачити пафосну багатослівність: Конституційний суд за жодних умов не мав права вклинюватися у чинну Конституцію, а тим паче її "деактивувати". КСУ порушив всі можливі й неможливі правила гри, пішовши на відвертий правовий злочин. Позаяк змінювати, дописувати, перекроювати Основний закон може лише парламент України. Це його виключна прерогатива, механізм котрої прописаний у тій таки Конституції.

Так, епізод 2010 р. був вершиною цинізму, котрий дозволив собі КСУ. Цікаво, що за три роки перед тим Конституційний суд, також поставлений президентом у непросте становище, зумів викрутитися, не ухваливши жодного рішення.

Ющенко і вибори-2007: гра у хованки

На початку 2007 р. президент України В. Ющенко із жахом спостерігає за тим, як розростається так звана "антикризова коаліція", проголошена Партією регіонів, СПУ та КПУ. Утворившись 7 липня 2006 р., парламентська більшість налічує спочатку лише 238 депутатів, але згодом – через масове "тушкування" народних обранців – помалу наближується до загрозливої кількості у 300 душ. Якби проста парламентська більшість перетворилася на конституційну, це мало б фатальні наслідки для всіх, зокрема й для президента України, котрий, втрачаючи популярність, наближався до екватора своєї каденції.

Бажаючи зупинити подібний процес, В. Ющенко проголошує дострокові парламентські вибори, що, звичайно, анітрохи не подобається ані тодішньому спікеру ВР О. Морозу, ані прем'єр-міністру В. Януковичу. Кабмін відмовляється виділити гроші на нові вибори, а парламент разом зі своїм головою всіляко саботує президентську ініціативу. Як рефері на історичну сцену викликають Конституційний суд – і суд відкриває провадження щодо конституційності указу В. Ющенка про розпуск парламенту.

Справа в суді триває з великим скрипом та значними ексцесами. В. Ющенко тасує колоду

суддів, звільнюючи тих, котрі були призначені за президентською квотою ще Л. Кучмою. Голова КСУ Д. Лилак подає у відставку, його місце заступає В. Пшеничний, котрого то звільнюють, то поновлюють на посаді. У Конституційному суді триває хаос, хто головує в ньому – неясно, В. Ющенко ледь встигає відбиватися від звинувачень у безпрецедентному тискові на суд. На додачу до всього під стінами КСУ тривають мітинги, і суд зрештою переходить до розгляду конституційності указу президента в закритому режимі.

Загалом про кризу 2007 р. говорити можна довго. Нагадаємо, що вона завершилася не так, як це бачив В. Ющенко: депутати "Нашої України" та "Батьківщини" солідарно здали мандати, і коли парламент "схуд" більш ніж на третину, оскаржувати потребу у нових виборах більше не доводилося. Згідно із Конституцією, Верховна Рада не може працювати, якщо в її складі відсутній 151 депутат. Законодавчий орган став нелегітимним та припинив роботу, країна та політикум почали готуватися до нових виборів, а що ж тим часом зробив Конституційний суд? Власне, нічого.

Конституційний суд зупинив ним же відкрите провадження, оскільки первісний указ В. Ющенка втратив чинність. Парламентські вибори у 2007-му відбулися не через президентську волю, а через втрату Верховною Радою дієздатності. Але ще до того, як це сталося, КСУ міг стати на той чи інший бік. Міг, але не став. 2007 рік є прикладом елегантного усунення суду від відповідальності – в умовах, коли переможець ситуації достеменно не відомий.

Кучмина арифметика: рахуємо до трьох

Утім, Ющенко – це все-таки не Янукович. Хоч третього президента України й звинувачували у тиску на суд, він не був уособленням тиранії, як його наступник та попередник. Власне, про попередника якраз і піде мова. Продовжуючи ретроспекцію ухвал КСУ, згадаємо, чим побалував цей суд Леоніда Даниловича Кучму.

А Кучмі, як ми пам'ятаємо, забажалось третього президентського терміну. І це – всупереч Конституції, котра дозволяє бути обраним на посаду № 1 лише двічі підряд.

Леонід Данилович почав готуватися до третього пришествя майже за рік до виборів-2004. Вже наприкінці 2003-го він мав на руках позитивний висновок КСУ про те, що може балотуватися знову. Аргументація суддів була проста: після ухвалення Конституції 1996 р. Леонід Кучма був обраний президентом у 1999-му вперше, а, отже, у 2004 р. піде відлік його другого терміну. При цьому президентство Кучми 1994-1999 рр. взагалі не бралось до уваги.

Правники-конституціоналісти звертали увагу на те, що рішення КСУ (головою котрого за Кучми був Микола Селівон) взагалі не тримається купи. Посилання на Конституцію 1996 року мало б сенс, якби цією Конституцією посада президента України була започаткована вперше. Але ж ні, таке крісло існувало й доти. І те, що президентські вибори проходили в країні, котра ще не написала свій Основний закон, жодним чином не анулює сам факт таких виборів.

Ба навіть більше: Конституція 1996 р. зберегла правонаступництво посади президента, чим зайвий раз підтвердила його наявність. Та все це не мало значення, бо у Леоніда Кучми була власна інтерпретація подій. Але з його персональними бажаннями та готовністю КСУ їх обслужити загалом усе зрозуміло. Інтригує інше: чому, маючи на руках сприятливий для себе висновок суду, Кучма передумав боротися за владу?

20 лютого 2004-го, тобто через два місяці після ухвали КСУ, Леонід Кучма на спільній із канцлером ФРН прес-конференції, урочисто пообіцяв більше не ходити в президенти. Герхард Шредер став свідком слів Кучми, що той, безумовно, "не цар, як це було в Російській імперії..." Можливо, в цьому місці Кучма елегійно зітхнув, але Шредеру було не до Кучминої печалі: він чітко й ясно дав зрозуміти, що Європа підтримає лише демократичну Україну.

Чи бували часи, коли правителі нашої держави жертвували амбіціями задля спільного блага? Тяжко сказати. Можливо, епізод з Кучмою і є саме таким випадком... Фізики кажуть, що не виключено існування галактик, де час тече у зворотному напрямку – цікаво

було б глянути на "паралельно існуючу" Україну, де вибори ідуть навспак – від 2019-го до 2004-го і далі – до все більш чистих, чесних та справедливих правил гри (112 Україна

(<https://ua.112.ua/statji/zavzhdy-hotovyi-shcho-ne-tak-z-konstytutsiinym-sudom-ta-do-chohotut-nezakonne-zbahachennia-482646.html>). – 2019. – 4.03).

I. Чайка, Україна молода: Троє суддів Конституційного Суду України вимагають відставки свого керівника

Троє суддів Конституційного Суду України – М. Мельник, С. Сас та І. Сліденко – звернулися до своїх колег із листом, у якому виступили за відставку очільника КСУ С. Шевчука.

Справа вже набула розголосу й поза межами суду, хоча офіційно свої дії учасники скандалу не коментують, мовляв, «самі розберемося».

Але, на думку авторів листа, «подальше перебування С. Шевчука на посаді голови КСУ призведе до повного розвалу суду та руйнації конституційного правосуддя».

Так, у жовтні минулого року ми писали про призначення позаштатним радником голови КСУ О. Синяньського, людини з неоднозначною репутацією, яку пов'язують із В. Медведчуком.

А ще раніше, у вересні, повідомляли про те, що КСУ хоче використати заборонена Комуністична партія задля своєї реабілітації.

У розпорядження «УМ» потрапив повний текст вищезгаданого листа трьох суддів, у якому на 30 аркушах (!) описано «діяльність» на посаді глави КСУ пана Шевчука. Судді Мельник, Сас та Сліденко наводять дійсно вражаючі факти.

Гадаємо, читачам «УМ» теж буде цікаво, що ж так «дістало» суддів КСУ, що вони зважилися на відкритий бунт, а також те, як працюють деякі високопосадовці, які отримують зовсім не копійчані зарплати за рахунок платників податків. Подасмо лише деякі факти з вищезгаданого листа.

Понад рік тому – 21 лютого 2018 року – головою Конституційного Суду України було обрано Станіслава Шевчука. Діяльність С. Шевчука на посаді голови суду переконливо засвідчила, що обрання його на цю посаду було фатальною помилкою.

Обійнявши відповідальну державну посаду, Шевчук поставив свої особисті інтереси вище інтересів суду, держави і суспільства.

Замість того, щоб одразу зайнятися забезпеченням організації діяльності суду та розв'язанням тих нагальних проблем, що накопичились у суді за останні роки, та тих, що виникли у зв'язку з ухваленням нового законодавства у сфері конституційної юстиції, він зосередив свої зусилля на використанні можливостей високої державної посади для досягнення особистих цілей та задоволення власних амбіцій.

Із перших днів перебування на посаді голови суду С. Шевчук перейнявся формуванням власного політичного іміджу, закордонними поїздками, участю у представницьких заходах, самоусунувшись від належної організації діяльності суду з розгляду справ.

Діяльності С. Шевчука на посаді голови суду притаманні:

неналежне виконання посадових обов'язків та службова бездіяльність; перевищення посадових повноважень; систематичне і грубе ігнорування Конституції та законів України; недотримання вимог регламенту суду щодо процедури розгляду справ; нехтування такими конституційними принципами діяльності суду, як верховенство права, колегіальність і гласність; намагання у незаконний спосіб розширити свої посадові повноваження та створити паралельне управління судом і його секретаріатом; цинічне прощтовхування через суд незаконних рішень; порушення законних прав суддів; неправомірне втручання у діяльність суддів та суду; маніпулювання розглядом справ; політизація діяльності суду; незабезпечення належного процесуального оформлення ухвалених судом рішень; видання незаконних розпоряджень та доручень; внесення на розгляд суду непідготовлених питань або питань, для розгляду яких відсутні

правові (конституційні) підстави (кожну з цих претензій автори листа ілюструють конкретними прикладами. – Ред.).

Як голова суду С. Шевчук створив деструктивну атмосферу в колективі суду, вивищуючи себе над іншими суддями, постійно вдаючись до «підкилимних» домовленостей, здійснюючи поділ суддів на «лояльних» і «нелояльних», налаштовуючи «усіх проти усіх», виявляючи відверту зневагу до працівників секретаріату, провокуючи конфлікти, втягуючи суддів і працівників секретаріату у чвари. Замість того, щоб серйозно працювати над справами, судді змушені займатися з'ясуванням стосунків, протидією незаконній діяльності голови суду тощо.

Робота суду є хаотичною, значною мірою дезорганізованою і малопродуктивною. В основу організації роботи суду з розгляду справ кладеться не якість (обґрунтованість та вмотивованість) ухвалюваних рішень (як того вимагає Конституція України і закон), а кількість рішень – щоб таким чином продемонструвати, що С. Шевчук нібито є ефективним очільником суду.

Неналежне виконання посадових обов'язків з організації роботи суду С. Шевчук намагається компенсувати своєю гіперактивністю в інформаційній сфері, яка має яскраво виражене піар-забарвлення та окупає життя.

Робота – не вовк, у ліс не втече

Таким окупає життя, зокрема, є публічні заяви Шевчука про те, що за рік його головування суд істотно покращив свою діяльність, почав ухвалювати якісно нові рішення, а також у 2018 р. «у 5 разів» збільшив свою результативність порівняно з попереднім роком.

Насправді суду немає особливо чим похвалитися за діяльність у 2018-му, зокрема, значною мірою тому, що Станіслав Шевчук як його голова не здійснював системної і предметної роботи щодо забезпечення організації розгляду справ.

Оцінювання ж діяльності суду якимось кількісними показниками є сумнівним у принципі, тим більше, що ці показники зовсім не вражають — усього 13 рішень за 2018 р., а за два місяці 2019 р. — лише 1 висновок та 1 рішення.

На засіданнях суду С. Шевчук неодноразово намагався «протягнути» те чи інше рішення, пояснюючи це тим, що для його ухвалення «є більшість».

Отже, як голова суду мірилом (достатньою підставою) для ухвалення рішень суду він вважає наявність потрібної (достатньої) кількості голосів суддів. На превеликий жаль, до сьогодні він не усвідомив, що єдиним критерієм прийнятності рішення суду може бути його конституційна обґрунтованість, яка досягається в результаті повного і всебічного розгляду справи, а не «збирання» голосів під те чи інше рішення.

Водночас він наполегливо замовчує ту інформацію, яка пролила б світло на справжній стан розгляду справ. Зокрема, інформацію про залишок нерозглянутих судом справ за конституційними поданнями — станом на березень 2019 р. таких справ налічується 30. При цьому більшість із них (17) перебувають на розгляді суду з 2014-2017 рр. (деякі з них за останній рік взагалі не розглядалися).

Крім того, у 2018-2019 рр. суд не ухвалив жодного рішення у справах за конституційними скаргами (на розгляді суду таких справ перебуває понад 40), що, однак, не перешкоджає Шевчуку постійно піаритись на запровадженні в Україні інституту конституційної скарги, видаючи це за свою особисту заслугу.

С. Шевчук тривалий час відсутній на роботі (через закордонні вояжі, роз'їзди по Україні, участь у різноманітних представницьких заходах тощо), що негативно позначається на організації діяльності суду.

Крім іншого, це призводить до того, що переносяться або взагалі не проводяться у робочі дні засідання Великої палати та Першого сенату (на яких за законом він має головувати), колегії суддів (до складу якої він входить).

Відтак, не відбувається своєчасного розгляду справ та постановлення у них рішень, накопичуються проблеми з організацією конституційного судочинства. Це при тому, що ефективність та результативність діяльності суду залишається вкрай низькою.

На посаді голови суду Шевчук перетворився на VIP-туриста: у 2018 р. він у статусі

голови суду десять разів був у закордонних відрядженнях. Фактично кожен місяць свого перебування у статусі голови суду він відзначав закордонною поїздкою. Загалом у закордонних відрядженнях у 2018 р. Шевчук провів за межами України близько 40 днів. Ще за 6 днів таких відряджень, що припадали на вихідні дні, він взяв собі оплачувані дні відпочинку.

Слід зазначити, що далеко не завжди закордонні та інші відрядження Шевчука безпосередньо пов'язані з діяльністю суду, що ставить під сумнів не лише їх доцільність, а й правомірність.

За два місяці 2019 р. він уже двічі як голова суду побував за кордоном, а також у відрядженні по Україні. Наразі, за повідомленням Шевчука у «Фейсбукі», він збирається у нову поїздку до США.

Безперечно, давати інтерв'ю, відвідувати прийоми, їздити за кордон, приймати високих гостей у себе, засідати в президіях тощо – набагато легше і приємніше, ніж займатися повсякденною організаційною роботою, якої не видно зовні і яка не приносить миттєвих піар-дивідендів. Водночас представницька функція хоча і важлива, але все ж вона є другорядною у діяльності голови суду. За Законом (стаття 33), головною для нього є організація роботи суду, спрямована на виконання ним конституційних завдань.

Відповідно до закону, судді, який обіймає посаду голови суду, виплачується щомісячна доплата у розмірі 15 відсотків посадового окладу судді (близько 30 тисяч гривень).

Така велика додаткова оплата за виконання адміністративних повноважень голови суду встановлена законодавцем не за його закордонні відрядження чи участь у «круглих столах», а за належну організацію діяльності суду.

Якщо голова суду неналежним чином виконує свої обов'язки, уникає їх виконання чи підміняє їх здійсненням представницьких функцій, закордонними відрядженнями тощо, то це означає, що він безпідставно отримує державні кошти у вигляді вказаної доплати.

Про «справу Януковича» «забули»

Як голова суду Шевчук не лише не дотримується вимог Конституції України,

закону та Регламенту суду щодо забезпечення належної організації роботи суду, а й вдається до відвертих маніпуляцій зі справами, які перебувають на розгляді.

Йдеться, зокрема, про те, що розгляд одних справ штучно гальмується (їх не розглядають місяцями, а деякі – навіть роками), а інших навпаки – активно форсується.

Саме від голови суду визначальним чином залежить, коли ту чи іншу справу буде внесено на розгляд суду (за умови здійснення суддею-доповідачем належної та своєчасної підготовки справи до розгляду).

Слід зазначити, що Закон (стаття 75) визначає строк конституційного провадження – за загальним правилом, він не повинен перевищувати шести місяців, а в певних випадках – один місяць. Але у багатьох справах визначений законом строк для Шевчука не є навіть орієнтиром.

Так, понад рік (з 7 лютого 2018 р.) суд не розглядав справу за конституційним поданням 46 народних депутатів щодо відповідності Конституції України окремих положень Закону «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг».

Це при тому, що суддя-доповідач у цій справі ще 23 лютого 2018 р. підготував доопрацьований проект рішення, який було роздано суддям.

Цю справу включили до порядку денного засідання Великої палати на 1 березня 2018 р. Однак, за пропозицією голови суду, вказану справу в цей день зняли з розгляду через, як він пояснив, потребу термінової зустрічі з представниками міжнародних організацій.

При цьому Шевчук зазначив, що розгляд цієї справи переноситься на одне з наступних засідань.

Після неодноразових нагадувань і наполягань судді-доповідача (у тому числі письмових) Шевчук кілька разів включав цю справу до порядку денного пленарного засідання Великої палати, але по суті її так і не розглянули.

Це дає підстави для висновку про штучне гальмування розгляду вказаної справи, а також для обґрунтованого припущення щодо

наявності в нього особистої зацікавленості в такому гальмуванні.

Із невідомих причин Шевчук упродовж року жодного разу не включав у порядок денний засідань суду справу за конституційним поданням Президента щодо відповідності Конституції України Закону «Про позбавлення В. Януковича звання Президента України».

Складається враження, що або С. Шевчук просто «забув» про перебування цієї справи на розгляді суду, або його хтось наполегливо попросив про неї «забути» на певний час.

У будь-якому разі таке «селекціонування» С. Шевчуком справ не має нічого спільного із забезпеченням виконання судом функцій, покладених на нього Конституцією. Щонайменше через тривалий нерозгляд певні справи втрачають свою актуальність і перспективність вирішення. Однак не слід виключати й те, що таке регулювання (маніпулювання) розглядом справ може здійснюватися з метою забезпечення потрібного результату їх вирішення.

Бурхлива діяльність = бездіяльність

З боку Шевчука як голови суду мають місце системні прояви службової бездіяльності (невиконання вимог закону), що призводить до ускладнень у діяльності суду та зниження її ефективності.

Одним із таких фактів стало тривале невнесення ним на розгляд суду питань про затвердження актів, прийняття яких передбачено Законом і які є необхідними для забезпечення нормальної роботи суду.

Ідеться, зокрема, про Положення про секретаріат КСУ, Положення про патронатну службу судді КСУ, Положення про науково-консультативну раду при КСУ, Положення про постійні комісії КСУ, Положення про спеціального радника у КСУ.

Проекти цих актів були підготовлені секретаріатом суду ще в березні 2018 р., однак С. Шевчук із незрозумілих причин упродовж тривалого часу зволікав з їх внесенням на розгляд суду. Судді змушені були звертатися до нього з цього приводу і вимагати невідкладного подання на розгляд суду вказаних положень та забезпечити організацію їх якнайшвидшого ухвалення.

Так, С. Шевчук проігнорував пряму вимогу закону щодо необхідності затвердження судом положення про секретаріат суду, яке має визначати важливі питання організації його роботи і є базовим внутрішнім документом для розробки положень про структурні підрозділи секретаріату та посадових інструкцій його працівників. Це положення не затверджено судом до сьогодні. Як і не затвердженим залишається Положення про патронатну службу судді КСУ.

Попри очевидну нагальну потребу у створенні науково-консультативної ради при суді Шевчук тривалий час не вносив на розгляд суду питання про затвердження положення про таку раду (затвердження такого положення та персонального складу НКР передбачено частиною другою статті 41 Закону). До сьогодні НКР не утворена.

Через бездіяльність Шевчука не реалізованим до сьогодні залишається положення Закону щодо запровадження у суді інституту спеціального радника (з числа суддів у відставці іноземних органів конституційної юрисдикції) з метою надання експертної допомоги в конституційних провадженнях за конституційними скаргами.

Слід зазначити, що до сьогодні суд не виніс жодного рішення у справах за конституційними скаргами. Однак це не заважає Шевчуку продовжувати публічно піаритись на запровадженні конституційної скарги в Україні та призначати своїми радниками осіб, які не мають жодного відношення не те що до конституційного права, а до права взагалі.

«Входження у велику політику»

Діяльність С. Шевчука у багатьох випадках не відповідає статусу судді та голови суду — він діє радше як політик, політизуючи суд та його діяльність.

На початку травня 2018 р. С. Шевчук розіслав керівникам парламентських фракцій та груп листи-запрошення про проведення з ними зустрічей. У цих листах він мотивував потребу в таких зустрічах запровадженням в Україні інституту конституційної скарги та необхідністю підвищити стандарти законотворчої діяльності парламенту.

Упродовж травня 2018 р. відбулися зустрічі С. Шевчука з керівниками низки парламентських фракцій та груп, які він висвітлював на своїй сторінці у «Фейсбукі» та на офіційному сайті суду.

Очевидно, це й було основною метою цих зустрічей – «засвітити» себе на високій посаді поряд із ключовими політиками, яких «проєвропейський» голова суду мав «навчити» «підвищувати стандарти законодавчої діяльності з боку Верховної Ради».

Ці зустрічі з політиками очікувано не мали і не могли мати конструктивного навантаження для діяльності суду. Вони були вочевидь надуманими і спрямовувалися на створення позитивного політичного іміджу С. Шевчука як голови суду, який «уболює за верховенство права, утвердження європейських принципів та цінностей».

Паралельний «центр управління» секретаріатом уже фактично є Шевчук здійснив реальну спробу (яка продовжує мати місце) у незаконний спосіб розширити свої посадові повноваження.

Це при тому, що він належним чином не виконує навіть тих повноважень, які надані йому законом.

Грубо порушуючи Закон, 20 грудня 2018 р. Шевчук вніс на розгляд суду свій проект Положення про секретаріат суду. Річ у тім, що, згідно із Законом, положення про секретаріат затверджується судом за поданням керівника секретаріату.

Натомість керівник секретаріату не подавав на розгляд суду вказаний проект Положення про секретаріат – це зробив Шевчук, перевищивши свої повноваження.

Використовуючи суд і намагаючись прикритись його колегіальним рішенням, Шевчук спробував у незаконний спосіб зосередити у своїх руках усі ключові повноваження щодо особистого керування секретаріатом.

Поданим ним на розгляд суду проектом Положення про секретаріат пропонується, зокрема, закріпити за головою суду право ініціювати зміну структури та штатного розпису секретаріату, погодження призначень та

звільнень керівників структурних підрозділів, формувати конкурсну комісію з добору кадрів, розподіляти обов'язки між заступниками керівника секретаріату.

Хоча ці повноваження належать винятково керівнику секретаріату, який одночасно є у суді керівником державної служби.

Домагаючись потрібного йому рішення, С. Шевчук проігнорував обґрунтовані заперечення суддів із приводу запропонованого ним проекту Положення про секретаріат, а також їхню пропозицію відкликати (зняти з розгляду) цей проект як такий, що суперечить статтям 19, 153 Конституції України, статтям 3, 33, 44 Закону, статтям 4, 17 Закону України «Про державну службу».

Натомість С. Шевчук безпідставно не включає до порядку денного засідань суду питання про розгляд проекту Положення про секретаріат, підготовленого з урахуванням пропозицій суддів ще у березні 2018 р. і поданого керівником секретаріату відповідно до Закону.

Шевчук ігнорує виконання прямих вимог Закону, оскільки особисто його не влаштовує поданий керівником секретаріату проект Положення – він не дає йому можливості на власний розсуд, усупереч закону, здійснювати «ручне» управління секретаріатом, чого Шевчук наполегливо домагається.

«Проштовхуючи» у незаконний спосіб через суд проект Положення про секретаріат, Шевчук також домагався утворення патронатної служби голови суду. Існування патронатної служби голови суду жоден закон України не передбачає. Створення патронатної служби голови суду також не обумовлене об'єктивною потребою.

Отже, наполегливо «проштовхуване» Шевчуком питання про утворення патронатної служби голови є абсолютно надуманим і таким, що не пов'язане з інтересами суду.

Намагання утворити патронатну службу голови суду містить ризик спотворення передбачених законом засад організації діяльності суду та його секретаріату. Йдеться про реальну загрозу запровадження всупереч закону паралельного центру керівництва секретаріатом, а також — певною мірою судом.

Призначивши собі штатних і позаштатних радників (посади яких не передбачені законом), С. Шевчук уже фактично запровадив паралельний «центр управління» секретаріатом, що суперечить статті 44 Закону.

Псевдореформи суду та його секретаріату

Останнім часом С. Шевчук почав активно піарити свою ідею «про реформування секретаріату суду», «перехід до ефективної структури його роботи», «впровадження у роботу секретаріату міжнародних та європейських стандартів».

Раніше, як мантру, він повторював тезу про те, що його метою на посаді голови суду є «побудова авторитетного, відкритого, демократичного суду проєвропейського типу».

Відповідально стверджуємо — це все словеса і ширма, яка покликана приховати справжні сутність, мету та зміст діяльності Шевчука на посаді очільника суду. Декларативні гасла про «верховенство права», «євроцінності», «права людини», «реформування суду», «міжнародні стандарти» є нічим іншим, як прикриттям його неспроможності належним чином здійснювати свої повноваження та вчинюваного ним свавілля на посаді голови суду.

Справжня мета «реформування» Шевчука вбачається у підпорядкуванні собі суду і його секретаріату для використання їх у своїх особистих цілях.

Йому не потрібний секретаріат суду, який функціонує на визначених законом засадах, — йому потрібен секретаріат (і суд), який буде робити те, що він хоче, і так, як він того хоче.

Але на певному етапі С. Шевчук зрозумів, що йому не вдасться повністю «переламати» секретаріат під себе. Тоді він узявся за «європейське реформування» секретаріату, яке в його розумінні передбачає:

1) звільнення неугодного йому керівника секретаріату;

2) «заведення» у керівництво секретаріату «своїх» людей;

3) переструктурування секретаріату з метою перетасовки кадрів під себе;

4) створення патронатної служби голови, яка б де-факто здійснювала керівництво секретаріатом і тіньове управління судом.

У цьому й полягає вся суть реформи С. Шевчука.

І таку свою «реформу» він активно втілює в життя за всіма напрямками. Уже тривалий час С. Шевчук домагається звільнення керівника секретаріату суду Василькевича Я.І., який у своїй діяльності керується винятково законом та інтересами суду, займає принципову позицію і не виконує його незаконних вказівок.

Для цього С. Шевчук створює штучні підстави, висловлює безпідставні звинувачення, вдається до кулуарного пошуку потрібних голосів суддів для прийняття рішення про таке звільнення. Це при тому, що одностайним рішенням суду службова діяльність керівника секретаріату в 2018 р. оцінена на «відмінно».

«Кваліфікована та ефективна команда»

У вересні 2018 р. С. Шевчук, порушуючи закон, без проведення конкурсу, спробував призначити на посаду заступника керівника секретаріату суду людину, яка не має ніякого відношення до конституційного права, а весь час працювала у бізнесі та сфері використання надр.

Натомість ця людина була бізнес-партнером його брата, що для Шевчука як «проєвропейського» керівника є, судячи з усього, визначальним у здійсненні кадрової політики з підбору для роботи в секретаріаті «висококваліфікованих професіоналів».

Це повною мірою стосується патронатної служби голови, яку С. Шевчук де-факто усупереч закону уже значною мірою сформував, призначивши собі штатних і позаштатних радників. Жоден із цих радників не має ані найменшого досвіду у сфері конституційного права, а більшість з них — у сфері права взагалі. На їхню некомпетентність у сфері конституційного правосуддя та не бездоганність репутації звертали увагу навіть ЗМІ.

Достатньо сказати, що троє радників С. Шевчука працювали у Міністерстві аграрної політики України за часів керівництва ним М. Присяжнюком (2010–2014 рр.): один із них був заступником вказаного міністра, другий — заступником керівника його патронатної служби, третій — керівником управління кадрів міністерства.

Можливо, вони і є великими фахівцями-аграріями, але що вони можуть радити голові Конституційного Суду України? Це ж стосується «спеціаліста з оперативних розробок», якого С. Шевчук також призначив собі радником. Усе це спростовує його публічні заяви про формування «кваліфікованої та ефективної команди».

Розпорядженням від 3 жовтня 2018 р.

Шевчук затвердив Положення про позаштатного радника голови суду на громадських засадах. Розпорядженням від 7 грудня 2018 р. він призначив на цю посаду Синяньського О. Г. Слід зазначити, що 19 липня 2018 р. (ще до затвердження положення) С. Шевчук призначив своїм радником поза штатом Георгія Арвеладзе.

Вказані рішення Шевчука не ґрунтуються на чинному законодавстві України і не відповідають статтям 19, 153 Конституції України. По-перше, законом та іншими законами України не передбачено існування в суді такої посади, як позаштатний радник голови суду на громадських засадах, по-друге, законом та регламентом суду не передбачено повноважень голови суду щодо запровадження такої посади у суді.

Призначивши Синяньського О. Г. своїм радником на громадських засадах, С. Шевчук забезпечив його окремим робочим кабінетом, комп'ютерною технікою, зв'язком тощо. Тобто, його діяльність обумовлює відповідні фінансові та матеріально-технічні витрати за рахунок державних коштів. Отже, у даному разі може мати місце нецільове використання бюджетних коштів.

Судді просили Шевчука розглянути питання щодо скасування Розпорядження «Про положення про позаштатного радника голови Конституційного Суду України на громадських засадах» та звільнення Синяньського О. Г. із посади.

Замість реагування на вказане звернення суддів Шевчук 1 лютого 2019 р. призначив двох нових своїх позаштатних радників

на громадських засадах – Лабоженка Д. Б. та Чужмира М. А., а 28 лютого 2019 р. – Нев'ядомського Д. В.

Звертає увагу на себе той факт, що попередня діяльність осіб, яких С. Шевчук призначає на посаду радників, не має жодного відношення до конституційного права (в абсолютній більшості – до сфери права взагалі).

Особливий цинізм здійснених С. Шевчуком призначень проявляється ще й у тому, що при цьому він публічно звинувачує працівників секретаріату в їхній некомпетентності та невідповідності критеріям його «реформ».

Тобто, за логікою призначень Шевчука особи, які не мають ані найменших уявлень про конституційне право, на найвищому рівні забезпечать діяльність голови суду, а відтак – і суду.

* * *

Наведені факти – це лише частина тих порушень та інших неподобств, які властиві діяльності С. Шевчука на посаді голови суду. Але вони є достатніми для констатації відповідних висновків та тенденцій у діяльності суду. Перебування упродовж року Шевчука на посаді голови суду не залишає сумнівів у його неспроможності організувати роботу суду на засадах, які передбачені Конституцією України та законом, та очевидній його невідповідності займаній посаді.

Деструктивна діяльність С. Шевчука на посаді голови суду призвела до системної дестабілізації роботи секретаріату суду з виконання передбачених законом завдань із забезпечення діяльності суду, а також підриває конституційні засади функціонування суду.

На наше глибоке переконання, подальше перебування С. Шевчука на посаді голови суду призведе до повного розвалу суду та руйнації конституційного правосуддя (*Україна молода* (<https://www.umoloda.kiev.ua/number/3436/188/131539/>). – 2019. – 20.03).

В. Рябошапка, Сьогодні: Подвійне громадянство: чи готові Україна і українці обговорювати питання

Міністр закордонних справ П. Клімкін знову ініціював дискусію щодо складного питання. Питання узаконення подвійного громадянства в Україні перманентно порушувалося політиками, чиновниками, громадськими діячами, мабуть, з моменту набуття нашою державою незалежності. Одні це робили з метою отримання політичних дивідендів. Інші – в рамках дискусії, пропонуючи за допомогою подвійного громадянства розв'язати ті чи інші поточні проблеми, з якими стикалася Україна.

Як Україна захистила єдине громадянство

На початку 90-х, ще до затвердження Конституції, питання подвійного громадянства активно вкидаються в суспільство проросійськими силами. Пізніше його підняли на прапори комуністи, прогресивні соціалісти і т.д.

При цьому Конституція нашої держави чітко визначає, що в Україні існує єдине громадянство. Тобто, щоб узаконити подвійне громадянство, необхідна зміна Конституції. Причому для внесення змін до розділу, в який входить стаття про єдине громадянство, виписана особлива процедура. Законопроект про зміни може бути поданий не менше ніж двома третинами конституційного складу Верховної Ради, стільки ж голосів депутатів потрібно отримати для затвердження законопроекту. А після цього – ще затвердити зміни всенародним референдумом.

"Такий жорсткий і складний механізм був закладений як раз для того, щоб на догоду політичній кон'юктурі не змінювалися основи державності, – розповів сайту "Сьогодні" керівник Центру проблем Російської Федерації Національного інституту стратегічних досліджень Петро Бурковський. – Власне, норма про єдине громадянство була закладена до Конституції в такому вигляді під враженням від того, що Росія намагалася зробити в Криму в 1994-1995 роках, під враженням того, що вона зробила в Придністров'ї в 1990-1992 роках. Це був запобіжник, відповідь на загрози, які несло з собою подвійне громадянство".

Після навіть жорсткого закріплення норми в Основному законі на темі подвійного громадянства, як і раніше, час від часу спекулювали ті чи інші політичні сили. Наприклад, 2004 року, перед президентськими виборами, узаконити подвійне громадянство пообіцяв прем'єр Віктор Янукович. Однак далі політичних гасел справа, зрозуміло, не заходила, а законопроекти, які реєструються адептами подвійного громадянства, так і залишалися виключно проектами.

"За весь час, поки я був в парламенті, це питання ніколи серйозно не розглядалося, – розповів сайту "Сьогодні" народний депутат III-VI скликань, член Конституційної комісії Юрій Ключковський. – Якісь законопроекти подавалися, але вони не доходили навіть до рівня розгляду в комітетах".

Подвійне громадянство "дозріло"?

Порушується це питання і зараз. При тому, що в умовах агресії Російської Федерації, специфіки гібридної війни, розв'язаної проти України сусідньою державою, навіть говорити про подвійне громадянство стало, ніби як, моветонном. Воно й не дивно: латентна роздача РФ російських паспортів жителям Криму, що здійснювалася ще задовго до окупації півострова, мабуть, зіграла руйнівну роль в лютому 2014-го. Напевно багато жителів Криму, якими прикривалися "зелені чоловічки" Путіна, захоплюючи українські держустанови, на той момент вже мали документ з двоголовим орлом.

Говорячи юридичною мовою, історія з російськими паспортами в Криму (так само як і нещодавно гучна з угорськими – в Закарпатті) – історія не подвійного громадянства, а другого. Про юридичні нюанси цих співзвучних понять ми нещодавно докладно розповідали.

Але, як би там не було, суспільство і політикум все ж намагаються не порушувати тему, яка несе певні ризики для єдності українського народу та держави. Проте є і прихильники узаконення подвійного громадянства в Україні. Одним з найпошлідовніших є міністр закордонних справ України Павло Клімкін.

"Зараз ми в Україні повинні почати громадську дискусію про можливість бути громадянином декількох країн, потрібно чесно це сказати. Однак ми не можемо навіть говорити про подвійне громадянство з Росією під час де-факто війни з нею. Ті, хто має російські паспорти, нехай їх здають, всі інші – давайте розмовляти", – заявив голова МЗС в жовтні минулого 2018 року у Львові.

Приблизно ті ж слова він повторив і цього року, зокрема, нещодавно на брифінгу в Одесі.

"Я за те, щоб ми ввели подвійне громадянство. Але подвійне громадянство з країною-агресором має бути при будь-яких нормальних дій користувача. Коли Росія поверне окуповані Донбас і Крим, можливо, ми до цього повернемося", – зазначив міністр.

Очевидно, що Павла Клімкіна вкрай важко запідозрити у відсутності патріотизму. Так чому ж він знову і знову піднімає цю контроверсійну тему?

"Я думаю, МЗС просто шукає якісь можливості вирішити питання з угорцями, при цьому не враховуючи загальнополітичного контексту. Можливо, це спроба перекласти відповідальність на парламент чи президента. Мені здається, невдала", – вважає Петро Бурковський.

Краще "не розпорошуватися..."

І все ж, може, Клімкін прав? Суспільство дозріло, як мінімум, до того, щоб обговорити тему подвійного громадянства? Адже насправді воно може вирішити цілу низку проблем – починаючи від непорозумінь з Угорщиною і закінчуючи питаннями працевлаштування наших "заробітчан" в тих країнах ЄС, з якими Україна досягне відповідної угоди. В рамках ініційованої головою зовнішньополітичного відомства дискусії ми запитали думку експертів. Відповіді загалом можна звести до однієї фрази: вирішувати нинішні поточні розбіжності із західними сусідами і проблеми "заробітчан" за допомогою узаконення подвійного громадянства – все одно, що забивати цвяхи мікроскопом. Складно, неефективно і з непередбачуваними наслідками.

"У наближеній перспективі ні у кого не вистачить сил для реального втілення ідеї

впровадження подвійного громадянства. Якщо говорити мовою реалій, це", – зазначив П. Бурковський.

За його словами, проблеми українців, які проживають і працюють на Заході, повинні вирішуватися за допомогою інших механізмів.

"Якщо йдеться про тих, хто емігрує з України, то виникає запитання, що вони хочуть від громадянства України, навіщо їм воно? – каже П. Бурковський. – Що ж до тих, хто працює за кордоном, але не перериває зв'язок з Україною, повертається сюди, пересилає гроші, то наша держава зобов'язана вступати в переговори з західними партнерами щодо легалізації, захисту економічних і соціальних прав наших громадян, які працюють за кордоном. Тобто тут треба вирішувати проблеми з допомогою не подвійного громадянства, а зовсім інших механізмів", – зазначив експерт.

Ще категоричніший Ю. Ключковський. За його словами, немає жодної причини, з якої Україна була б хоч якось зацікавлена узаконити подвійне громадянство.

"Коли ми ставимо запитання "чи потрібно", необхідно бачити мету. Навіщо Україні подвійне громадянство? Я не бачу потреби в цьому для держави, – зазначив Ю. Ключковський. – Якщо хтось хоче відректися від зв'язку з державою – будь ласка, ми нікого не тримаємо, чужий прапор в руки, йдіть і не повертайтеся. Але якщо людина планує повернутися, вонба повинна мати повноцінний зв'язок з державою, а не сурогат. Громадянство – це правовий зв'язок з державою і відповідна політична лояльність до держави. От скажіть, якби у нас було узаконено подвійне громадянство, що б ми робили сьогодні з громадянами, які мають подвійне громадянство – українське і російське?" – сказав Ю. Ключковський.

У свою чергу, народний депутат Олександр Бригинець також проти змін Конституції з питання громадянства. По його думку, це питання з часом вирішиться "еволюційним" шляхом.

"Я б звернув увагу, що всі громадяни Євросоюзу мають практично подвійне громадянство. Це громадянство власне їх держав і, можна сказати, громадянство ЄС. Тому

що вони мають право на працевлаштування, проживання і так далі в державах-членах Євросоюзу. І, природно, Україні найпростіше вирішити питання з тієї ж Угорщиною або проблеми наших заробітчан в Польщі, вступивши до Європейського Союзу", – зазначив народний депутат.

За його словами, в цьому випадку кожен українець матиме фактично подвійне громадянство, тобто, з одного боку, громадянство України, а з іншого – всі права і можливості, які їм надасть членство України в ЄС.

"Оскільки сьогодні і президент, і парламент, і суспільство виступають за швидке просування до ЄС, думаю, не варто розпорозуватися на пошуки якихось інших варіантів вирішення питання громадянства. А всі зусилля спрямувати на євроінтеграцію України. І тоді питання подвійного громадянства буде автоматично вирішене", – зазначив О. Бригинець (*Сьогодні* (<https://ukr.segodayna.ua/ukraine/kogda-v-ukraine-budet-dvoynoe-grazhdanstvo-1231224.html>). – 2019. – 6.03).

Р. Чимний, Закон і Бізнес: Збагачення вже не злочин

Презумпція невинуватості переважила нарешті політичну доцільність. Конституційний Суд прибрав із Кримінального кодексу норму, яка змушувала чиновників доводити законність своїх статків.

Як відомо, ст.368-2 «Незаконне збагачення» КК є новотвором Верховної Ради постреволюційного періоду. В кодексі вона з'явилася дещо раніше, але тоді стосувалася факту одержання службовою особою неправомірної вигоди для себе чи своїх родичів за відсутності ознак хабарництва.

Вже у жовтні 2014 р., одночасно із створенням Національного антикорупційного бюро, її переписали, аби додати новому органу роботи. А у 2015-му – удосконалили таким чином, що злочином стало вважатися отримання чиновниками «у власність активів у значному розмірі, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами».

На думку нардепів, які направили подання до КС, подібне формулювання змушувало підозрюваного доводити законність походження власних статків. А це, вочевидь, суперечить, насамперед, принципу презумпції невинуватості та праву не свідчити проти себе.

Крім того, Цивільний кодекс містить принцип правомірності набуття права власності, якщо протилежне не випливає із закону або не встановлене судом.

Більшість суддів КС пристали на таку позицію. У рішенні від 26.02.2019 №1-р/2019

наголошено, що суттєвим недоліком визначення незаконного збагачення як злочину є те, що в диспозицію ст.368-2 КК потрапив процесуальний припис «не підтверджено доказами». На думку Суду, поєднання матеріальних та процесуальних приписів є неприйнятним та неприпустимим. Адже «встановлення наявності в діянні особи складу злочину... безпосередньо залежить від результатів суб'єктивної діяльності чи навіть бездіяльності сторони обвинувачення».

Інакше кажучи, слідчі органи мають збирати факти саме законності доходів підозрюваного. Або – не збирати, і тоді будь-яке «збагачення у великих розмірах» стає злочином через відсутність доказів. Але ж обвинувачення не може ґрунтуватися на припущеннях!

Отже, КС констатував, що конструкція ст.368-2 КК не відповідає вимозі юридичної визначеності, допускаючи неоднозначне тлумачення. Відповідно, Суд визнав усю статтю такою, що не відповідає Конституції.

Зрозуміло, що таке рішення одразу розкритикували політики, пообіцявши повернути до кодексу цю статтю у новому вигляді. Причому сам Суд дав підказку, як це має виглядати: запровадити поняття «раціональне пояснення» чи «раціональне обґрунтування» невідповідності набутих активів та задекларованих доходів чиновників. Але це стосуватиметься підтвердження його доброчесності та можливості подальшого

перебування на державній службі. Проте аж ніяк не може слугувати підставою для кримінального переслідування без доведення незаконності походження статків саме

обвинуваченням (*Закон і Бізнес* (https://zib.com.ua/ua/print/136606-sklad_zlochynu_ne_mozhe_zalezhati_vid_rezultativ_diyalnosti_.html). – 2019. – 08.03).

А. Овдiєнко, Телеканал новини «24»: Чому судова реформа в Україні з трiском провалилася

Судова реформа, якою дуже пишається президент П. Порошенко, вже на фінальній стадії. Тепер, коли закривають останні вільні вакансії у Верховному суді та призначають нарешті суддів до Антикорупційного суду в Україні все ж таки матимемо нову, оновлену Феміду.

За це чинному президенту велика дяка. Зокрема, за те, що він спромiгся цю реформу бодай запустити, адже країні просто конче було потрібно оновити суддівський корпус часів Януковича. До реформи на 9 тисяч служителів Феміди, якщо й припадав один такий, який хабарів не брав – його можна було б у Книгу рекордів Гіннеса записувати, як восьме диво світу.

Напевно в Україні натепер просто немає інституції, кому громадяни довіряють менше, ніж суддям. І це при тому, що в служителів Феміди просто необмежені повноваження: вони можуть з власної примхи буквально поламати долю простої людини, нізачо запроторивши її за ґрати, а можуть виправдати відвертого злодія, який виявиться достатньо багатим та спритним, щоб вчасно занести судді хабар. Й в обох випадках останні зазвичай залишаються безкарними, адже окрім законодавчо передбаченого імунітету, мають вони й кругову поруку – з суддями апеляційних інстанцій, з прокурорами та слідчим, з якими вони давно вже всі породичалися.

Те, що цю систему треба було змінювати – сумнівів не було жодних й очікування від судової реформи були в українців захмарні. Тим більше, що ми ж мали приклад вельми вдалого реформування не менш корумпованої структури, аніж вітчизняний суддівський корпус (Державтоінспекцію МВС – Прим. авт.). Структура була настільки гнила, корумпована

й користі від неї країні не було жодної, що ДАІшників просто розігнали й понабирали нових патрульних. Різниця між ними разюча: за часів ДАІ мене спокійного і обережного водія мінімум два рази на рік гарантовано зупиняв колядувальник на дорозі сержант Петренко й таки розкатував мене на 100-200 гривень хабара. Думаю, подібне у всіх було.

Пам'ятаю, якими популярними були книжки з порадами, як відбитися від ДАІшника, який вимагає хабар, цілі сайти й спільноти були з прикладами з життя, адвокати й юристи свої телефони допомоги рекламували і пропонували їм одразу дзвонити, щойно інспектор ДАІ зупиняє. Але тепер все стало непотрібним й нові патрульні копи хабарів не беруть і навіть не вимагають їх. Саме такого ми очікували й від судової реформи.

На жаль, не сталося! Взагалі не сталося. Судова реформа, якою дуже пишається П. Порошенко, розказуючи, який відсоток нових облич зайдуть тепер до оновленого суду, вона відверто провалилася. Адже і до оновленого Верховного суду, після численних конкурсів та відборів, після люстрацій і перевірок, після втручань громадськості й застережень про неприпустимість таких дій від американського посла, до нашої оновленої верховної Феміди на 198 вакансій потрапляють щонайменше 46 старих суддів. Ті, які невзможі пояснити, окрім як хабарями, звідти в них шикарна нерухомість й автівки. І вони знову проходять до оновленої Вищої Феміди країни... Ті 46 суддів, яких викривали на оголошені неправомірних вироків. Проходять ті 46 суддів, які є плоттю від плоті тієї гнилої, корумпованої та вкрай нахабної від розуміння своєї безкарності попередньої судової системи.

Оновлений Верховний суд й новостворений Конституційний суд – це для країни, звісно, величезне досягнення, величезна діжка меду. От тільки буде там щонайменше чверть старих й корумпованих суддів, які туди таки пролізли. І вони в тій діжці меду чималенька ложка гною. І ви хоч що мені кажіть, але якщо в діжці меду ложка гною, то для мене уся діжка стає

діжкою гною. Той увесь гній, який таки проліз до Верховного суду дуже швидко усіх перетворить на собі подібних.

А судова реформа провалилася, як би Петро Порошенко не радів тому, що відсоток нових обличч в оновленому суді – чималий (Телеканал новини «24» (https://24tv.ua/sudova_reforma_provalilasya_z_triskom_n1123367). – 2019. – 11.03).

ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Ухвалити нову Конституцію України, яка забезпечить справжнє народовладдя – це ключове завдання, яке ставить перед собою після президентських виборів лідер партії «Батьківщина» Ю. Тимошенко.

«Міністр закордонних справ України Клімкін публічно оголосив факт, що з нашої держави щороку почало виїжджати жити і працювати в інші країни до 1 млн українців. Пам'ятаєте як було раніше, трохи попрацював українець за кордоном, заробив на маленький бізнес і повертався додому, до родини. Сьогодні ситуація докорінно змінилась: українці забирають батьків, дітей, знайомих і навіть домашніх тварин і їдуть за кордон жити і отримувати громадянство в інших країнах. Це те, чого не було ніколи. І можна скільки завгодно сперечатись, чи добре, або погано вплинули на нас 144 реформи, які провів президент, але якщо з України поїхали мільйони освічених професійних сильних самодостатніх людей шукати щастя десь в світі -це означає лише одне: ми всі свою роботу не зробили і ми не побудували країну для нас – українців. Нещодавно я була в Запоріжжі, в технічному університеті, там студенти отримують прекрасну освіту, знають по 2-3 мови і вони хочуть бачити свою перспективу. На запитання: хто з вас після завершення вишу поїде жити і працювати за кордон? З 800 дітей більше 80%, які сиділи в аудиторії, не соромлячись підняли руки і сказали – ми мріємо поїхати. 1 млн людей їде щорічно, а ще 200 тис. вмирає, тоді питання: скільки в нас часу? Можна не розбирати ні

реформи, ні показники економічні! Якщо такий процес пішов – це означає, що потрібно діяти негайно!», – пояснює Ю. Тимошенко.

Ю. Тимошенко впевнено заявляє, що йде в президенти з Новим курсом України, який включає в себе нову Конституцію, економічну програму, соціальну та молодіжну доктрини та нову стратегію миру і безпеки.

«За 4,5 роки тому ми зібрали найкращих юристів, економістів, фінансистів та правознавців в одну команду, і розробили всі разом не просто шлях, рішення чи цілі. Ми розробили покроковий, поденний план, що робити з Україною, якщо нам пощастить правлячу мафію відсторонити від влади і реально почати будівництво країни. Саме тому ми маємо в руках – Новий курс України, він складається з економічної програми, нової конституції, сильної соціальної доктрини, молодіжної доктрини і нової політики миру і безпеки», – стверджує лідер «Батьківщини» Ю. Тимошенко.

На думку політика, обличчя, які змінюються при владі, не змінюють умов життя українців. На переконання Ю. Тимошенко, президентські вибори 31 березня – це шанс на нову Конституцію, яка започаткує справедливі правила життя України.

Нова Конституція вирішить ще одне надважливе завдання – дозволить зупинити корупцію в Україні, яка проникла у всі сфери життя українців, – резюмує лідер партії «Батьківщина» Ю. Тимошенко (*Житомир.info* (https://www.zhitomir.info/news_181785.html). – 2019. – 26.02).

Конституційний Суд України, скасувавши статтю про незаконне збагачення, дозволив розкрадати державний бюджет. Про це у Facebook написав кандидат у президенти України Р. Кошулинський.

«Конституційний суд скасував статтю 368-2 Кримінального кодексу, яка передбачала покарання для чиновників за незаконне збагачення. Вона, мовляв, не відповідає принципам верховенства права. Скасована стаття мала дві важливі особливості. По-перше: змушувала чиновників пояснювати, як вони «чесно напрацювали» свої шалені статки. По-друге: передбачала конфіскацію корупційно нажитого майна після доведення провини підозрюваного», – пише Кошулинський.

Р. Кошулинський нагадав, що ухвалення цієї статті було однією з вимог Євросоюзу щодо надання Україні безвізу. Торік цю статтю визнала конституційною Антикорупційна ініціатива ЄС в Україні (EUACI). Те саме підтвердив голова Конституційного суду Литви, де набагато жорсткіша норма діє з 2010 року (до тюрми на 4 роки саджають кожного, хто не може пояснити походження статків, більших за 19 тис. євро). Ідея криміналізації незаконного збагачення відображена також у Конвенції ООН проти корупції.

«Тепер же рішенням КСУ на боротьбі з корупцією поставили хрест. Антикорупційний суд і НАБУ, які у 80% випадків використовували цю статтю для звинувачень, залишили без роботи. Топових чиновників-корупціонерів визнали невинними. Розкрадання бюджету зробили легальним... Оце і є олігархія. Дорватися до влади, щоб визискувати українців. А тоді ухвалити закони, щоб убезпечитись від покарання. Тож робимо висновки», – зазначив Кошулинський (*Дивись.info* (<https://dyvys.info/2019/02/27/antykoruptsijnyj-sud-i-nabu-zalyshyly-bez-roboty-koshulynskij-pro-rishennya-konstytutsijnogo-sudu/>)). – 2019. – 27.02).

Заступник міністра юстиції з питань європейської інтеграції С. Петухов заявив, що положення про Крим у Конституції України потребують змін. Він наголосив, що чинні

норми сприяли створенню ситуації, яка дозволила Росії анексувати півострів.

"Як на мене, очевидним є питання про прийняття змін до Конституції України, точніше, про нове викладення розділу про Крим. Я особисто переконаний, що ті положення про Крим, які були в українській Конституції, сприяли створенню тієї ситуації, яка дозволила Росії його анексувати", – сказав він.

На думку С. Петухова, положення Конституції про Крим мають ураховувати інтереси корінних народів Української держави, пропонувати баланс розподілу владних повноважень та управління, "який би забезпечував можливість демократичного розвитку Криму в складі України" (*РБК-Україна* (<https://www.rbc.ua/ukr/news/minyuste-zayavili-razdel-konstitutsii-kryme-1551265237.html>)). – 2019. – 27.02).

Верховна Рада розгляне нову поправку до законодавства щодо покарання за незаконне збагачення, після того, як Конституційний суд України визнав відповідну статтю 368-2 Кримінального кодексу неконституційною.

Про це заявив народний депутат України від БПП, член парламентського комітету з боротьби з корупцією О. Барна. Нардеп запевнив, що рішення КСУ не вплине на співпрацю України з Міжнародним валютним фондом і безвізовий режим із Євросоюзом.

За словами депутата, президент отримає офіційне рішення КСУ, де буде зазначена причина скасування статті 368-2 КК, після чого "законопроект виноситься негайно до Верховної Ради і розглядатиметься як невідкладний".

"Ми повинні відреагувати на помилку в законодавстві, взяти до уваги рішення Конституційного суду, подати законопроект і його проголосувати", – наголосив він.

Нардеп вважає, що стаття 368-2 Кримінального кодексу про незаконне збагачення створила у законодавстві юридичний дуалізм: "Якщо у статті КК зазначено, що посадова особа повинна доводити, звідки взято майно, то у статті 62 Конституції України є презумпція невинуватості, і ніхто не зобов'язаний доводити свою або чужу провину. Доводити повинні правоохоронні органи".

За його словами, такий дуалізм дуже небезпечний, оскільки лазівка у законодавстві дозволить корупціонерам оскаржити вироки, посилаючись на норми Конституції.

"Навіть якщо наш український суд його засудить, цей чиновник має право звернутися до Європейського суду з прав людини, посилаючись на невідповідність норм законодавства України Конституції, а держава ще й відшкодуватиме збитки корупціонеру", — заявив депутат.

О. Барна виступив за зміни до статті 62 Конституції, "де було б зазначено, що презумпція невинуватості стосується громадян України, але не стосується безпосередньо громадян на державній службі". Політик уточнив, що це його бачення, "але не факт, що законопроект буде в такому форматі".

"Я думаю, новий законопроект буде ще до президентських виборів. Ми маємо два пленарні тижні, Конституційний суд виніс рішення, законопроект буде підготовлений, зареєстрований, він повинен пройти обговорення у профільних комітетах правової політики і протидії корупції та після цього виноситься на голосування", — повідомив він.

На питання, що буде з уже відкритими кримінальними провадженнями за статтею 368-2, депутат відповів: "Тут буде виключно змінена процедура проведення слідчих дій. Фактично збиратимуть доказовий матеріал іншого характеру для порушення кримінальної справи. Буде перекваліфікація певних статей... Буде складніше доводити ці справи, але якщо є велике збагачення і немає пояснення, то сліди обов'язково є. Питання стосуватиметься виключно компетентності та професіоналізму слідчих".

Політик прокоментував побоювання експертів щодо того, що рішення КСУ вплине на співпрацю з МВФ і безвіз із ЄС.

"Як воно може вплинути, якщо є юридичний дуалізм і невідповідність Конституції, що може бути підставою для виправдання корупціонерів? Навпаки — це завдає шкоди антикорупційній діяльності... Я думаю, що рішення КСУ є авторитетною відповіддю для МВФ і наших європейських партнерів", — заявив О. Барна

(*Obozrevatel* (<https://www.obozrevatel.com/ukr/politics/skasuvannya-pokarannya-za-nezakonne-zbagachennya-nazvani-naslidki-rishennya-ksu.htm>). – 2019. – 28.02).

Заяву щодо рішення Конституційного Суду про визнання неконституційною статті Кримінального кодексу «Незаконне збагачення» оприлюднили 27 лютого на сторінці Національного антикорупційного бюро в Facebook.

НАБУ вважає рішення «політично вмотивованим» і таким, що протирічить міжнародним зобов'язанням України щодо боротьби з корупцією, зокрема домовленостям із Міжнародним валютним фондом і Європейським Союзом.

У бюро повідомили, що наразі розслідують факти незаконного збагачення на загальну суму понад 500 млн грн в межах 65 кримінальних проваджень.

«Серед осіб, походження статків яких викликає питання на предмет законності джерел походження, чимало суддів, прокурорів, народних депутатів, колишніх і чинних керівників органів державної влади. Рішення КС означає, що всі кримінальні провадження в частині, що стосується незаконного збагачення цих осіб, будуть закриті. Так само як і справи, які вже слухаються в суді», — вважає НАБУ.

Поновити розслідування стосовно фігурантів всіх цих 65 кримінальних проваджень, а також підозрюваних та обвинувачених за вже викритими фактами незаконного збагачення (якщо відповідну статтю повернуть до Кримінального кодексу до ККУ) буде неможливим, адже закон не має зворотної сили, пояснюють в бюро (*MediaPort* (<https://www.mediaport.ua/krok-nazad-nabu-prokomentovalo-skasuvannya-statti-pro-nezakonne-zbagachennya>)– 2019. – 28.02).

Генеральний секретар ОБСЄ Т. Гремінгер висловився на підтримку законопроекту "Про адвокатуру та адвокатську діяльність", який наразі перебуває у Верховній Раді і раніше отримав позитивну оцінку з боку Ради Європи. Про це Гремінгер заявив у ході свого

виступу у штаб-квартирі ОБСЄ у Відні під час інформаційного заходу, присвяченого українським реформам "Підсумки ключових реформ в Україні: децентралізація та судова система", повідомляє власний кореспондент Укрінформу.

"Судова реформа залишається незавершеною без довгоочікуваного закону про реформування адвокатури, який досі перебуває у підвішеному стані у парламенті. Я поділяю бачення наших партнерів з Ради Європи про те, що закон є кроком вперед у порівнянні з нинішнім законом про адвокатуру від 2012 р. І я закликаю українське керівництво продовжувати залишатися відданими цій реформі", – сказав Т. Гремінгер.

За його словами, ОБСЄ не лише допомагає в деескалації напруження та пошуку мирного врегулювання кризи в та навколо України, але й "здійснює критичний внесок у підтримку імплементації реформ, сфокусованих на зобов'язаннях України в гуманітарному вимірі". "Координатор проектів ОБСЄ в Україні спільно з нашим партнерами з міжнародної спільноти прямо долучені до підтримки судової реформи. І за останні роки ми стали свідками важливих реформ в українській судовій системі та пов'язаних з нею інституцій", – заявив він, виокремивши, зокрема, реформування прокуратури та створення Вищого антикорупційного суду.

Крім того, додав Т. Гремінгер, ОБСЄ також підтримує реформу децентралізації в Україні, "яка так само, як і судова реформа, є важливою для забезпечення стабільності в Україні": "ОБСЄ готова допомагати Україні в побудові сильних місцевих інституцій з метою сприяння успішності реформи децентралізації".

Він підкреслив, що успішна імплементація реформ у сферах децентралізації та судової системи "сприятиме стабільності України та її інституції та буде посилювати стабільність та безпеку в Україні та всьому регіоні" (*Укрінформ* (<https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/2652351-ratuvalniki-poperedzaut-pro-lavini-u-karpatah.html>). – 2019. – 3.03).

Кандидат у президенти Р. Безсмертний заявив, що нинішня Конституція України нелегітимна і потрібен перехідний документ, поки не почне діяти новий Основний Закон.

13 березня кандидат у президенти України Р. Безсмертний подав проект Конституційного акта, розроблений групою фахівців на чолі з В. Шаповалом, повідомили на офіційному сайті політика.

Р. Безсмертний зазначив, що Основний Закон України багато разів переписували під кожного президента, а останні зміни з порушенням закону було внесено 22 лютого 2014 р. На думку кандидата у президенти, після цього влада так і не повернулася в легітимне поле.

"Основний закон має бути ухваленим у легітимний спосіб. А до цього моменту потрібен перехідний документ. Такий собі місточок між неконституційним теперішнім і впорядкованим майбутнім. Я пропоную Конституційний акт. Це своєрідна дорожня карта. Документ виписує правила організації держави в перехідний період і дозволяє розробити та запровадити в життя нову Конституцію", – заявив Р. Безсмертний.

Розробники документа вважають, що Верховна Рада має ухвалити тимчасовий документ конституційною більшістю, після чого парламент і президент спільно утворять конституційну комісію з підготовки проекту нової Конституції. На їхню думку, розроблення та обговорення документа триватимуть приблизно півтора року. Потім за документ проголосує Верховна Рада або його ухвалить на призначеному президентом всеукраїнському референдумі (*ГОРДОН* (<https://gordonua.com/ukr/news/politics/bezsmertnij-zaproponuvav-zaminiti-konstitutsiji-ukrajini-konstitutsijnim-aktom-807468.html>). – 2019. – 14.03).

Министр иностранных дел Украины П. Клишкин заявил, что международные партнеры Украины постоянно поднимают вопрос решения Конституционного Суда Украины о декриминализации незаконного обогащения, а также считает, что такое решение может повлиять на темпы европейской интеграции и повлиять на восприятие Украины, как стремящейся к изменениям страны.

"Однозначно (может повлиять на темпы евроинтеграции Украины – ред.). Это может повлиять даже не на темпы, а на восприятие

Украины, как страны, которая меняется и стремится идти вперед. Это один из ключевых вопросов, который однозначно следует решить. Причем решить его таким образом, чтобы это стало для всех определенной гарантией, а не временным решением", – сказал П. Климкин

При этом министр добавил, что международные партнеры крайне обеспокоены этим вопросом. "Это больше чем обеспокоенность. Они считают, что данное решение суда может изменить всю парадигму борьбы с коррупцией в Украине, а это для них фундаментальный вопрос. Наши партнеры не говорят о том, что мы не можем принимать решения в рамках украинского правового поля – они говорят о том, что мы должны этот вопрос решить", – рассказал он.

Отвечая на вопрос о том, часто ли иностранные партнеры поднимают тему решения КС, П. Климкин отметил: "Постоянно". "Это не значит, что к нам обращаются только по этому вопросу, однако, когда в ходе переговоров на повестке дня имеется широкий набор тем, то одна из них – обязательно решение КС", – сказал дипломат.

По его словам, украинские партнеры "очень четко" говорят, что решение вопроса о незаконном обогащении должно касаться и уже существующих дел, которые пострадали вследствие решения КС. "Если сейчас просто аннулировать все существующие дела это будет означать, в первую очередь, потерю доверия. И не только для наших международных партнеров, но их для нас самих", – добавил П. Климкин (*Осмос* (<https://www.ostro.org/general/politics/news/565291>). – 2019. – 19.03).

Кандидат в президенты В. Зеленский в программе «Интервью с кандидатом» на телеканале ICTV заявил, что эксперты и юристы из его команды работают над проектом закона, в котором будет предусмотрено лишение неприкосновенности президента, судей и депутатов.

«Это может прозвучать популистски, но в таком формате никто не предлагал и не читал в программах других кандидатов: это снятие неприкосновенности с президента, депутатов и судей. Это все должно быть в одном законе,

желательно», – заявил В. Зеленский. По словам кандидата в президенты, Верховная Рада может снять неприкосновенность с главы государства, но заблокировать снятие ее с парламентариев (*Replyua.net* (<https://replyua.net/news/politika/139553-vse-v-odnom-zakone-zelenskiy-nadumal-menyat-konstituciyu-ukrainy.html>). – 2019. – 23.03).

Одним з основних завдань обраного на виборах нового керівництва країни стане написання нової Конституції України. Таку думку висловив голова партії "Опозиційна платформа – За життя" та народний депутат В. Рабінович.

"Я вважаю, що одне з головних завдань нового керівництва країни – це написання нової Конституції, тому що ми живемо за Конституцією минулого століття, вона не відповідає викликам сьогодення. Повинен бути всенародний референдум, на якому ми повинні вирішити, яку державу ми будемо, чи потрібно прийняти якусь програму", – вважає парламентарій (*РБК-Україна* (<https://www.rbc.ua/ukr/news/politsiya-pokazala-ustanovyat-novye-sistemy-1553255750.html>). – 2019. – 22.03).

Заявления о вступлении Украины в НАТО и ЕС являются популизмом, и сделаны для того, чтобы попытаться повлиять на определенную часть электората на президентских выборах. Такое мнение высказал глава Политсовета "Оппозиционной платформы – За Жизнь" В. Медведчук в эксклюзивном интервью Василию Голованову для телеканала NEWSONE.

"Как специалист по Конституционному праву, я хочу сказать, что нет ничего плохого, если основной закон меняется. И пример, когда говорят, что есть одна страна далеко за океаном, что где-то там 10 лет не менялась Конституция, а только вносились правки – это идеал для формирования законодательства и основного закона", – сообщил В. Медведчук.

По его мнению, Украина должна найти свою модель управления и построения гражданского общества и политического строя в стране. Это довольно сложные процессы, и они зависят от основного закона.

"Когда говорят, что надо совершенствовать, я за. Но когда это совершенствование превращается, через внесение изменений, в угоду себе-любимому, то я категорически против", – заявил он.

В. Медведчук добавил, что правильным был пример изменений в украинскую

конституцию в 2004 г. Тогда меняли, чтобы разрушить "концентрацию власти в одних руках". И это правильно, если Украина является демократическим государством (*NEWSONE.UA* (<https://newsone.ua/news/politics/medvedchuk-zakreplenie-v-konstitutsii-kursa-na-nato-i-es-eto-populizm-i-piar-vlasti.html#>)). – 2019. – 23.03).

ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

Пошва Б., суддя Верховного Суду України, заслужений юрист України

Весь процес заснування та діяльності новоутвореного ВС супроводжується пересмикуванням норм Конституції

По закінченні року властиво підбивати підсумки роботи. Не оминула ця тенденція і Велику палату Верховного Суду. Спробувавши показати нові підходи у практиці «новоутвореного» ВС, її представники констатували, що за рік він розглянув 73 тис. справ. Це «перемога» чи колапс?

«Новий підхід»

З огляду на досвід здійснення правосуддя верховних судів демократичних країн – це колапс. Сформувати усталену судову практику тлумачення норм права з такою кількістю справ майже неможливо.

Однак вражає не тільки цифра, а «новий підхід»: судді ВП ВС через «неефективність» відмовляються виконувати норми гл.5 закону «Про судоустрій і статус суддів» №1402-VIII. Зокрема, видавати узагальнення чи роз'яснення рекомендаційного характеру з питань застосування законодавства.

Новаціями також вважаються посилення на власні рішення, їхня нова структура, створення оперативної та зручної системи інформування про правові позиції. Хоча ні процесуальним законом №2147-VIII, ні статусним законом №1402-VIII це не передбачено.

Оцінка праці ВП не забарилась. У статті «Практика Великої палати Верховного Суду –

«перемога» чи колапс?» науковці оцінили нові підходи ВП як «революційне» руйнування меж юрисдикції, яке передусім стосується адміністративного та господарського

судочинства. З таким підходом можна було б погодитись, якби висновки, відображені в постановах, спиралися на вагомі, обґрунтовані аргументи та чітку, послідовну логічність. Але, на жаль, такого не відбувається.

Обґрунтованість руйнування касаційної практики викликає тривогу не тільки в науковців, але й у суддів усіх видів юрисдикції. Ситуація зрозуміла і може тільки погіршуватися.

У суддів ВС не перевіряли знання процесуального закону №2147-VIII, оскільки він набрав чинності тільки 15.12.2017. Але ж під час оцінювання вони підтверджували знання Конституції, тому мали дослідити конституційність процесуальних норм, які застосовують, і діяти згідно з актом найвищої юридичної сили.

Межа сумнівів у них закінчилася 10.04.2018, коли Конституційний Суд відкрив провадження щодо неконституційності закону №2147-VIII. Що мав зробити ВС? Зупинити провадження, процедура яких була змінена законом №2147-VIII, і звернутися до КС з поданням щодо її неконституційності.

Наприклад, щодо ч.3 ст.320 Господарського процесуального кодексу. Ця норма визначає підстави перегляду у зв'язку з виключними обставинами. І в ній сказано, що встановлена КС неконституційність закону, іншого правового акта чи їхнього окремого положення, застосованого (не застосованого) при вирішенні справи, може стати підставою для перегляду

лише у випадку, якщо рішення суду ще не виконане.

Виходить, що вердикт КС стосовно неконституційності закону не захистить порушеного таким актом чи його положенням права власності, якщо рішення встигнуть виконати. Тож про які гарантії дотримання принципу верховенства права, передбаченого ст.41 Конституції, йдеться у таких процесуальних нормах? Утім, такого подання ВС немає.

Структурні рекомендації

Як досягнення ВП ВС її представники називають застосування не передбачених законом №2147-VIII процесуальних норм, а «рекомендацій робочої групи, яка розробила нову структуру постанови ВС з урахуванням специфіки різних видів юрисдикції. Нині рішення за новою структурою пишуть 65% суддів ВП». Виходить, що тільки 35% суддів ВП ВС дотримуються передбаченої законом процедури, а інші — рекомендацій.

Є питання і до самої «рекомендованої» структури. Наприклад, що дає для тлумачення норм права пункт «Історія справи», в якому йдеться про дату звернення позивача до суду? Або пункти «Фактичні обставини справи, встановлені судами» і окремо «Короткий зміст рішень судів першої та апеляційної інстанцій»? Два останніх – це одне й те саме, тому що касаційний суд у рішенні зобов'язаний навести «фактичні обставини справи», а потім дослідити застосування норм матеріального і процесуального права чи встановити порушення їх використання.

Чи допомагає нова структура процесуальних документів реалізувати завдання касаційної інстанції? Однозначно ні.

Що стосується пункту «Історія справи», то Європейський суд з прав людини наводить його для того, щоб за наявності підстав дати оцінку дотриманню розумних строків вирішення справи національними судами. Чи дає ВП ВС аналогічну оцінку відповідно до п.7 ч.2 ст.129 Конституції? Відповідь також негативна.

Підтвердження об'єктивності думок науковців щодо хиткості судової практики ВП ВС можна знайти, наприклад, у пп.40,

44 постанови №11-377апп18, де висновки у наведеному переліку справ оцінені як помилкові, неефективні тощо. Залишається тільки запитати: а як же з ефективністю захисту прав тих осіб, які зверталися до суду? Чи дає такий висновок ВП ВС підстави для повторного перегляду їхніх заяв, оскільки це лише один із прикладів великої кількості рішень, які потребують повторного перегляду?

«Шок» судової реформи

Публікації, що з'являються у ЗМІ, – це лише початок осмислення руйнування верховенства права судовою реформою 2016 року. Вона не розв'язала, а поглибила конституційну кризу правосуддя і продовжує підривати основи легітимності держави.

Така ціна непрофесіоналізму, передусім суддів – учасників реформи, які не роз'яснили главі держави, керівництву парламенту ризиків, що несли зміни до Конституції в частині правосуддя. Це призвело до функціонування не одного, а двох верховних судів. Замість відстоювання фундаментальних основ Конституції, ця частина суддів потонула у хвилі суспільного популізму, який, знову ж таки, не має нічого спільного з верховенством права.

Хто, як не судді, повинен показувати реформаторам, де закінчується межа реформ і починається кримінальна відповідальність за повалення конституційного ладу в Україні.

Можливо «шок» судової реформи полягав у тому, що український народ і міжнародна спільнота не мали побачити підміни найвищого судового органу, а лише підтримати інформаційну кампанію утвердження верховенства права і боротьби з корупцією в Україні через утворення «нового Верховного Суду».

Конфлікт закону та Конституції

Для всіх зрозуміло, що зміни до Конституції щодо правосуддя передбачали лише перейменування Верховного Суду України на Верховний Суд. А фактично відбулася підміна звичайним законом принципу верховенства права, гарантованого ст.8 Конституції, і, як наслідок, – підміна ВСУ на ВС, про який в Основному Законі нічого не сказано, а тому він є неконституційним і незаконним одночасно (докладніше див. «ЗіБ»).

В історії України Конституційний Суд уже розв'язував подібний конфлікт – у рішенні від 23.12.97 №7-зп, коли Верховна Рада наділила своїми повноваженнями щодо парламентського фінансово-економічного контролю створену нею Рахункову палату.

Посилаючись на найвищу юридичну силу Конституції, КС вирішив, що ВР, приймаючи закони, не має права допускати невідповідностей будь-яких положень, прямо закріплених у Конституції (пп.3 п.1 рішення). Інакше, на думку КС, це означало б перерозподіл конституційної компетенції за допомогою ухвалення закону, що можливо тільки шляхом унесення змін до Конституції. Також КС застеріг законодавця, що «делегування конституційних повноважень, якими наділена ВР, Рахунковій палаті – органу, створеному законом, є неконституційним, оскільки цього Конституція не передбачає».

І саме такий конфлікт повторився 2.06.2016, при прийнятті змін до Конституції і закону №1402-VIII щодо судоустрою держави.

Попри новації в Конституції в частині зміни назви ВСУ, Вища рада правосуддя 27.10.2016 погоджує кількість не суддів перейменованого ВСУ, а касаційних судів у складі ВС. Більше того, не Верховна Рада, а саме Державна судова адміністрація та ВРП починають процедуру утворення «нового ВС», що прямо суперечить вимогам Конституції.

Отже, у жовтні – листопаді 2016 р. ДСАУ і ВРП спільно з Вищою кваліфікаційною комісією суддів, знаючи фундаментальні рішення КС, мали повідомити главу держави і парламент про виявлену колізію між Конституцією і законом №1402-VIII. І для продовження реформи – дочекатися рішення КС за поданням ВСУ від 3.10.2016 щодо конституційності його ліквідації. Такий обов'язок на керівництво ДСАУ, ВРП, ВККС, а пізніше «новоутвореного ВС», як і на будь-який державний орган, покладає ст.19 Основного Закону.

Якщо припустити, що це міг бути виняток із конституційних норм, то і на цей випадок є рішення КС від 30.10.97 №5-зп. В ньому застережено, що винятки з конституційних норм установлюються Основним Законом, а не іншими нормативними актами.

На жаль, сьогодні абсолютно очевидно, що дотримання принципу верховенства права і виконання вимог Конституції – це ще не обов'язок для державних органів та їхніх посадових осіб. Прикладом цього є ліквідація конституційного органу: 12 суддів ВСУ, обраних безстроково, понад рік позбавлені права здійснювати правосуддя, а з липня 2018-го їм не виплачується суддівська винагорода; 58 держслужбовців не допускає до робочих місць так званий ліквідатор через відмову брати участь у «ліквідації ВСУ» (див. «ЗіБ»).

Верховний суд будь-якої держави, в тому числі України, може утворюватися лише Конституцією за передбаченою у ній процедурою і діяти як конституційний орган, що в Україні знівельовано з 15.12.2017.

Межі повноважень

А чи наділені ДСАУ і ВРП повноваженнями щодо формування кількісного складу ВС? Звичайно, ні. Таких повноважень Конституція цим органам не надає. Проте в рішенні ВРП від 27.10.2016 зазначено, що «кількість суддів касаційних судів ВС визначена ДСАУ з урахуванням прогнозованого судового навантаження і обсягу видатків, передбачених у проекті державного бюджету на 2017 рік на утримання ВС та оплату праці суддів цього суду».

Тож який орган сьогодні відповідає за гарантування конституційних прав і свобод людини у судочинстві України, коли прогнозованість навантаження на суддів визначають органи, які не здійснюють правосуддя і не можуть відповідати за його організацію?

Межі повноважень органів, утворених відповідно до Конституції, і тих, які передбачені законом, КС визначав двічі.

Так, у рішеннях від 10.04.2003 №7-рп/2003 (про гарантії діяльності народного депутата) та від 7.07.2009 №17-рп/2009 (про процедуру набрання чинності законом) КС зазначив, що «повноваження Президента вичерпно визначені Конституцією, а це унеможливило прийняття законів, які встановлювали б інші його повноваження».

Аналогічно визначаються повноваження будь-якого іншого конституційного органу.

Єдиним органом законодавчої влади в Україні згідно зі ст.75 Конституції є парламент, порядок роботи якого встановлено актом найвищої юридичної сили та Регламентом ВР (ст.83).

Аналогічно ст.113 Конституції визначено вищий орган виконавчої влади – Кабінет Міністрів.

Конституцією передбачено кількість народних депутатів, повноваження комітетів, депутатських комісій, але рішення приймаються лише на пленарних засіданнях ВР. У назві ВР, як і КМ, додатково не вживаються назви комітетів, міністерств, і вони не можуть діяти від імені парламенту чи Уряду.

Так само ст.125 Конституції встановлено, що найвищим судовим органом є ВС і в його назві немає згадки про будь-які органи з окремою назвою «суд».

Єдиний чи п'ять в одному?

Визначальним для статусу і назви перейменованого ВСУ, про який ідеться у ст.125 Конституції, є рішення КС у «справі про Касаційний суд України» від 11.12.2003 №20-рп, де говориться про неконституційність заснування такого суду. Втім, у складі «новоутвореного ВС» згідно зі ст.37 закону №1402-VIII діють Велика палата та 4 касаційні суди як окремі органи. Проте у ст.125 Конституції такого поділу не передбачено.

Усупереч вимогам ст.19 Основного Закону, ВККС оголошувала й проводила конкурс на посади суддів касаційних судів у складі «новоутвореного» ВС, а не ВСУ. Зрозуміло, що суддів призначали на вакантні посади до конкретного касаційного суду як юридичної особи, а не до перейменованого ВС. Тобто відбулося пересмикування норм: коли потрібно, то ВС розуміли як єдиний орган, утворений законом, а коли доходить до формування складу, адміністрування тощо – як 5 самостійних судів у складі ВС.

Конкурсу на зайняття посад суддів ВП ВС ВККС узагалі не оголошувала і не проводила. Хоча її процесуальні повноваження, передбачені законом №2147-VIII (розгляд неконституційності якого триває), підтверджують, що ВП ВС є окремим судовим органом (ст.45 закону №1402-VIII).

Обрання суддів ВП ВС зборами суддів відповідних касаційних установ без проведення конкурсу та призначення їх на ці посади за поданням ВРП не відповідає вимогам чч.1 і 2 ст.128 Конституції.

Згідно зі змінами в її ст.129 перейменованій ВСУ не повинен мати у своєму складі касаційних судів, палат, об'єднаних палат касаційних судів чи Великої палати, крім колегій суддів. Суддів ВС формально об'єднуватиме лише належність до певної юрисдикції, і тільки за таких умов тлумачення норм права підтверджуватиме його повноваження як найвищого судового органу, передбаченого ст.125 Конституції.

Звіт як обов'язок

Попри «шок» від наявності двох верховних судів у країні та судової реформи загалом, ідея підбити підсумки роботи є правильною.

До 2010 р. Голова ВСУ за підсумками року інформував ВР про стан здійснення правосуддя судами України на парламентських слуханнях чи спеціальних засіданнях. У присутності народних депутатів, керівників правоохоронних органів, Уряду обговорювався весь спектр проблем судочинства та заходи щодо їх подолання. Одночасно із Головою ВСУ про виконання завдань конституційного судочинства доповідав Голова КС.

Такими є вимоги стст.5 і 6 Конституції та обов'язок виконавчої і судової влади перед законодавчою. Тому такі заходи в плані роботи ВР передбачались зазвичай у першій декаді березня. У цьому суть демократичного принципу розподілу державної влади, де органи кожної із гілок здійснюють конституційний контроль над іншими. Звіт керівників найвищих судових органів про виконання конституційних повноважень в усіх демократичних державах світу є обов'язком, який непорушно виконується.

Чи виконають перед народом України такий обов'язок в.о. Голови ВСУ, Голови ВС і КС?

Переконали, що так, якщо нинішній склад парламенту повернеться до здійснення своїх контрольних функцій, тим більше що 2019 є роком виборів.

Уже тривають вибори Президента, а згодом будуть парламентські. Наскільки суди готові

забезпечити розгляд виборчих спорів і які зміни потрібні в чинному законодавстві для проведення справедливих виборів? Відповіді на ці запитання мають дати такі слухання. Якому ж з двох верховних судів народ України довірить підтвердити право свого вибору в прогнозованому спорі між кандидатами – передбаченому Конституцією чи законом?

М. Жернаков, директор Фондації DEJURE

І. Шiba, керівниця проектів Фондації DEJURE

Як Порошенко провалив судову реформу, і що має зробити майбутній президент

Наприкінці позаминулого року Порошенко ліквідував кількасот місцевих і апеляційних судів і формально створив замість них нові. Але серед них не було, наприклад, Окружного адміністративного суду Києва – одного з найбільш одіозних у країні, який відсторонив Супрун і поновив Насірова.

Випадковість? Радше ні.

Нам достеменно відомо, що в його адміністрації знали, що це за суд, і навіть висловлювали думку, що такі суди варто ліквідувати як “лідерів соціалістичного змагання” з корупції. Але щось стало на заваді.

І це далеко не єдиний випадок.

Так само Порошенко після Революції Гідності не відкликав призначених Януковичем суддів Конституційного Суду, які допомогли тому узурпувати владу. А нещодавно КС визнав неконституційною статтю про незаконне збагачення.

Судова реформа триває вже 5 років, за цей час були прийняті зміни до Конституції і низка законів, створені нові судові органи. Пояснюємо, чому результату у вигляді зростання довіри до суду чи переконання, що суди здатні захистити наші права, і досі немає.

І найголовніше – що з усім цим спадком має робити наступний президент.

Проблема №1. Оновлення судової системи не відбулося

Новостворений Верховний Суд не став по-справжньому новим. Туди вже пропустили

Мабуть, уже так історією визначено, що за відсутності рішення КС щодо конституційного статусу одного з двох верховних судів вибір має зробити народ як єдине джерело влади в Україні. А народ колапсу не допустить. (*Закон і Бізнес* (https://zib.com.ua/ua/136561-diyalnist_vs_suprovodzhuetsya_peresmikuvannyam_norm_konstitu.html). – 2019. – 01.03).

29 кандидатів зі статками, які явно перевищують доходи, брехнею в деклараціях, суддів Майдану та порушників прав людей.

Ще 16 таких кандидатів Вища кваліфікаційна комісія суддів (ВККС) визнала переможцями на другому етапі конкурсу, і вже до кінця місяця їх можуть призначити до ВС.

Очищення решти судової системи, за задумом президента, мало відбуватися у вигляді кваліфікаційного оцінювання всіх суддів. Але цей процес не дав результатів.

Лише 6% із 2038 суддів, які пройшли кваліфікаційне оцінювання минулого року, рекомендували звільнити. Реально за результатами оцінювання не звільнили практично нікого.

Реорганізацію судів першої інстанції та апеляційних судів подавали як другий етап реформи. За задумом авторів, це мало б допомогти людям “знайти правду і захистити свої права”. Не допомогло.

Операція “Апеляція” провалилася в частині оновлення судів – у грудні 2017 року президент ліквідував 27 судів, замість яких створено 26 “нових”. Фактично об’єднали два суди, а решту просто перейменували.

У результаті “реформи” до апеляційних судів не було призначено жодного нового судді, а голови “старих” судів успішно очолили “нові” суди.

Крім табличок на апеляційному рівні мало що змінилося. Хіба що підвищилась лояльність

голів судів до політичної влади, яка тримала цей процес під безпосереднім контролем – рішення про їхнє переведення приймав особисто президент.

Подібна ситуація і з оновленням судів першої інстанції. Скоро вже 2 роки як триває добір на посади суддів, але результату у вигляді бодай одного нового призначення досі немає. Тепер на кожного служителя Феміди лягають справи відсутніх колег, а в деяких судах не залишилося жодного судді.

Останній аргумент часто використовують, щоб виправдати низьку ефективність кваліфіціювання – мовляв, “не буде кому розглядати справи”. Та це не так. Якби добір суддів провели оперативно, судова система отримала б поповнення з числа активних і молодих юристів.

За оновлення суддівського корпусу відповідає Вища кваліфікаційна комісія суддів. Водночас ВККС на дві третини складається з тих самих старих суддів, яких треба замінити в процесі реформи. Це – основна причина всіх проблем, окрім бажання влади контролювати суди.

Принцип “судді, обрані судьями” для подібних органів формально відповідає рекомендаціям Ради Європи. Але на практиці його вплив був катастрофічним для країн Центральної і Східної Європи, які свого часу проходили подібну трансформацію.

Тим не менше, його застосували в Україні, де до судів найнижчий рівень довіри серед усіх соціальних інституцій.

Що має зробити наступний президент:

Розробити і внести законопроект про зміну складу органу, який відповідає за відбір суддів і їхнє кваліфікаційне оцінювання – Вищої кваліфікаційної комісії суддів.

Президент не може одноосібно змінювати склад органів суддівського врядування, так само як і вирішувати питання кар’єри судді. Але може розробити і внести до ВР відповідний законопроект.

Рецепт реформування суддівських кадрових органів довго шукати не доведеться – достатньо подивитися відповідну соціологію. У питанні очищення суддівського корпусу українці

вшестеро більше довіряють представникам громадськості, ніж суддям – 47% проти 8%. Також набагато більше, ніж суддям, українці довіряють міжнародним експертам.

І громадськість, і міжнародні експерти вже довели свою ефективність. До прикладу, Громадська рада міжнародних експертів викинула з конкурсу до Антикорусуду 42 недоброчесних чи непрофесійних кандидати – близько 40% від загальної кількості.

До Антикорупційного суду не потрапив практично жоден кандидат, щодо якого були обґрунтовані сумніви, і який не розвіяв їх на співбесіді, чого раніше не траплялося на жодному конкурсі на суддівські посади.

Проте і в Раді міжнародних експертів, і в Раді доброчесності немає достатніх повноважень. “Міжнародники” мають лише право вето щодо недоброчесних кандидатів і не впливають на остаточний результат конкурсу, а ВККС легко долає, а то й взагалі незаконно ігнорує висновки громадськості.

Щоб процес очищення судової влади зрушив з мертвої точки, необхідно або розширити повноваження громадськості і міжнародних експертів, або включити їхніх представників безпосередньо до органів суддівського врядування, де б вони становили більшість.

До речі, в Литві, де рівень довіри до суду значно вищий, в комісії з добору суддів більшість саме представників громадськості, і очолює її журналіст.

Розробити і внести законопроект про ліквідацію чи реорганізацію “нереформованих” судів.

У Києві і майже в кожному обласному центрі є чимало судів-лідерів за кількістю неправосудних і абсурдних рішень, яких за дивним збігом обставин ще не торкнулася реформа.

Внесення законопроекту про ліквідацію чи реорганізацію судів належить до виключних повноважень президента – так каже Конституція. Обов’язок наступного очільника держави – якнайшвидше закінчити цю справу.

Ініціювати повторне кваліфіціювання суддів, які мають негативний висновок Громадської ради доброчесності або не пройшли повноцінну перевірку громадськістю.

Ще раз проводити кваліфіціювання щодо суддів, до яких не було претензій – це неефективне використання коштів українців. Достатньо лише передбачити повторне оцінювання суддів, стосовно яких були обґрунтовані сумніви в Громадській раді доброчесності.

Проблема №2. Судді підзвітні політикам, а не суспільству

Уявімо, що новий президент вирішив першу проблему – всіх негідних суддів звільнили, а на вільні місця прийшли нові люди. Це навряд допоможе. Адже уся суддівська система просякнута неформальними зв'язками з політикумом.

До прикладу, Вища рада правосуддя відповідає за захист незалежності, дисциплінарні провадження і звільнення суддів. Перед тим, як у грудні минулого року з'їзд суддів обирав чотирьох членів ВРП, активістка Катерина Бутко зі стовідсотковою точністю передбачила, кого ж призначать. І їй не треба було ходити до ворожки – просто суддівськими колами вже ширилися імена кандидатів, яких “погодили нагорі”.

До складу ВРП також входять інші члени з очевидними політичними зв'язками, яких призначали політики, в тому числі чинний президент.

Наприклад, юристи Тетяна Малашенкова і Олексій Маловацький, які мають зв'язок з політичною силою Порошенка та сумнозвісний адвокат Павло Гречківський, який не тільки пов'язаний з колишнім депутатом Мартиненком, а й всупереч Конституції потрапив до ВРП вдруге.

Очолює ВРП Ігор Бенедисюк, який не тільки був призначений президентом і всупереч закону отримав від нього нагородну зброю, але й досі не може пояснити, як отримав українське громадянство та коли відмовився від російського.

Та більше – Бенедисюк переміг у конкурсі до ВС. Вже 19 березня його ж колеги по ВРП вирішуватимуть, чи призначати його на нову посаду.

Такий склад ВРП не тільки не захищає незалежність судової гілки влади, а й “полює”

на суддів, що не приймають вигідні владі рішення.

Так, ВРП покарала суддю-викривачку Гольник за допис у Фейсбук, через що та не змогла взяти участь в конкурсі до Антикору суду. Судді Фоміну ВРП не продовжила відрядження до столичного суду, щоб він не зміг надалі розглядати там справи топ-корупціонерів. А київську суддю Цокол, яка відмовилась взяти під арешт Саакашвілі, взагалі вирішили звільнити з посади.

Тобто поки ВККС призначала лояльних до влади суддів, ВРП зберігала їх на посадах і одночасно вибивала із системи тих, хто демонстрував свою незалежність.

Голови українських судів – окрема історія. Через них влада традиційно забезпечувала прийняття “правильних” рішень. У 2014 році всіх голів судів часів Януковича з цих причин звільнили і обмежили їм строк перебування на посаді до 1 року, але не більше ніж 2 строки підряд.

Недовго музика грала: обмеження поступово зняли вже законами авторства Порошенка, а строк збільшили спочатку до 2, а потім до 3 років. Разом із рішенням Ради суддів про те, що два строки поспіль – це, якщо дуже треба, три і навіть чотири.

Як наслідок, переважна більшість “зручних” голів судів часів Януковича не тільки уникли люстрації, а й продовжують перебувати на посадах.

Ще гірша ситуація з призначеннями до Конституційного суду. Поки з іншими судьями зберігається хоча б видимість незалежного добору, кандидати до КСУ від парламенту повинні просити політичні фракції подати їхні кандидатури. Це передбачено регламентом ВР, хоча згідно з Конституцією повинен бути незалежний конкурс.

Як результат, українські суди залежні від політиків.

Що має зробити наступний президент:

Розробити й внести проект змін до Конституції, який передбачить зміну складу і порядку формування Вищої ради правосуддя.

По-перше, залучення представників громадськості та/або міжнародних експертів,

принаймні на певний час, є необхідним і до складу Вищої ради правосуддя. Остання не тільки вносить подання президенту на призначення суддів, а й ухвалює остаточні рішення щодо їхнього покарання, звільнення і переведення, наприклад, у вищі суди.

Безумовно, внесення змін до Конституції – складний процес. Але, якщо в складі ВРП і надалі буде більшість, “спущена” туди з найвищих владних кабінетів, вона блокуватиме будь-які спроби створити незалежний від політиків суддівський корпус.

По-друге, двох членів ВРП призначає сам президент, отже, вони повинні бути незалежні і викликати довіру суспільства.

Розробити і внести зміни до закону, які дозволять усім суддям обирати своїх представників до ВККС і ВРП онлайн.

Хоч у меншості, але серед членів ВККС і ВРП все одно повинні бути судді. Їхня кількість – предмет подальших дискусій, та вкрай важливо одне – вони не повинні бути “спущеними згори” представниками політичного істеблішменту.

На сьогодні суддівську частину членів ВККС і ВРП вибирає з’їзд суддів – це близько 400 делегатів з усієї країни. В ідеалі – це повинні бути найкращі незалежні судді-делегати, на практиці – їм заздалегідь розповідають, за кого голосувати.

Щоб це змінити, потрібно проводити вільні прямі вибори до ВККС і ВРП шляхом онлайн-голосування, як це працює, наприклад, на загальних виборах в Естонії.

Таку саме формулу необхідно затосувати і до виборів “суддівської” квоти в Конституційному Суді, а щодо решти суддів КС – передбачити законом прозорий конкурс, як цього вимагає Конституція.

До речі, саме міжнародні експерти і поважні представники правозахисної спільноти в конкурсній комісії при президентові нещодавно сприяли тому, що до Конституційного суду призначили авторитетного професора, а не особу, пов’язану з державою-агресором.

Забезпечити невідворотність покарання за незаконний вплив на суд.

Одна з найважливіших речей, яку може зробити президент – НЕ втручатися в роботу

судів і забезпечити невтручання в їхню роботу інших.

Традиційно кожен український президент волів контролювати судову владу, мовляв, якщо цього не буде робити він – це обов’язково зроблять інші.

Рішення просте – забезпечити дієву систему покарання за таке втручання. Це можна зробити через призначення кваліфікованого і добросовісного генпрокурора, який знатиме, як довести декілька подібних справ до справедливих вироків. Внести його кандидатуру – теж прерогатива президента.

Проблема №3. Правників готують навіть в аграрних, ветеринарних і авіаційних вишах

Сьогодні в Україні існує 299 вищих навчальних закладів, які готують спеціалістів у сфері права, які потім можуть стати суддями, прокурорами чи адвокатами.

Готують майбутніх правників серед іншого в аграрних, ветеринарних і авіаційних ВНЗ. Якість підготовки – відповідна.

У 2018 році 1/3 вступників, що склали правниче ЗНО, не подолали пороговий бал для вступу в магістратуру. При цьому порогові бали були встановлені на рівні, близькому до “сліпого вгадування”. Майже 11% вступників, що мали диплом із відзнакою, не подолали поріг “некомпетентності” і вибули з конкурсу.

Висновок очевидний – якість правничої освіти потрібно покращувати.

Що має зробити наступний президент:

Розробити і внести законопроект, який підніме стандарти правничої освіти в Україні.

По-перше, такий законопроект повинен передбачити вищі стандарти освіти юристів і дієвий контроль за їхнім дотриманням.

По-друге, для вступу на будь-яку правничу професію – судді, адвоката або прокурора – кожен повинен буде скласти юридичне ЗНО, аналог німецького іспиту Volljurist чи Bar Exam в країнах англійського права.

Також законопроект повинен забезпечити оновлення прокуратури і адвокатури, якого так і не відбулося. Від цього безпосередньо залежить якість суддівського корпусу.

Проблема № 4. Люди не беруть участі в судочинстві

Конституція передбачає, що “народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних”. Проте сьогодні цей інститут в Україні працює не так, як у більшості розвинених демократій.

Троє “присяжних” за чинним законом більше нагадують “народних засідателів” із радянського минулого. В тих небагатьох категоріях спорів, де вони беруть участь, вирішують суперечки не самостійно, а разом із двома професійними суддями, що робить присяжних залежними від їхньої думки.

Коло потенційних присяжних дуже обмежене, а мотивація – неналежна.

Натомість повноцінний суд присяжних в Україні допоміг би ухвалювати справедливі рішення в кримінальних справах і збільшити довіру до судів. А залучення громадян до судових справ формувало би більшу довіру до процесу і розуміння, як захистити свої права.

В Україні також не передбачений інститут мирових суддів, які можуть розглядати малозначні справи за спрощеною процедурою.

Наприклад, коли до вирішення дрібних побутових спорів залучають обраних представників громади. Це допомагає зменшити навантаження на професійних суддів і скоротити витрати на розгляд справ у судах.

Залучення представників бізнес-спільноти до вирішення комерційних спорів в Україні також не передбачено. Але це нормальна практика розвинених країн, яка сприяє зниженню корупції в комерційних судах і поліпшенню бізнес-клімату.

Що має зробити наступний президент:

У тексті змін до Конституції передбачити існування мирових суддів.

Чинна Конституція зводить перелік тих, хто відправляє правосуддя в Україні, винятково до професійних суддів. Тому при розробці змін до Конституції необхідно також передбачити існування мирових суддів.

Розробити і внести законопроект, який регулює діяльність мирових суддів, запроваджує повноцінний суд присяжних, а

також передбачає участь представників бізнес-спільноти у вирішенні господарських справ.

І знову роль президента зводиться до розробки і подання відповідних законопроектів. Більшість із цих рішень уже напрацьована громадянським суспільством, яке радо співпрацюватиме з будь-яким президентом, готовим очолити зміни.

Чому стільки уваги ми приділяємо саме ролі президента?

Причин декілька.

По-перше, за час повноважень п'ятого президента, автором усіх без винятку законів щодо судової реформи, включно зі змінами до Конституції, є президент.

Його фракція давала за ці закони найбільше голосів у парламенті. Тому основна політична відповідальність за її результат лежить на голові держави.

По-друге, політичне лідерство президента важливе для успіху реформи.

Історично в Україні саме президент і його адміністрація вирішують долю судів.

Внесення деяких законопроектів, наприклад, про ліквідацію і реорганізацію судів, – прерогатива очільника держави.

Насамкінець, саме президент є гарантом додержання Конституції, а також прав і свобод людини, чого досягти без дієвих і незалежних судів просто неможливо.

По-третє, держава – в розпалі передвиборчої кампанії. Важливо розуміти, що саме майбутній президент збирається робити щодо судової реформи.

Саме тому 24 провідні громадські організації підготували Порядок денний реформи правосуддя.

На нашу думку, ці кроки не вичерпні, але найважливіші.

Ми закликаємо всіх кандидатів у президенти запропонувати конкретні рішення перерахованих проблем. (*Реанімаційний Пакет Реформ* (<https://rpr.org.ua/news/myhajlo-zhernakov-yak-poroshenko-provalyv-sudovu-reformu-i-scho-maje-zrobyty-majbutnij-prezydent/>). – 2019. – 14.03).

Юрчишин Я., виконавчий директор Transparency International

Під загрозою не тільки безвіз: що депутати “вкрали” в Україні заради незаконного збагачення

(Інтерв'ю)

Скандальне рішення Конституційного Суду скасувати статтю 368-2 Кримінального кодексу, яка передбачає покарання для чиновників за незаконне збагачення, загрожує не лише безвізовому режиму з ЄС (що поки теоретично), а й вже ставить під удар всю міжнародну співпрацю України. Про це в блискучому інтерв'ю Народній правді розповів виконавчий директор Transparency International Україна Я. Юрчишин.

– *Які наслідки для держави може мати скасування Конституційним Судом статті про незаконне збагачення?*

– Стаття про незаконне збагачення напругу прив'язана до системи електронного декларування, ці два компоненти працюють в парі. Тобто чиновник або пояснює походження виявленого майна, або несе відповідальність за незаконне його набуття. Якщо ж статті про незаконне збагачення немає, то сама ідея публічного декларування стає менш ефективною, адже тоді немає ані кримінальної, ані адміністративної відповідальності за статки невідомого походження.

Зважаючи на те, що саме працююча система електронного декларування є умовою співпраці і з Міжнародним валютним фондом, і з Європейським Союзом, зокрема, це було однією з вимог для набуття безвізу, то скасування статті про незаконне збагачення може мати далекосяжні наслідки. Можливий перегляд програми співпраці з МВФ, хоча це не відбудеться із сьогодні на завтра. Міжнародні партнери, звісно, вимагатимуть пояснення, ймовірно, вони почекають закінчення виборчого процесу, а можливо й ні.

– *Як щодо ЄС і безвізу?*

– Аналогічна ситуація і з Євросоюзом. Звісно, процедура зі скасування безвізу тривала, але чи може рішення КС стати початком дискусії про запуск процедури скасування безвізового режиму? Теоретично – так.

По іміджу країни ця ухвала вже вдарила, навіть попри відсутність (на момент розмови, – НІ) тексту рішення в загальному доступі. Інвестори й міжнародні партнери вчергове отримали підтвердження того, що Україну не можна сприймати як надійного партнера. Крім того, судді винесли рішення, маючи конфлікт інтересів, бо в їхніх деклараціях було певне майно, яке треба пояснити. Можна сказати, це шкурний інтерес окремих депутатів і суддів, які фактично поставили під удар усю систему міжнародної співпраці України.

Треба сказати, що подібна ситуація була у Литві: після ухвалення подібної статті було подання до КС. Проте він чітко вирішив, що стаття про відповідальність за незаконне збагачення повністю відповідає Конституції. Зазначили лишень, що людина може не свідчити проти себе.

– *Як ви оцінюєте саме формулювання щодо того, що стаття порушує принцип презумпції невинуватості?*

– Це повний абсурд. Аби довести, що майно має незаконне походження і є об'єктом незаконного збагачення, потрібні слідчі дії і судова процедура. Тут немає підстав говорити про презумпцію винуватості. Такий механізм пояснення статків зараз поширений у світовій практиці – це і США, і Велика Британія, і Литва, й низка інших країн. Можна дискутувати про межі презумпції винуватості на філософському рівні, але аргументація депутатів дуже проста. Серед підписантів подання є, наприклад, Євген Дейдей і Дмитро Святаш, до походження майна яких у слідчих органів є багато питань. В даному випадку це гра термінів і маніпуляція, а не адекватна юридична дискусія.

– *Тобто рішення КС – це така колективна відповідь людей, яким набридли антикорупціонери й прозорість статків?*

– Гадаю, ви цілком маєте рацію. Стаття про незаконне збагачення стала актуальною

лише після Революції гідності. Першим функціонером, проти якого розглядали таку справу, став Костянтин Кулик, прокурор зони АТО. І ця справа досі в суді. Тобто рішення з використанням цієї статті, наскільки мені відомо, поки що немає. Тож люди вирішили діяти на випередження.

Але публічні запити про походження майна не зникнуть, просто це не нестиме за собою жодної реальної відповідальності. Відтак депутати, міністри й судді можуть декларувати вілли й машини, на які вони юридично не могли заробити. Це можна сприймати як контрреволюцію в антикорупційній

сфері, але, як на мене, це класична кругова порука: корумповані чиновники знаходять корумпованих суддів і просто вирішують питання на рівні підміни понять. Звісно, про це можна буде говорити після публікації рішення суду, але останні ухвали людей у мантиях, наприклад, у справі Ігоря Мосійчука проти Уляни Супрун, чітко показують: судова реформа, якою так хвалився, зокрема, діючий президент і кандидат в президенти (*Петро Порошенко, – НП*), *насправді, на жаль, не відбулася. (Народна Правда (<https://narodna-pravda.ua/2019/02/27/nezakonny-zbagachennya/>). – 2019. – 27.02).*

Пошва Б., суддя Верховного Суду України, заслужений юрист України

Про фатальні помилки судової реформи

Суддівська винагорода

Судова реформа в будь-якій державі є ключовою для демократичного розвитку країни. За своєю природою вона покликана забезпечувати баланс стримувань і противаг розподіленої на три гілки державної влади, згідно зі ст. 6 Конституції України, гарантувати конституційні права і свободи будь-якої особи та успіх продовжуваних реформ.

Україна може досягти в ній успіху лише завершивши зміни до Основного Закону. Але змінювати потрібно не просто суди і суддів – слід будувати судову владу одночасно з двома іншими гілками. Реформа правосуддя 2016 року до цієї мети не тільки не наблизилась, а дипломатичною мовою – пішла в протилежний бік.

Замість побудови судової влади головні зусилля реформи було спрямовано на людський фактор: зміну суддів через їх кваліфікаційне оцінювання, ліквідацію судів і утворення нових.

Для людини як найвищої соціальної цінності в цій державі, відповідно до ст. 3 Конституції, такі зміни крім витрат державного бюджету і зниження рівня соціальної захищеності не дають нічого.

Обидві стратегії є помилковими, неконституційними, як і їх «безпрецедентність», яка повністю заперечується практикою країн

усталеної конституційної демократії – США, Канади, Великої Британії, Японії та ін.

Наприклад, практичний захід із забезпечення незалежності судової влади федеральний суддя США Р. Д. Ніколсон обґрунтовує доктриною одного з батьків-засновників Конституції США 1787 року О. Гамільтона, який ще у XVIII столітті у «Записках Федераліста №78» писав, що «ніщо так не зміцнює незалежність судді, як встановлена законним порядком винагорода».

Коливання цінності грошей, стверджує суддя Р. Д. Ніколсон, «робить неприйнятним встановлений Конституцією оклад». Ось тому Конституція декларує, що винагорода суддів «не повинна зменшуватися протягом часу перебування їх на посаді. (Конституція США, ст. III, секція 1). Швидкий ріст вартості життя і значні темпи інфляції призводять до того, що традиційно встановлена винагорода перестає відповідати вимогам гарантування незалежності судової влади. Для підтримання відповідності між реальною заробітною платою суддів і незалежністю суду існують спеціальні законодавчі комісії, що визначають необхідний рівень винагороди, а також формули, що дозволяють автоматично підтримувати суддівські оклади».

У США, як і в будь-якій демократичній країні світу, відбувається кваліфікаційне

оцінювання суддів. Але рівень здійснення правосуддя і розмір грошової винагороди судді не ставляться під сумнів. Високі стандарти правосуддя забезпечуються прямо протилежними засобами, ніж в Україні.

Візьмімо європейський досвід. Рекомендації Консультативної ради європейських суддів (КРЕС) визначають зміст кваліфікаційного оцінювання суддів у будь-якій країні Європи, але не в Україні.

Країни подолали корупцію, але вони не створювали антикорупційних судів і не несли надмірних витрат з державного бюджету.

Так, згідно з Висновком КРЕС №17 (2014) щодо діяльності суддів, якості правосуддя і поваги до незалежності судової влади, «індивідуальне оцінювання не повинно впливати на визначення зарплат і пенсій суддів, оскільки такий процес може вплинути на поведінку суддів і поставити під загрозу незалежність судової системи та інтереси сторін» (параграфи 28, 45). Хіба не так в інших згаданих країнах світу?

Ці країни подолали корупцію, але вони не створювали антикорупційних судів і не несли надмірних витрат з державного бюджету. Не викликає сумніву, що економічного розвитку України без іноземних інвестицій не буде. Єдиною умовою інвестицій завтрашнього дня, а не далекого майбутнього, коли антикорупційні органи подолають корупцію, є забезпечення верховенства права для інвестора і того працівника, який разом з інвестором розвиватиме економіку держави.

Прецедентна практика ЄСПЛ також послідовно відстоює незалежність суду за умови належного забезпечення суддів, а отже, гідного рівня суддівської винагороди. Зокрема, у рішенні ЄСПЛ від 26 квітня 2006 року у справі «Зубко та інші проти України» зазначено, що «неспроможність держави вчасно виплачувати суддям належні їм виплати є несумісною з потребою їх здатності виконувати свої професійні функції неупереджено, щоб не зазнавати тиску і впливу на поведінку» (п. 68).

Що ж в українському законодавстві? Ч. 2 ст. 135 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року №1402-VIII

також передбачає, що суддівська винагорода виплачується судді з дня зарахування його до штату відповідного суду.

Але тут же законодавець цивілізовану норму заперечує словами «якщо інше не встановлено цим законом».

Інше – це умови, передбачені пунктами 22, 23, 25 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» закону №1402-VIII, згідно з якими «право на отримання суддівської винагороди у розмірах, визначених цим законом, мають судді: 1) які за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердили відповідність займаній посаді (здатність здійснювати правосуддя у відповідному суді); 2) призначені на посаду за результатами конкурсу, проведеного після набрання чинності цим законом, тобто після 30 вересня 2016 року».

Виникає запитання: а що, з часу незалежності України і до 2016 року в державі не здійснювалось правосуддя, не обирались судді і вони не проходили кваліфікаційного оцінювання?

Наприклад, автор публікації, як і працюючі судді ВСУ, до 2010 року тільки у Верховному суді України тричі проходив таке оцінювання і має присвоєний «вищий кваліфікаційний клас судді», про що є відповідний запис у трудовій книжці. Оскільки цей кваліфікаційний клас є найвищим, наступне оцінювання мало форму перевірки якості виготовлених судових рішень, виконання завдань з підготовки проектів постанов Пленуму щодо тлумачення законодавства, конституційних подань, законодавчих пропозицій, зокрема, вдосконалення застави як запобіжного заходу в КПК, публікацій і т. д. Така оцінка або підтверджувала присвоєний найвищий клас судді, або його могли позбавити, і так до 2010 року функціонувала система кваліфікаційного оцінювання.

Криза верховенства права досягла апогею, що загрожує демократичним перспективам держави.

З 2016 року кваліфікаційне оцінювання – це прямий конфлікт зі ст. 126 Конституції щодо гарантій незалежності і недоторканності суддів, яка гарантується Конституцією і законами

України, а не визнана досі неконституційність пунктів 22, 23, 25 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» закону №1402-VIII Конституційним судом України за поданням ВСУ тільки підриває верховенство права і легітимність правосуддя.

У Рішенні від 23 грудня 1997 року №7-зп (справа про Рахункову палату) КСУ застерігав законодавця, що «Верховна Рада України, ухвалюючи закони, не має права допускати невідповідностей щодо будь-яких положень, прямо закріплених в Конституції України». Однак через відсутність балансу стримувань і противаг розподіленої на три гілки державної влади виникає криза верховенства права. Сьогодні ця криза досягла апогею, що загрожує демократичним перспективам держави.

Що мав би зробити КСУ, отримавши подання ВСУ від 3 жовтня 2016 року про неконституційність пунктів 22, 23, 25 розділу XII закону №1402-VIII? Скористатись баченням О. Гамільтона ролі Верховного суду США в Конституції 1787 року щодо судового перегляду: «забезпечити таке становище, щоб виражена у Конституції воля народу переважала над волею законодавства, яке може виражати тільки тимчасове виявлення волі частини народу».

Воля народу України як єдиного джерела влади в державі, що виражена у Конституції 1996 року, вимагала і продовжує вимагати такого ж самого захисту, який передбачали для американського народу батьки-засновники Конституції 1787 року.

Зрештою, КСУ може звернутися і до свого рішення від 3 жовтня 1997 року №4-зп. Цей самий орган уже зазначав, що «Конституція України як Основний Закон держави за своєю юридичною природою є актом установчої влади, що належить народу, і вона є первинною по відношенню до так званих встановлених влад».

Що, судді КСУ не розуміють, що в них немає вибору, як підтвердити свій висновок від 30 січня 2016 року до закону №1401-VIII?

Шкода, що найкращі світові традиції усталеної судової практики із захисту верховенства права до КСУ такі недосяжні.

Відомим є прецедент Верховного суду США у справі *Marbury v. Madison*. В ній голова

суду Дж. Маршалл розвинув теорію судового перегляду, де суд мав «оголосити Конституцію вищим законом, норми якого є обов'язковими для всіх, чи дозволити законодавчому органу бути суб'єктом права з необмеженою владою». Дж. Маршалл констатував, що «факт визнання народом письмової Конституції, в якій виписані обов'язки федеральної державної влади на майбутнє, є свідченням того, що Конституція має бути вищим законом, норми якого є обов'язковими для всіх. Якщо Конституція є вищим законом, тоді акт, несумісний з нею, має бути визнаний недійсним».

Шкода, що найкращі світові традиції усталеної судової практики із захисту верховенства права до КСУ такі недосяжні.

Водночас періодичне зменшення законодавцем суддівської винагороди як гарантії незалежності судді та невід'ємної складової його статусу в Україні КСУ визнав у рішенні від 4 грудня 2018 року. Оцінюючи розмір посадового окладу судді, в тому числі у законі №1402-VIII, КСУ зазначає, що законодавець не врахував того, що судді, які не пройшли кваліфікаційного оцінювання, зокрема з причин, що не залежать від них особисто, не втратили гарантій своєї незалежності, передбачених Основним Законом України, оскільки не позбавлені статусу судді.

«Зменшення органом законодавчої влади розміру посадового окладу судді призводить до зменшення розміру суддівської винагороди, що, у свою чергу, є посяганням на гарантію незалежності судді у виді матеріального забезпечення та передумовою впливу як на суддю, так і на судову владу в цілому», а це суперечить ч. 1, 2 ст. 126 Конституції України.

Здавалося, що наведене рішення КСУ відновить рівень суддівської винагороди, оскільки в його резолютивній частині починаючи з 1 січня 2011 року визначено рівень суддівської винагороди у конкретній кількості мінімальних заробітних плат. Керівництво ВСУ виконало вимоги про нарахування винагороди суддям, як це указано в рішенні КСУ.

Проте суддям місцевих та апеляційних судів Державна судова адміністрація України здійснює виплати не з розрахунку мінімальних

заробітних плат, а з прожиткового мінімуму. Це, по суті, зменшення вдвічі розміру суддівської винагороди, захищеної рішенням КСУ, не кажучи вже про гарантії її повернення за попередні роки. Як бачимо, КСУ підтверджено пряму протилежність української і міжнародної практики гарантування незалежності суддів, і це тільки фінансова складова.

Статус судді і помилки реформи

Перш за все Прикінцеві та перехідні положення закону №1402-VIII підривають авторитет акту ВРУ, яким суддя до 30 вересня 2016 року обирався на посаду безстроково (за – 388 голосів народних депутатів).

По-друге, вперше в історії нашої держави і всупереч міжнародній практиці змінено відповідальність суддів за правосудність постановлених ним рішень. Суддя проходить кваліфікаційне оцінювання, яке в переважній більшості знімає будь-які претензії до його незаконних рішень, або суддю можуть відправити в Національну школу суддів України і тим замінити відповідальність.

Якість постановлених рішень судді – це найкраще підтвердження його кваліфікації.

Все вирішується Вищою кваліфікаційною комісією суддів України, яка з 2010 року діє як окремий державний орган, всупереч тій самій міжнародній практиці та вимогам Конституції.

У США та згаданих уже мною країнах якість постановлених рішень судді – це найкраще підтвердження його теоретичної і практичної кваліфікації. Це ключ його відповідальності на посаді та перспектива кар'єри.

У США триразове грубе порушення суддею усталеної судової практики дає підстави для його «імпічменту» і відповідальності.

В Україні безстроково обраний чи призначений суддя має раз на три роки для підтвердження свого права перебування на посаді пройти кваліфікаційне оцінювання. Тобто написати абстрактну практичну роботу і скласти теоретичні тести, ніби він цього не робить щодня у своїх рішеннях.

І не має значення, що процедура, зміст завдань оцінювання побудовані на нормах закону №2147-VII, питання неконституційності якого КСУ вже розглядається у закритій

частині засідання. Не якість здійснення суддею правосуддя, а отримана трирічна «індульгенція» внаслідок кваліфікаційного оцінювання часто дає йому право ігнорувати Конституцію і законодавство та при цьому отримувати суддівську винагороду.

Водночас у США триразове грубе порушення суддею усталеної судової практики дає підстави для його «імпічменту» і відповідальності. Однаковий підхід до кваліфікаційного оцінювання працюючого судді і претендента, який тільки бажає стати суддею, є однією з фундаментальних помилок реформи.

Чи можна інакше, як не кризою верховенства права, змінити ситуацію, коли за відсутності підстав для звільнення працюючого судді та всупереч Конституції йому зменшують винагороду? Більше з тим, скоро два роки, як 12 суддів ВСУ – обраних парламентом безстроково – позбавлено права здійснювати правосуддя на посадах суддів ВСУ, а з липня 2018 року їм взагалі не виплачують суддівської винагороди, як і 90 держслужбовцям ВСУ – заробітної плати.

І без рішення КСУ, яке ВСУ очікує з жовтня 2016 року до цього часу, зрозуміло, що парламент не ліквідував найвищий судовий орган ВСУ, а тільки перейменував його.

Вимога зайняття посади судді через конкурс на посади, які вони займають, не може поширюватися на працюючих суддів: від місцевого суду і до ВСУ, оскільки їх посади не є вакантними.

Однак відсутність рішення КСУ і ще не визнані неконституційними пункти Прикінцевих та перехідних положень закону №1402-VIII дають змогу «ліквідатору», «новоутвореному» Верховного суду, судді якого пройшли кваліфікаційне оцінювання, та чиновникам ДСА порушувати Конституцію і вчиняти дії, що вказані тільки у Кримінальному кодексі, без жодної відповідальності.

У масштабах держави криза кваліфікаційного оцінювання має свої показники: у 18–25 місцевих судах держави не здійснювалось правосуддя через відсутність суддів (від 1500 до 3000). Крім того, з 15 грудня 2017 року і до цього часу в Україні функціонує

два верховні суди, один з яких не є найвищим судовим органом, передбаченим ст. 125 Конституції. Кваліфікаційне оцінювання суддів оцінене суспільством як провальне, тож немає потреби повторювати.

Делегування повноважень

На більшу увагу заслуговує намагання ВККСУ передати кваліфікаційне оцінювання суддів НШСУ, затвердивши Порядок і методологічне оцінювання і самооцінювання суддів, проект якого розміщено на сайті ВККСУ.

Дискусія з цього питання між судами і Радою суддів України завмерла в очікуванні, однак у ній відсутнє головне: чи відповідатимуть такий Порядок та ініціатива ВККСУ вимогам Конституції?

Принцип діяльності органів державної влади та їх посадових осіб – лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Чи має ця теза стосунок до проблеми ВККСУ передати кваліфікаційне оцінювання суддів, до проведення якого цей орган зобов'язано законом? Безпосереднє. У рішенні від 23 грудня 1997 року №7-зп (справа про Рахункову палату) КСУ вказував, що «делегування повноважень іншому органу Конституція України не передбачає».

ВККСУ розпочала свою діяльність із затвердження нею 13 жовтня 2016 року рішенням №81/зп-16 Регламенту, який визначає порядок її роботи, підготовки, розгляду та ухвалення Комісією рішень, що уже зазнав вісім змін.

У рішенні від 1 квітня 2008 року №4-рп (справа про Регламент Верховної Ради України) КСУ, розглядаючи конституційність Регламенту законодавчого органу, визначив: «Конституція України як правовий акт з найвищою юридичною силою, закріплюючи принцип верховенства права (ст. 8 Конституції України), послідовно проводить принцип верховенства закону у системі нормативно-правових актів» (п. 4.2).

Далі КСУ зазначає, що «у ч. 1 ст. 92 Основного Закону України закріплений принцип пріоритету (верховенства) закону в системі інших нормативно-правових актів, за допомогою якого здійснюється правове регулювання найважливіших суспільних відносин. Перелік питань, що мають регулюватися виключно

законами України, передбачений цією нормою, має імперативний характер, а це означає, що всі рішення щодо них повинні прийматися у формі закону. До них належать, зокрема, організація і порядок діяльності ВРУ, статус народних депутатів України; організація і діяльність органів виконавчої влади, основи державної служби; судоустрій, судочинство, статус суддів. Оскільки діяльність ВККСУ стосується статусу суддів».

КСУ також зазначив, що «у такий спосіб Конституція України встановила, що лише Верховна Рада України у відповідному законі має право визначати організацію і порядок діяльності органів законодавчої, виконавчої, судової влади та статус їх посадових осіб. Логічним є те, що й іншими нормами Конституції України передбачено однакові правові підходи до нормативного механізму врегулювання порядку організації і діяльності органів державної влади, їх посадових осіб».

Тобто ВККСУ мала затвердити Регламент своєї діяльності законом, як це реалізовано ВРУ після визнання неконституційною постанови ВРУ «Про Регламент ВРУ». Слід було ухвалити закон «Про Регламент ВККСУ».

Неконституційність процедури оцінювання суддів чи кандидатів до будь-якого суду може паралізувати діяльність суду і суддів.

Додатковим аргументом для затвердження Регламенту ВККСУ законом є визнання КСУ 26 лютого 2019 року неконституційною ст. 368-2 КК України (незаконне збагачення). Регламент ВККСУ не містить процедури проведення перевірки обов'язку судді підтвердити законність джерела походження майна, оцінки його розмірів, меж відповідальності та наслідків його непідтвердження у межах кваліфікаційного оцінювання судді – звільнення.

Це може додатково свідчити про те, що кваліфікаційне оцінювання суддів проводиться не у спосіб, передбачений законом, та всупереч вимогам ст. 19 Конституції. То про яку легітимність суддів може йтися?

Аналогічна потреба законодавчого врегулювання є і щодо Регламенту Вищої ради правосуддя, затвердженого її рішенням.

ВРП, як і ВККСУ, вирішує питання статусу суддів: призначення, притягнення

до дисциплінарної відповідальності, відсторонення та звільнення.

За аналогією з Регламентом ВРУ, ВРП здійснює свою діяльність як у формі пленарного засідання, так і засідання дисциплінарних палат, інших органів, дає згоду на тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя, його затримання, арешт тощо. ВРП може внести президентові України подання про призначення на посаду

судді чи відмовити в ньому, а також дає висновок до законопроекту про утворення, реорганізацію і ліквідацію судів. Тому такі повноваження можуть визначатися тільки законом. Інакше це вже не криза верховенства права, а його колапс, чого народ України як єдине джерело влади в державі не допустить (*Ракурс* (<https://racurs.ua/ua/2288-suddivskavynagoroda-kvalifikaciyne-ocinuvannya-i-verhovenstvo-prava.html>). – 2019. – 10.03).

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Куба

Куба відмовилася від комунізму. В конституції обговорюється право на приватну власність, іноземні інвестиції та подвійне громадянство.

На Кубі оголосили офіційні результати референдуму про нову конституцію держави.

Як повідомили в Національній виборчій комісії Куби, в підтримку нового головного документа країни виступили майже три чверті жителів (73,3%), або більш 6,81 млн кубинців.

Крім того, явка на референдумі також виявилася досить високою – 84,4%, при тому,

що для прийняття нової конституції було досить абсолютної більшості громадян (50% + 1 голос від загального числа виборців).

Тепер головний закон країни частково визнає приватну власність, допускає іноземні інвестиції і подвійне громадянство. Крім того, на Кубі вводять посади прем'єр-міністра і президента, термін перебування при владі якого обмежений двома п'ятирічками. (*Сьогодні* (<https://ukr.segodnya.ua/world/wnews/kuba-otkazalas-ot-kommunizma-ostrov-svobody-prinyal-novuyu-konstituciyu-1227342.html>). – 2019. – 26.02).

Білорусь

У Білорусі буде прийнята нова Конституція. Про це заявив президент республіки О. Лукашенко.

"Я схильний сьогодні до того, що нову конституцію нам доведеться ухвалювати. Нам доведеться посилювати інші гілки влади – виконавчу, законодавчу", – зазначив Лукашенко.

Олександр Лукашенко також заявив, що буде балотуватися на черговий президентський термін. З відповідною заявою він виступив в п'ятницю на прес-конференції. (*Сьогодні* (<https://ukr.segodnya.ua/world/wnews/belarusi-nuzhnanovaya-konstituciya-lukashenko-1229168.html>). – 2019. – 01.03).

Японія

Японський прем'єр-міністр анонсував реалізацію реформ, направлених на збільшення оборонної сили країни. Основною причиною он назвав те, що ситуація в Японії стає все менш безпечною.

Японський прем'єр виступив в Національній академії оборони, звернувши увагу на беспрецедентну швидкість, з якою погіршується ситуація безпеки в країні. Чиновник підкреслює, що,

ограничиваясь традиционными рамками, защитить свою страну японские военные не смогут. Премьер-министр заявил о намерении продвигать реформы, способствующие повышению оборонной мощности, руководствуясь новыми принципами. Он

подтвердил информацию о предстоящем пересмотре пацифистской Конституция Японии, которая запрещает государству иметь полноценную армию (*Биржевой лидер* (<http://www.profi-forex.org/novosti-mira/entry1008316312.html>). – 2019. – 18.03).

Єгипет

В Египте собираются обновить конституцию. Окончательную судьбу египетской конституции определит народ, который должен будет высказаться по поправкам к Основному закону на референдуме. Об этом заявил спикер парламента Египта Али Абдель Аль на начавшихся в законодательном органе страны расширенных консультациях по изменению конституции.

«Конституция — не религиозное учение, ее можно изменять, развивать и адаптировать к реалиям в интересах государства», — приводит

его слова издание Al-Balad. Председатель парламента пообещал, что заседания будут максимально прозрачными и всесторонними, консультации продлятся две недели. К ним привлечены представители различных слоев египетского общества, включая исламских и христианских религиозных деятелей, преподавателей высших учебных заведений, журналистов, экспертов (*Зеркало* (<http://zerkalo.az/v-egipte-sobirayutsya-obnovit-konstitutsiyu/>). – 2019. – 21.03).

Туніс

Президент Туниса Беджи Каид Эс-Севси предложил внести поправки в конституцию страны, которые увеличат полномочия у главы государства и сократят у премьер-министра.

Отметим, что принятая в 2014 г. конституция значительно ограничила власть президента, однако в то же время наделила дополнительными полномочиями премьер-министра и парламент.

По словам Эс-Севси, это привело к тому, что настоящая власть в стране находится в руках главы правительства, а президент лишен основных функций. Он не может контролировать ключевые сферы жизнедеятельности страны, такие как оборона и внешняя политика. (*ФАН* (<https://riafan.ru/1162791-prezident-tunisa-predlozhit-rasshirit-polnomochiya-glavy-gosudarstva-v-konstitucii>). – 2019. – 18.03).

Литва

Сейм Литвы принял поправки к Конституции, согласно которым в Конституционный суд можно обратиться с индивидуальной жалобой, сообщает пресс-служба литовского парламента.

За новые положения проголосовали 106 депутатов, один — против и один воздержался.

Принятые поправки вступят в силу с 1 сентября 2019 года. Каждый гражданин Литвы сможет обратиться в Конституционный

суд по поводу закона или другого акта Сейма, президента или правительства, если принятое на его основе решение нарушило конституционные права или свободы человека.

"Я поздравляю всех членов Сейма, мы только что предоставили людям больше прав", — сказал после голосования председатель Сейма Викторас Пранцкетис.

В настоящее время литовская Конституция устанавливает, что в Конституционный суд

могут обращаться только парламент, группа депутатов, президент или правительство (*Sputnik* (<https://lt.sputniknews.ru/society/20190321/8617840/Seym-Litvy-uzakonilichnye-obrascheniya-v-Konstitutsionnyy-sud.html>). – 2019. – 21.03).

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС
В УКРАЇНІ:**

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

№ 3 (59) 2019

(25 лютого - 25 березня)

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів
Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»

Редактор
Л. Сісіна

Комп'ютерна верстка:
А. Берегельська

Підп. до друку 29.03.2019.
Формат 60x90/8. Обл.-вид. арк. 5,6.
Наклад 6 пр.
Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
siaz2014@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 1390 від 11.06.2003 р.